

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Методичні вказівки до семінарських занять
та самостійної роботи студентів
спеціальності 8.05070102 – "Електричні системи і мережі"

Затверджено
на засіданні кафедри
філософії та соціально -
гуманітарних дисциплін
Протокол № 6 від 23.01.14

Чернігів ЧНТУ 2014

Педагогіка віщої школи. Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи студентів спеціальності 8.05070102 –"Електричні системи і мережі"
//Укладач: С.К.Каземирова. – Чернігів:ЧНТУ, 2014. – 143 с.

Укладач: Каземирова Світлана Костянтинівна, кандидат філософських наук, доцент

Відповідальний за випуск: Крук О. І., завідуючий кафедрою філософії та соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: Легецька Л.О., кандидат історичних наук, доцент

"Нікого нічого не можна навчити –
можна лише навчитися".

Платон

"Щоб бути хорошим викладачем,
потрібно любити те, що викладаєш,
і любити тих, кому викладаєш".

В. О. Ключевський

ВСТУП

Семінарське заняття – форма навчальної діяльності, на якій викладач організовує детальний розгляд магістрантами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує у них необхідні вміння і навички.

Основна дидактична мета семінарського заняття – розширення, поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих магістрантами на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення вмінь і навичок виступу, обговорення, переконання, розвиток наукового мислення.

Самостійна робота студентів (СРС) займає провідне місце у системі сучасної вищої освіти. З усіх видів навчальної діяльності СРС значною мірою забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості магістра. Самостійна робота завершує завдання усіх інших видів навчальної діяльності. Адже знання, що не стали об'єктом власної діяльності, не можуть вважатися дійсним надбанням людини. Тому СРС має навчальне, особисте та суспільне значення.

Навчальна діяльність характеризується суб'єктністю, активністю, предметністю, цілеспрямованістю, наявністю структури та змісту. Особливими ознаками самостійної навчальної діяльності є такі:

- зміни самого суб'єкта;
- залежність від рівня розвитку студента та опора на досягнутий рівень розвитку;
- засвоєння загальних способів дій та наукових понять;
- передумання загальних засобів дій вирішенню завдань;

СРС – це діяльність, що організується тим, хто навчається, в силу його пізнавальних мотивів у найбільш зручній, раціональній, з його точки зору, час та контролюється ним самим на основі опосередкованого системного керування з боку викладача.

СРС - це багатоаспектне та полі функціональне явище з двоєдиністю цілей:

- формування самостійності студента (спеціальна мета навчання);
- розвиток здібностей, знань, вмінь та навичок студентів (загальна мета діяльності навчання).

СРС сприяє підвищенню педагогічного процесу, принципово переорієнтовує його. Завдяки СРС відбувається перехід від переважно виконавчої репродуктивної діяльності студентів до пошукового, творчого начала на всіх етапах навчання в ВНЗ.

1 НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ

1.1 Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни – надання магістрантам знань теоретичних основ педагогічної теорії та педагогічної майстерності, управління навчально-виховним процесом у вищій школі, а також сприяти активному запровадженню психологічних знань в навчально-виховний процес сучасного вузу.

Вимоги до результатів освоєння курсу

Знати:

- теоретичні основи педагогіки вищої школи;
- професіограму викладача вищої школи;
- зміст діяльності викладача вузу;
- провідні положення дидактики вищої школи;
- особливості особистості студента та викладача вузу;
- сучасні освітні методики і технології.

Вміти:

- аналізувати систему вузівського освітнього процесу з позицій того чи іншого методологічного підходу;
- бути здатним обґрунтовано розробляти дидактичне забезпечення професійної підготовки студентів по своєму напрямку;
- планувати і організовувати освітній процес на молодших курсах вузу;
- ефективно взаємодіяти зі студентами;
- у викладацькій діяльності відповідати загальним і специфічним нормам викладацької етики.

Володіти:

- основами науково - методичної та навчально - методичної роботи у вузі;
- прийомами організації навчально-виховного процесу;
- методами педагогічного аналізу та педагогічного проектування;
- прийомами та навичками розв'язувати педагогічні конфлікти у різноманітних ситуаціях;
- прийоми організації виховного впливу на студентів.

1. 2 Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальні основи педагогіки вищої школи

Тема 1. Вступ. Педагогіка вищої школи як наука

Педагогічна система як предмет педагогіки вищої школи. Мета дисципліни – становлення кваліфікованого викладача вищого закладу освіти; завдання – розвиток знань про педагогічні об'єкти і категорії, методи науково-педагогічного дослідження, формування педагогічних умінь (комунікативних, організаційних, творчих, гностичних, конструктивних, прогностичних). Система педагогічних наук. Педагогіка вищої школи як наука і як мистецтво. Сучасні

методологічні підходи у педагогіці вищої школи. Основні ідеї, концепції, теорії педагогіки вищої школи. Завдання педагогіки вищої школи на сучасному етапі. Методи науково-педагогічних досліджень. Методи теоретичного дослідження. Методи кількісного оброблення результатів педагогічного дослідження. Взаємозв'язки з іншими психолого-педагогічними дисциплінами.

Тема 2. Історія становлення і розвитку вищої школи й освіти в Україні та зарубіжних країнах

Братства: їх і значення в розвитку української вищої школи XVI – XVII ст. Класичні університети України періоду нової та новітньої історії. Українська вища школа доби Центральної Ради. Час Гетьманату (два «загублених» університети і два «забуті» президенти Української Академії наук). Польська політика утравізму в освіті. Вища школа періоду радянської влади. Українська вища школа в зарубіжних країнах.

Сучасна система вищої освіти в зарубіжних країнах (на прикладах Великої Британії, Китаю, Німеччини, США, Японії).

Тема 3. Реформування системи освіти України. Інновації в системі вищої педагогічної освіти

Завдання та напрями реформування системи вищої освіти України. Головна мета Програми "Освіта (Україна XXI століття)". Стратегічними завданнями реформування вищої освіти. Пріоритетні напрями реформування вищої освіти.

Основні шляхи реформування вищої освіти. Особливості оновлення вищої освіти України. Державні стандарти підготовки фахівців з вищою освітою.

Поняття педагогічної інновації та інноваційного процесу в освіті. Особливості процесу реалізації інновації. Сутність педагогічної іноватики. Основні принципи оновлення: науковість та історизм під час розгляду явищ природи і суспільства, культурна відповідність, іновативність у поєднанні з традиційністю, диференціація та інтеграція знань, особистісно-орієнтований підхід, безперервність та варіативність навчання.

Тема 4. Основні поняття педагогічного процесу у вищій школі

Педагогічний процес - центральна категорія педагогіки. Сутність педагогічного процесу у вищій школі. Закономірності педагогічного процесу. Основні структурні компоненти педагогічного процесу як системи: мета педагогічного процесу, суб'єкти та об'єкти системи, завдання, змістова складова (виховання, навчання (самоосвіта), професійна підготовка, розвиток), організаційна структура, педагогічна діяльність, а також результат. Підпорядкованість виховання загальним закономірностям суспільного розвитку. Зв'язок між метою, процесом і результатом виховання. Оптимальність і зрозумілість цілей виховання і навчання. Необхідність створення умов для успішного переведення зовнішніх впливів у внутрішню позицію студентів. Зв'язок стилю педагогічного керівництва викладача та ступені розвитку активності та самостійності студентів. Зв'я-

зок між єдністю вимог до студентів з електротехніки та електромеханіки і єдністю їхнього розвитку.

Тема 5. Викладач в педагогічному процесі. Педагогічна професія. Викладацька діяльність

Особистість викладача у навчальному процесі. Проблема стилів педагогічної діяльності. Самовиховання викладача. Взаємодія суб'єктів освітнього процесу. Педагогічна діяльність і її психологічна характеристика.

Характеристика професії викладача та професорсько-викладацького складу ВНЗ. Сутність діяльності викладача як управління навчально-пізнавальним і професійним становленням студентської молоді. Складові частини професійно-педагогічної діяльності: діагностика, прогнозування, проектування, управління, організація, контроль та корекція. Особистість викладача з електротехніки та електромеханіки.

Тема 6. Студент в педагогічному процесі

Особливості розвитку особистості студента. Типологія особистості студента. Загальна психологічна характеристика студентського віку. Типологічні особливості сучасних студентів. Студент з електротехніки та електромеханіки як суб'єкт педагогічного процесу. Навчальна діяльність студентів з електротехніки та електромеханіки.

Змістовий модуль 2. Теорія навчання (дидактика) і виховання

Тема 7. Сутність процесу навчання, принципи навчання у ВНЗ

Навчальний процес як система організаційних і дидактичних заходів по реалізації мети і змісту навчання на певному освітньому або кваліфікаційному рівні. Принципи навчання у вищій школі: гуманізації, природо відповідності, культурної відповідності, демократизації, активності та самостійності, диференційованого та індивідуального підходу, послідовності викладання, науковості, наочності, зв'язку теорії з практикою.

Тема 8. Методи навчання у вищому закладі освіти

Нові вимоги до методів навчання за умов НТР і соціального прогресу. Визначення методів навчання у вузі, структура об'єкта методів навчання. Різні класифікації методів навчання. Методи науки і методи навчання у вищій школі. Характеристика окремих методів (бесіда, дискусія, лекційний метод, робота з книгою, демонстрація, відеометод, вправа, лабораторний метод, практичний метод, ігрові методи, методи програмованого навчання).

Тема 9. Форми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів

Лекція як організаційна форма. Види лекцій та їх характеристика. Діяльність викладача і студентів на лекційному занятті. Організація навчання на семінарському занятті. Види семінарських занять і методика їх проведення. Практичне, лабораторне заняття, індивідуальне заняття як організаційні форми на-

вчання у вищій школі. Характеристика діяльності викладача і студентів на цих заняттях. Консультація, особливості її організації у вищій школі. Навчальні та робочі програми навчальної дисципліни. Види спілкування та їх вплив на ефективність навчання.

Тема 10. Види і сучасні технології навчання у вищій школі

Сутність видів і технологій навчання. Проблемне навчання: проблемна ситуація і проблема, етапи вирішення проблеми, способи створення проблемної ситуації, методи проблемного навчання. Програмоване навчання, його характеристика, види програм. Діяльність викладача по активізації навчання. Характеристика активних методів навчання у вищій школі та їх застосування. Модульно-рейтингова технологія навчання. Способи групового навчання. Інформаційні технології навчання. Дистанційне навчання.

Тема 11. Організація самостійної роботи студентів і контроль результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів

Сутність і значення самостійної роботи студентів. Види, організаційні форми самостійних робіт і педагогічне керівництво ними. Труднощі їх проведення. Основні умови успішності самостійної роботи студентів.

Сутність, функції та зміст контролю результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів. Основні принципи контролю та оцінки знань, умінь, навичок. Види, методи і форми контролю, шляхи їх удосконалення. Критерії і норми контролю результатів діяльності студентів. Педагогічний вимір.

Тема 12. Основні напрями виховання студентської молоді. Методи і форми виховання майбутніх фахівців з електротехніки та електромеханіки у вищому закладі освіти

Виховна система навчального закладу: компоненти, типи, критерії ефективності. Цілі і сутність виховання у вищій школі. Виховання і розвиток особистості, психолого-педагогічна характеристика студентського віку. Самовиховання і перевиховання. Закономірності і принципи виховання у вищих закладах освіти. Зміст виховання у вузі: розумове, моральне, трудове, правове, громадянське, екологічне та ін. Критерії вихованості. Сутність і зміст процесу виховання майбутніх фахівців з електротехніки та електромеханіки.

Визначення метода, прийому, засобу виховання. Класифікація методів виховання, їх характеристика. Форми виховання студентської молоді та їх види. Особливості студентського колективу. Діяльність викладача вищої школи, куратора групи з становлення і розвитку колективу студентів. Формування студентського колективу, його вплив на виховання особистості інженера.

Тема 13. Педагогічна майстерність і педагогічна техніка викладача

Поняття педагогічної майстерності. Елементи педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість, професійна компетентність, здібності до педагогічної діяльності. Педагогічна майстерність викладача з електротехніки та електромеханіки. Педагогічна ситуація і педагогічна задача.

Поняття педагогічної техніки. Внутрішня техніка викладача з електротехніки та електромеханіки. Синтез педагогічного оптимізму, впевненість у собі як викладачі, відсутність страху перед студентами, вміння володіти собою, відсутність емоційного напруження, наявність вольових якостей (цілеспрямованості, самовладання і рішучості). Зовнішня техніка викладача з електротехніки та електромеханіки.

Педагогічна майстерність як театральна мистецька дія. Особливості образного мислення. Театральне мистецтво у вимірах педагогіки. Театральне мистецтво у вимірах психології.

Тема 14. Майстерність педагогічного спілкування та психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії в педагогічному спілкуванні

Поняття педагогічного спілкування, його особливості, функції, види. Педагогічне спілкування як діалог. Анатомія діалогу. Контакт у педагогічному діалозі. Структура педагогічного спілкування. Стил ь педагогічного спілкування. Позичії, ролі в спілкуванні. Формальний аспект педагогічного спілкування. Рівні спілкування (конвенційний, маніпулятивний, стандартизований, ігровий і діловий). Контакт і зворотній зв'язок в педагогічному спілкуванні. Індивідуальні особливості та стратегії педагогічного спілкування. Бар'єри педагогічного спілкування. Проблема навчальних конфліктів і способи їх попередження.

Тема 15. Технологія організації педагогічній взаємодії у процесі індивідуальної бесіди

Індивідуальна педагогічна бесіда як модель діалогічної взаємодії. Структура бесіди. Етап моделювання. Забезпечення психологічного контакту на початку бесіди. Вербальна комунікація. Мовлення і комунікативна поведінка викладача. Функції мовлення у взаємодії зі студентами. Умови ефективності професійного мовлення викладача. Шляхи вдосконалення мовлення майбутнього викладача.

Роль невербальних засобів. Невербальна комунікація: мова тіла (статична та динамічна експресія), міжособистісний простір (дистанція, взаємне розміщення під час спілкування), часові характеристики спілкування (час спілкування, запізнення, затримка дій).

Методика контактної взаємодії як технологія забезпечення контакту. Техніки взаємодії у процесі аналізу проблеми та пошуку її вирішення. Прийоми педагогічної взаємодії.

1.3 Перелік навчальної літератури

1. Закон України "Про вищу освіту" №2984-III, із змінами від 19 січня 2010 р.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Центр Разумкова. Національна безпека і оборона. – 2002. – № 4. – С. 36-41.
3. Наказ МОН України. Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи № 943 16 жовтня 2009 року.
4. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Управління школою. – 2004. – лютий. – № 4. – С. 2-14.
5. Алексюк Ф.М. Педагогіка вищої освіти України: Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. – К.: "Либідь", 1988. – 558 с.
6. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи: Навч.- метод. посіб. для студ. вищих навч. закл. Інтерактивні технології в курсах навч. дисциплін. – К.: Кондор, 2008. – 272 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bookland.net.ua/book/77893+Pedagogika+i+metodika+vishchoyi+shkoli.html>
7. Артюх С.Ф., Коваленко Е.Э., Белова Е.К., Изюмская Г.В., Беликова В.В. Педагогические аспекты преподавания инженерных дисциплин. Пособие для преподавателей. – Харьков: УИПА, 2001. – 210 с.
8. Вавринчук В.П. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посіб. – Хмельницький: Поліграфіст – 2, 2012. – 252 с.
9. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. – К.: Центр. навчальної літератури, 2003. – 316 с.
10. Глоссарий современного образования В 2 – х т. /Сост.: Астахова В.И. и др. – Х.: Изд-во НУА, 2007.
11. Громкова, М. Т. Педагогіка вищої школи: Учеб. посіб. для студентів вузів. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 447 с.
12. Громкова М. Т. Психологія і педагогіка професійної діяльності: Учеб. посіб. для вузів. – М. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua.bookfi.org/g/Громкова%20М.Т.>
<http://uchebnik.biz/book/214-psixologiya-i-pedagogika-professionalnoj-deyatelnosti.html>
13. Збірник нормативних актів України щодо організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі: Довідник для працівників вищих навчальних закладів. Вип. 1. – К.: УАЗТ, 2003. – 408 с.
14. Зимняя, И. А. Педагогическая психология : Учеб. посіб. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pedlib.ru/Books/2/0309>
<http://userdocs.ru/psihologiya/6825/index.html>
15. Кнодель Л.В. Педагогіка вищої школи: Посібник для магістрів – К.: Либідь, 2008. – 135 с.
16. Козак Н.Л. Університетська освіта: Навч. посіб. – Львів: Новий Світ-200, 2011. – 178 с.
17. Козлакова Г.А., Маригодов В.К., Слободянюк А.А. Высшее техническое

- образование(педагогический, дидактический и социально-психологический аспекты). – Севастополь: Изд-во СевГТУ, 2001. – 268 с.
18. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
 19. Кузьмінський А.І. Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – 447 с.
 20. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях: Навч. посіб. – К., 2006. – 311 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/pedagogika/pedagogika_u_zapitanniah_i_vidpovidyah_-_kuzminskiy_ai
 21. Міхеєва Л. В. Історія педагогіки і загальної педагогіки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lubbook.net/book_228.html
 22. Морозов А. В. Креативная педагогика и психология: Учеб. Пособие, изд. 4-е, испр. и доп. – М. : Академический Проект, 2004. – 560 с.
 23. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
 24. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. /З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін. За ред. З.Н.Курлянд. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 495 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/pedagogika/pedagogika_vischoyi_shkoli_-_kurlyand_zn
 25. Подольская Е.А. Педагогика и психология высшей школы: Учеб. пособие. – Харьков: Изд-во НУА. 2010. – 316 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-446163.html>
 26. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: Підручник. – Вид. 3-е, вип. і доп. – К.: Каравела, 2011. – 359 с.
 27. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навч. посіб. для магістрантів і аспірантів. – К.: ТОВ "Філ-студія", 2006. – 320с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.psyh.kiev.ua/Подоляк_Л.Г.,_Юрченко_В.І._Психологія_вищої_школи_\(навчальний_посібник\)](http://www.psyh.kiev.ua/Подоляк_Л.Г.,_Юрченко_В.І._Психологія_вищої_школи_(навчальний_посібник))
 28. Психология и педагогика высшей школы /Под ред. М. В. Буланова-Топоркова. – Ростов–на–Дону: Феникс, 2010. – 544 с.
 29. Сергеев С.Ф. Инженерная психология и эргономика. – М.: Изд-во НИИ школьных технологий, 2008. – 176 с.
 30. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Педагогічна психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбов. літератури, 2012.–168 с.
 31. Современное инженерное образование: Учеб. пособие / А. И. Боровков [и др.]. — СПб. : Изд-во Политехн.ун-та, 2012. — 80 с.
 32. Современные проблемы науки и образования: Электронный журнал [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.science-education.ru/>
 33. Товажнянський Л.Л. Концепція формування гуманітарно - технічної еліти в НТУ "ХПІ" та шляхи її реалізації: Навчально – методичний посібник. – Харків: НТУ "ХПІ", 2004.- 413 с.
 34. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: Навч. Посібник. – К.: Конкор, 2011. – 628 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://uchebnikonline.ru/pedagogika/pedagogika_vischoyi_shkoli_-_turkot_ti/pedagogika_vischoyi_shkoli_-_turkot_ti.htm

35. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник для студентів . – К.: "Академвидав", 2007. – 352 с.
36. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=23
37. Knowles, M. S. The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development / M. S. Knowles, E. E. Holton, R. A. Swanson. – 6th edition. – London, New York, etc.: ELSEVIER Butterworth Heinemann, 2005. – 378 p.
38. Wolf, P. Brain Matters: Translating Research into Classroom Practice (2nd ed.). ASCD, 2010. – 207 p.
39. Myers, David G. Exploring Psychology. New York: Worth Publishers, 2008. – 581 p.

Методичне забезпечення

1. Деловое общение: Методические советы для студентов специальности 7.050201 - "Менеджмент организаций". В 2 - х частях. / Составитель: С.К. Каземирова. – Чернигов: ЧНТУ, 2014.
2. Етика ділового спілкування в питаннях: Завдання для самостійної роботи студентів / Укладач: С.К. Каземирова. – Чернігів: ЧДТУ, 2000. – 60 с.
3. Основные коммуникационные навыки: Методические рекомендации к семинарским занятиям и самостоятельной работы для студентов специальности 7.050201 -"Менеджмент организаций" / Составитель: С.К. Каземирова. – Чернигов: ЧГТУ, 2005. – 48 с.
4. Конфликтология: Практикум для самостоятельной работы студентов специальности 7.050201 – "Менеджмент организаций". В 3-х частях. / Составитель: С.К. Каземирова. – Чернигов: ЧГТУ, 2007.
5. Пособие по общению: Методические рекомендации и упражнения по курсу "Этика делового общения" для студентов заочного факультета инженерно-экономических специальностей. В 2-х частях. / Составитель: С.К. Каземирова. – Чернигов: ЧГТУ, 2001.
6. Психологія роботи з людьми: Тести і завдання для самостійної роботи студентів / Укладач: С.К. Каземирова. – Чернігів: ЧДТУ, 2001. – 69 с.
7. Тесты и задания по курсу "Этика делового общения" для студентов инженерно-экономического факультета. В 3-х частях. / Составитель: С.К. Каземирова. – Чернигов: ЧГТУ, 2001.
8. Тести і методики самопізнання з курсу "Педагогіка і психологія вищої школи" для магістрів. /Укладач: С.К. Каземирова – Чернігів: ЧНТУ, 2013. – 60 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://library.uipa.edu.ua/index.php> Бібліотека: Інженерно-педагогічна освіта
2. <http://www.konc-ees.ru/> Самообразование

3. <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/handle/123456789/395> - Ресурсна допомога фахівцям інженерно-педагогічної освіти
4. <http://www.intellect-invest.org.ua/collaboration/> - Співробітництво - Портал сучасних педагогічних ресурсів
5. <http://www.pedagogics-book.ru/> Педагогика и психология
6. <http://www.intellect-invest.org.ua/collaboration/> <http://www.psibib.ru/spec/resurs.php>
<http://pedagogy.webukr.net/підручники-з-педагогіки-вищої-школи/> Підручники з "Педагогіки вищої школи"
7. <http://pidruchniki.ws/> Українські підручники он-лайн
8. <http://eduknigi.com/index.php> Електронна бібліотека підручників
9. <http://www.pedlib.ru/> Педагогическая библиотека
10. <http://www.iovrao.ru/> Институт образования взрослых
11. <http://www.ipras.ru/> Институт психологи РАН
12. <http://uastudent.com/category/psuhologiya/pedagogika/pedagogika-vyshhoi-shkoly/>

1.4 Структура навчальної дисципліни

Таблиця 1.1 - Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	У тому числі			
	всього	Лек.	Сем.	С.р
1	2	3	4	5
Змістовий модуль 1. Загальні основи педагогіки вищої школи				
1 Педагогіка вищої школи як наука	2,6	0,5	0,5	1,6
2 Історія становлення і розвитку вищої школи й освіти в Україні та зарубіжних країнах	1,85	-	0,25	1,6
3 Реформування системи освіти України. Інновації в системі вищої педагогічної освіти	1,85	-	0,25	1,6
4 Основні поняття педагогічного процесу у вищій школі	2,6	0,5	0,5	1,6
5 Викладач в педагогічному процесі. Педагогічна професія. Викладацька діяльність	5,6	2	2	1,6
6 Студент в педагогічному процесі	5,6	2	2	1,6
Змістовий модуль 2. Теорія навчання (дидактика) і виховання				
7 Сутність процесу навчання, принципи навчання у вузі	2,1	0,25	0,25	1,6
8 Методи навчання у вищому закладі освіти	2,1	0,25	0,25	1,6
9 Форми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів	2,1	2	0,5	1,6
10 Види і сучасні технології навчання у вищій школі	4,6	1	2	1,6
11 Організація самостійної роботи студентів і контроль результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів	3,1	0,5	0,5	1,6
12 Основні напрями виховання студентської молоді. Методи і форми виховання у вищому закладі освіти	3,6	1	1	1,6
Змістовий модуль 3. Педагогічна майстерність				
13 Педагогічна майстерність і педагогічна техніка викладача	5,6	2	2	1,6
14 Майстерність педагогічного спілкування та психолого - педагогічні умови майстерної взаємодії в педагогічному спілкуванні	9,6	4	4	1,6
15 Технологія організації педагогічній взаємодії у процесі індивідуальної бесіди	5,6	2	2	1,6
Усього годин за дисципліну	60	18	18	24

2 МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ З ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Основними формами проведення семінарських занять є: семінар - бесіда (обговорення заздалегідь підготовлених студентами доповідей, рефератів, творчих робіт); семінар-дискусія; семінар-конференція; семінар - круглий стіл; семінар-симпозіум та ін.). *Всі заняття носять проблемне - пошуковий характер.* У їх основі – поглиблення якісної підготовки, підвищення ефективності практики ділового спілкування, вироблення вміння відстоювати власні переконання, вести творчу дискусію.

Підготовка студентів до семінару починається з відпрацювання лекційного матеріалу і рекомендованої літератури. Крім конспектів лекцій, студент повинен мати конспекти до семінарських занять. Семінарські конспекти - це той матеріал, який опрацьований студентом перед практичним заняттям. Вони є теоретичної та психологічної основою для успішної здачі заліку з навчальної дисципліни.

На семінарських заняттях студенти виступають з доповідями, які за часом не повинні перевищувати 8 хвилин. Тема доповіді вибирається самим студентом. Це є питання, яке зацікавило його після підготовки за темою семінару. Готуючи доповідь, необхідно приділити увагу підбору матеріалу по темі (основної та додаткової літератури), а також логічності стрижка його викладу. Усі доповіді в обов'язковому порядку забезпечуються мультимедійним супроводом (слайди, аудіо-, відеофрагменти).

Відсутні на семінарі зобов'язані ліквідувати заборгованість в певній формі, якої може бути письмова підготовка до виступу з окремого питання, або індивідуальна бесіда з викладачем на консультації.

Найбільш поширена форма семінару – *розгорнута бесіда*. Вона вимагає знання фактичного матеріалу, вміння аргументовано викласти свої знання в усній формі.

Організація самостійної роботи студентів

Самостійна робота студентів – значна частина учбового процесу, що передбачає:

- розвиток навичок роботи з літературою;
- набування досвіду наукового дослідження;
- розкриття індивідуальних талантів особистості студента;
- формування світоглядних задач;
- розвиток таких якостей, як наполегливість та системність у навчанні.

Значна роль самостійної роботи у підготовці спеціалістів підтверджується практикою вищої школи. Сьогодні самостійній роботі приділяється значне міс-

це у навчальному процесі. Кількість аудиторних занять скорочується, а обсяг самостійної роботи збільшується. Тому варто розвивати індивідуальні форми учбової роботи. Уміння твердо мислити, орієнтуватися у потоці наукової інформації, самостійно ставити і вирішувати нові завдання – вимога сьогодення. Самостійна робота студента має бути близькою до дослідної.

Форми самостійної роботи студентів

1. Підготовка докладів;
2. виконання практичних завдань;
3. написання та захист лекції з курсу "Педагогіка вищої школи";
4. підготовка та проведення семінару з курсу "Педагогіка вищої школи";
5. робота у бібліотеці: вивчення рекомендованої літератури та її конспектування;
6. реферування наукових статей та інших друкованих джерел;
7. підготовка до виступів на семінарських заняттях;
8. участь у студентських наукових конференціях;
9. підготовка до контрольних робіт та заліку з навчального курсу.

Техніка самостійної роботи студентів – магістрантів передбачає оволодіння навичками розробки та презентації лекції або семінарського заняття. Магістр самостійно вибирає тему лекції (або семінарського заняття) з курсу "Педагогіка вищої школи" з переліку тем лекції (або семінарських занять). Магістр має право вибрати свою тему. Цей вибір здійснюється в рамках навчальної програми дисципліни. Підготовлена лекція (або семінарське заняття) презентується для магістрів на семінарському занятті. Після презентації обов'язково обговорення запропонованого матеріалу. (Див.: *Додаток А – Орієнтовна схема аналізу лекційного заняття, Додаток В – Основні критерії оцінювання якості семінарського заняття (за Туркот Т.І.)*).

Лекція з курсу "Педагогіка вищої школи" включає написання тексту лекції та розробку презентації лекції в Microsoft Office Power Point.

При підготовці лекції магістр може керуватися таким планом написання лекції:

Тема лекції: (Приклад: "Педагогіка вищої школи як наука").

Мета лекції: (Приклад: Розкрити теоретико-методологічні підходи до вивчення педагогіки вищої школи як науки, її предмет та основні категорії, специфіку методів та методики педагогічних досліджень).

Основна проблема: (Приклад: Засвоєння закономірностей процесу навчання і виховання у вищому навчальному закладі, усвідомлення сутності, етапів, методів педагогічного дослідження).

Провідна ідея: (Приклад: Педагогіка вищої школи — наука про закономірності навчання і виховання студентів, їх наукову і професійну підготовку; педаго-

гічне дослідження – цілеспрямований пошук шляхів удосконалення педагогічного процесу з використанням наукового апарату).

План лекції:

(Приклад: План лекції)

1. Завдання педагогіки вищої школи України. Криза освіти на сучасному етапі.
2. Предмет, об'єкт та категорії педагогіки вищої школи.

Основні терміни і поняття:

(Приклад:

- педагогіка вищої школи;
- об'єкт педагогіки вищої школи;
- предмет педагогіки вищої школи;
- завдання педагогіки вищої школи;
- педагогічна система;
- методологічні категорії педагогіки вищої школи;
- суттєві категорії педагогіки вищої школи;
- методологія педагогіки вищої школи;
- методи педагогіки вищої школи;
- педагогічне дослідження;
- проблема;
- гіпотеза;
- задачі дослідження;
- метод дослідження;
- закони вищої школи;
- закономірності вищої школи;
- принципи вищої освіти вищої школи;
- моделі вищої школи;
- структура вищої школи;
- функції вищої школи;
- мета педагогічної науки.

Обрані методи: (Приклад: лекція-бесіда, робота з документами міністерства освіти і науки України, системно-структурний аналіз).

Обладнання: (Приклад: логічно-структурні схеми).

Обсяг тексту лекції – 20-25 сторінок рукописного або 15-20 сторінок машинописного тексту формату А-4.

Презентація лекції в Microsoft Office Power Point*. Презентація лекції в Microsoft Office Power Point включає:

1. мета лекції;
2. основна проблема лекції;
3. провідна ідея лекції;
4. план лекції;
5. основні терміни і поняття вибраної теми лекції;
6. основні положення;
7. висновки.

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

1. Педагогіка вищої школи як наука (0,5 год.)
2. Основні поняття педагогічного процесу у вищій школі (0,5 год.)
3. Викладач в педагогічному процесі. Педагогічна професія. Викладацька діяльність (2 год.)
4. Студент в педагогічному процесі (2 год.)
5. Сутність процесу навчання, принципи навчання у вищій школі (0,5 год.)
6. Методи навчання у вищому закладі освіти (0,5 год.)
7. Види і сучасні технології навчання у вищій школі (2 год.)
8. Організація самостійної роботи студентів і контроль результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів (1 год.)
9. Основні напрями виховання студентської молоді. Методи і форми виховання у вищому закладі освіти (1 год.)
10. Педагогічна майстерність і педагогічна техніка викладача (2 год.)
11. Майстерність педагогічного спілкування (2 год.)
12. Психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії в педагогічному спілкуванні (2 год.)

Підготовка та проведення семінару з курсу "Педагогіка вищої школи". Магістр вибирає тему семінарського заняття з переліку змістовних модулів і тем (Див.: *Таблиця 1.1 - Структура навчальної дисципліни*), а також різновид його проведення.* *

Залежно від типу структура семінару може бути різною. Однак при підготовці семінару магістру слід знати, що при його підготовці навчально-пізнавальну діяльність студентів слід організувати наступним чином:

1. повідомити тему і план семінару;
2. запропонувати для самостійного вивчення основну і додаткову літературу;

* Методичні вказівки щодо організації і проведення лекційного заняття. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.e-reading.biz/chapter.php/98177/19/Metodika_prepodavaniya_psihologii_konspekt_lekciii.html

** Методичні вказівки до організації і проведення семінарського заняття [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/praktyka/5sem.pdf>

3. надати усні чи письмові (у вигляді "Методичних рекомендацій") поради щодо підготовки до семінарів;
4. надати студентам індивідуальні завдання та за необхідності провести консультацію з теми семінару.

Методика управління семінаром залежить від багатьох чинників: дидактичної мети, педагогічної майстерності викладача, рівня готовності і активності студентів та ін. У найбільш загальному вигляді типова структура семінарського заняття має наступний вигляд (*Додаток Б - Структура семінарського заняття, Додаток В - Основні критерії оцінювання якості семінарського заняття*).

Самостійна робота магістрів передбачає самостійну роботу над вивченням наступних тем:

1. Педагогіка вищої школи як наука.
2. Історія становлення і розвитку вищої школи й освіти в Україні та зарубіжних країнах.
3. Реформування системи освіти України. Інновації в системі вищої педагогічної освіти.
4. Основні поняття педагогічного процесу у вищій школі.
5. Викладач в педагогічному процесі. Педагогічна професія. Викладацька діяльність.
6. Студент в педагогічному процесі.
7. Сутність процесу навчання, принципи навчання у вищій школі.
8. Методи навчання у вищому закладі освіти.
9. Форми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів.
10. Види і сучасні технології навчання у вищій школі.
11. Організація самостійної роботи студентів і контроль результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів.
12. Основні напрями виховання студентської молоді. Методи і форми виховання у вищому закладі освіти.
13. Педагогічна майстерність і педагогічна техніка викладача.
14. Майстерність педагогічного спілкування та психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії в педагогічному спілкуванні.
15. Технологія організації педагогічній взаємодії у процесі індивідуальної бесіди.

Для вивчення цих тем можна скористатися переліком рекомендованої і методичної літератури та інформаційних джерел. На основі вивчених тем магістр може підготувати виступ або повідомлення-інформацію на семінарі з відповідної тематики. Доповідь має відповідати таким вимогам:

- логічно і послідовно розкрити зміст обраного питання;
- показати самостійну роботу над літературою;

- вміти планувати, а також чітко і зрозуміло формувати основні питання виступу.

Студент - доповідач має добре знати учбовий матеріал, володіти собою та аудиторією.

Методичні рекомендації передбачають можливість проведення *самоконтролю з боку магістрів*. Кожна тема семінарського заняття включає перелік питань для самоконтролю.

Формами контролю за самостійною роботою студентів є поточний контроль, модульні контрольні роботи і тестування. Контроль знань студентів з курсу реалізується шляхом поточного і підсумкового контролю.

Контроль знань студентів:

➤ **Поточний контроль**

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку рівня теоретичної підготовленості студентів з певних тем навчальної програми, а також виконання конкретних завдань з практичного циклу курсу. Поточний контроль знань дозволяє стимулювати самостійну роботу студентів з основною та додатковою літературою, встановлювати зворотній зв'язок між викладачем та студентами.

Таблиця 2.1 – Форми поточного контролю за модулями

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю	Кількість балів
Змістовий модуль 1. Загальні основи педагогіки вищої школи	56
1 Усна відповідь під час семінарських занять	20
2 Доповнення та питання під час обговорення на семінарських заняттях	10
3 Самостійність, своєчасність і правильність виконання завдань до самостійної роботи.	16
4 Відвідування консультації	10
Змістовий модуль 2. Теорія навчання (дидактика) і виховання	56
1 Усна відповідь під час семінарських занять	20
2 Доповнення та питання під час обговорення на семінарських заняттях	10
3 Контрольна робота	16
4 Відвідування консультації	10
Змістовий модуль 3. Педагогічна майстерність	56
1 Усна відповідь під час семінарських занять	20
2 Доповнення та питання під час обговорення на семінарських заняттях	10
3 Своєчасність і правильність виконання завдань до самостійної роботи	16
4 Відвідування консультації	10

Поточний контроль знань проводиться в наступних формах:

- співбесіди із студентами під час практичних занять, консультацій;

- опитування студентів під час практичних занять, ліквідації академ-заборгованості;
- контрольні заміри знань;
- перевірка виконання завдань до самостійної роботи;
- тестові завдання.

Тестові завдання

Тестові завдання для поточного контролю знань студентів розроблені до кожної теми практичного заняття. Завдання включають питання найважливіших теоретичних положень та практичне завдання (вміння аналізувати ситуації у сфері педагогічної діяльності), відповіді на які повинні показати рівень набутих студентами знань. (Див.: *Додаток В*, а також сайт в Інтернеті: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pedagogy.webukr.net/тести-для-самоконтролю-знань-студент/>)

➤ Підсумковий контроль

Таблиця 2.2 – Підсумковий контроль

Модуль за тематичним планом дисципліни та вид контролю	Кількість балів
1	2
Змістовий модуль 1. Загальні основи педагогіки вищої школи	100
1. Теоретичне питання	22
2. Практичне завдання	22
3. Результат поточного контролю	56
Змістовий модуль 2. Теорія навчання (дидактика) і виховання	100
1. Теоретичне питання	22
2. Практичне завдання	22
3. Результат поточного контролю	56
Змістовий модуль 3. Педагогічна майстерність	100
1. Теоретичне питання	22
2. Практичне завдання	22
3. Результат поточного контролю	5
Зважена семестрова оцінка	100

Підсумковий контроль з курсу включає модульний та семестровий контроль.

• Модульний контроль

Модульний контроль відбувається протягом визначених навчальним графіком атестаційних тижнів після закінчення кожного кредиту.

Модульний контроль здійснюється у формі оцінювання знань студентів за виконання контрольних робіт.

Оцінка за модуль складається з балів, які студент заробив впродовж кредиту, та оцінок тестових контролів. Впродовж семестру студенти виконують дві модульні контрольні роботи і одне тестування. Перелік питань до модульних контрольних робіт і тесту додається (Див.: *Додатки Г, Д, Е, Ж*).

- *Семестровий контроль*

Семестровий контроль проводиться у формі диференційованого заліку. Обов'язковою умовою допуску студентів до заліку є своєчасне і вірне виконання завдань до самостійної роботи.

Залік без обов'язкової присутності студенту проводиться при виконанні наступної вимоги. Студенти, які здобули за результатами модульних контролів впродовж семестру не менш від встановленої мінімальної кількості балів (60) і більше та згодні з ними, атестуються з дисципліни відповідно до встановлених оцінок.

При невиконанні даної вимоги або по бажанню студента поліпшити результати проводиться залік з обов'язковою присутністю студента. Залік проводиться усно згідно з переліком питань до диференційованого заліку (*Додаток II – Перелік питань до заліку*).

- ✓ Мінімальні вимоги до обсягу знань та вмінь

Дисципліну можна вважати такою, що засвоєна, якщо студент:

знає:

- базові поняття дисципліни: педагогічний процес, дидактика, навчання, виховання, педагогічна майстерність, педагогічне спілкування;
- основні характеристики педагогічного, навчального й виховного процесів;
- найбільш поширені засоби і методи навчання, інноваційні технології організації пізнавальної діяльності студентів;
- формати ефективного педагогічного спілкування;
- загальну характеристику виховного процесу у ВНЗ;
- основні терміни та поняття теорії дидактики та виховання;
- основи роботи зі студентами, студентськими групами.

вміє:

- аналізувати та вирішувати типові педагогічні ситуації;
- працювати з науковою літературою з педагогіки;
- ефективно спілкуватися зі студентами й викладачами;
- організовувати навчальний процес, роботу аудиторії;
- бути спостережливим, тобто бачити тенденції в розвитку студента, у формуванні його умінь, навичок, зародженні потреб та інтересів.

3 ПЛАНИ СЕМІНАРСКИХ ЗАНЯТЬ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1

ТЕМА: ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК НАУКА (2 год.)

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ:

1. Предмет, завдання та методи педагогіки вищої школи.
2. Функції та основні категорії педагогіки вищої школи.
3. Історичний розвиток педагогіки вищої школи.
4. Педагогічний процес у вищій школі: сутність, структура, закономірності.
5. Історія розвитку теорії і практики освіти дорослих.
6. Місце педагогіки вищої школи в системі педагогічних наук. Зв'язки з іншими науками.
7. Педагогіка як мистецтво, "прикладна філософія", наука і практика.
8. Андрагогічні основи професійного навчання особистості.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ:

1. Що є змістом освіти, навчання, виховання, педагогічного процесу і як співвідносяться між собою ці явища в сучасних умовах?
2. Як Ви вважаєте, чому розглядають педагогіку вищої школи як мистецтво і "прикладну філософію"?
3. У чому полягає цілісність педагогічного процесу?
4. Що можна вважати найважливішим результатом педагогічного процесу?
5. Обґрунтуйте або спростуйте ідею про те, що студенти це дорослі люди і тому педагогіка вищої школи має бути наукою про навчання дорослих
6. Здійсніть порівняльну характеристику предмета педагогіки вищої школи та андрагогіки, їх завдань.
7. Розкрийте позитивні і негативні сторони впровадження Болонського процесу, кредитно-модульної системи у вітчизняних вищих навчальних закладах.
8. Охарактеризуйте перспективи андрагогіки у сучасному світі.
9. Чи відрізняються принципи андрагогіки від педагогічних принципів навчання. Якщо так, то чим?
10. Які особливості навчання дорослих людей?
11. Чи повинна мати місто елітарна професійна освіта? Якщо так, то в чому полягає суть проблеми елітарного навчання і яким воно має бути?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Визначте мету цього семінарського заняття.
2. Визначте компетенції (прогнозовані результати навчання студентів з цієї теми), тобто:
 - а) знання;

б) вміння.

3. Зробіть структурно-логічну схему даної теми.
4. Скласти перелік основних понять теми, що вивчається.
5. Розробіть тест для перевірки знань і умінь до теми, що вивчається.
6. Складіть схему системи педагогічних наук.
7. Доповніть бібліографію до даної теми.
8. Складіть хронологічну таблицю визначальних подій з історії становлення педагогіки вищої школи.
9. Напишіть есе на тему "Проблеми педагогіки вищої школи на сучасному етапі розвитку українського суспільства".
10. Складіть таблицю спільних рис і відмінностей педагогіки вищої школи та шкільної педагогіки.
11. Складіть таблицю спільних рис і відмінностей навчання дорослих студентів та учнів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Визначити місце педагогіки вищої школи в структурі педагогічних наук.
2. Визначити предмет і завдання педагогіки вищої школи.
3. Розкрити сутність основних категорій педагогіки вищої школи та довести їх єдність у розв'язанні завдань професійної підготовки фахівця.
4. Обґрунтувати значущість курсу "Педагогіка вищої школи" в системі підготовки науково-педагогічних працівників.
5. Обґрунтуйте, чому К.Д. Ушинський називав педагогіку мистецтвом: "Педагогіка – не наука, а мистецтво".
6. Закони, закономірності, принципи вищої освіти.
7. Зіставте поняття просвітництво, освіта, навчання, педагогічний процес: що в них спільного і в чому відмінності?
8. Охарактеризувати зміст освіти і навчання.
9. Визначити поняття "система знань".
10. Визначити моделі вищої освіти.
11. Визначити цілі освіти й навчання.
12. Проаналізуйте основні теорії навчання.
13. Визначити форми навчання.
14. Визначити поняття "андрагогіка"
15. Структура, функції вищої освіти в Україні.
16. Модернізація системи вищої освіти України і Європейський освітній процес.
17. Основні групи методів науково-педагогічних досліджень.
18. Етапи науково-педагогічного дослідження.
19. Охарактеризувати пріоритетні стратегії і тенденції розвитку вищої освіти в Україні.
20. Охарактеризувати загальнометодологічні засади розвитку вищої освіти в Україні.

21. У доборі змісту вищої педагогічної освіти існують різні підходи: *політехнізм* (у Росії, в Україні), *прагматизм* (у США), *енциклопедизм* (у Великобританії). Розкрийте сутність зазначених підходів, схарактеризуйте переваги і недоліки кожного з них. Яким, на Ваш погляд, має бути оптимальний підхід?
22. У чому соціальна сутність державних стандартів вищої освіти? Яка їх структура?
23. Визначить поняття педагогічного процесу у вищому навчальному закладі.
24. Складіть схему "Структура педагогічного процесу", заповнивши табл. 3.1.

Таблиця 3.1 - Структура педагогічного процесу

Педагогічний процес	Цілі	Зміст	Методи
Виховання			
Навчання			
Розвиток			

25. У чому полягає педагогічний процес у вищому навчальному закладі та особливості його організації.
26. Основні завдання педагогічного процесу у вищому навчальному закладі.
27. Охарактеризувати структуру педагогічного процесу у ВНЗ.

ТЕМАТИКА ДОПОВІДЕЙ ТА РЕФЕРАТІВ:

1. Особливості педагогіки вищої школи на сучасному етапі.
2. Вища школа як педагогічна система.
3. Андрагогіка про основні організаційні форми і технології навчання дорослих.
4. Вища освіта і освіта дорослих.
5. Педагогіка вищої школи в системі соціо-гуманітарного знання.
6. Вища освіта як чинник сталого суспільного розвитку.
7. Комерціалізація і проблема якості вищої освіти.
8. Місія і цілі вищої освіти у сучасному українському суспільстві.
9. Внесок вітчизняних педагогів у розвиток педагогіки вищої школи.
10. Національна стратегія модернізації вищої освіти в Україні.
11. Рівний і справедливий доступ до якісної вищої освіти в Україні.
12. Стандартизація поняттєво-термінологічного апарату педагогіки вищої школи.
13. Роль вищої школи в реалізації Лісабонської стратегії 2000 року.
14. Історія розвитку педагогіки вищої школи.
15. Трансформація ідеї університету в період ХХ – початок ХХІ ст.
16. Еволюція моделей університету в Західній Європі Нового і Новітнього часу.
17. Розвиток ідеї університету в епоху Просвітництва та її вплив на університетську освіту в Україні.
18. Феномен і витоки "ідеї університету".

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

Див.: "Перелік навчальної літератури" даного посібника (с. 9 - 11): 1 – 35.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Национальная доктрина развития образования Украины в XXI веке – К.: "Школьный мир", 2001.
2. Государственная национальная программа «Образование» (Украина XXI столетия) - М.: Радуга, 1994.
3. Концепция педагогического образования Украина, Киев: Лыбидь, 1991.
4. Алисултанова Э.Д. Компетентностный подход в инженерном образовании. – М.: Изд-во "Академия Естествознания", 2010 . – 160 с.
5. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: Підручник – К. : Либідь, 2006. – 422 с.
6. Астахова В. Повернення науки в університети – найважливіше завдання вищої школи //Освіта України. – 2007. - №24. – С.9.
7. Богданова А.И., Деренжи Н.Д., Стефанова В.С. Информация и образование в XXI в. // Открытое образование. – 2008. – № 1.
8. Виленский, М.Я. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе. – М.: Изд-во "Педагогическое общество России", 2005. – 192 с.
9. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посіб. /За ред.. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навч. книга. – Богдан, 2004. – 370 с.
10. Грiшнева О. Розвиток вищої школи в Україні: тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення вища школа. – 2001. – №2–3.
11. Громкова М. Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых: Учеб. пособие для студентов вузов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 495 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uchebnik.biz/book/214-psixologiya-i-pedagogika-professionalnoj-deyatelnosti.html>
12. Гуманітарна педагогічна парадигма вищої освіти: Монографія /АПН України. – Педагогічна думка, 2007. – 334 с.
13. Дем'яненко Н. Ідея освіти впродовж життя у світовому освітньому просторі //Рідна школа. – 2011. – №1. – С.49-53.
14. Егоров В.В., Скибицкий Э.Г., Храпченков В.Г. Педагогика высшей школы: Учеб. пособие. – Новосибирск: САФБД, 2008. – 260 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://window.edu.ru/resource/341/63341/files/sibstrin_soc04.pd
15. Змеев С.И. Технология обучения взрослых: Учеб. пособ. – М.: Издат. центр "Академия", 2002. – 128 с.
16. Кузнецов В.И. Принципы активной педагогики. М.: Изд. центр "Академия", 2002. – 120 с.
17. Левківський М.В. Історія педагогіки: Навч. метод. посібник. Вид. 4-те, Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 190 с.
18. Леонтьева О.Ю. Освіта дорослих як складова системи неперервної професійної освіти в Данії [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2009_1/files/ped_01_09_Leontjeva.pdf

19. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 447 с.
20. Мазуренко Л.М. Безперервна освіта: особливості навчання дорослих. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp8/Masurina.pdf
21. Медвідь Л.А. Історія національної вищої освіти і педагогічної думки в Україні: Навч. посіб. – К.: Вікар, 2003. – 335 с.
22. Мелецінек А. Інженерна педагогіка. Практика передачі технічних знань / Перекл. з нім. – Харків: Вид. УПА, 2000. – 240 с.
23. Міхеєва Л. В. Історія педагогіки і загальної педагогіки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lubbook.net/book_228.html
24. Навроцкий А.И. Высшая школа: теория и практика модернизации. – Харьков, 2007. – 196 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pedagogy.webukr.net/підручники-з-педагогіки-вищої-школи/>
25. Непрерывное образование как социальный факт: /Под науч. ред. Н. А. Лобанова, В. Н. Скворцова. – Санкт-Петербург: Изд-во Ленинградский государственный университет им. А.С.Пушкина, 2011. – 540 с.
26. Основы андрагогики: Учеб. пособ. /Под ред. И. А. Колесниковой. – М.: Издат. центр "Академия", 2007. – 240 с.
27. Остапчук О. Проектування багатовимірного процесу: пошуки нових резервів освіти// Рідна школа. – 2007 – №9. – С.10 – 13.
28. Панасенко Е. Гуманізація педагогічної освіти у вищій школі// Рідна школа. – 2002. – №8-9. – С.3–5.
29. Педагогіка: Інтегрований курс теорії та історії: Навч. – метод. посібник: У 2 ч. / За ред. А.М.Бойко. – Ч. 2.– К.: ВІПОЛ; Полтава: АСМІ, 2004. – 504 с.
30. Проблеми якості вищої освіти: Монографія / АПН України, Ін-т вищої освіти. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 233 с.
31. Пуцов В. Соціально-педагогічні аспекти проблем освіти дорослих // Імідж сучасного педагога. – 2010. – №10. – С.8 – 10.
32. Современное инженерное образование: Учеб. пособие / А. И. Боровков [и др.]. — СПб. : Изд-во Политехн.ун-та, 2012. — 80 с.
33. Современные проблемы науки и образования: Электронный журнал [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.science-education.ru/>
34. Стефановская Т.А. Педагогика: наука и искусство. Курс лекций. – М.: Изд-во "Совершенство", 1998. – 368 с.
35. Терещенко Ю. Поняття "педагогіка вищої школи": філософське бачення сутнісного //Вища освіта України. – 2006 - №4. – С.53–57.
36. Українська педагогіка в персоналіях: Навч. посіб. У 2-Х кн. Кн.1. Х – ХІХ століття /За ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 624 с.
37. Українська педагогіка в персоналіях: Навч. посіб. У 2-Х кн. Кн.2. ХХ століття /За ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 624 с.
38. Шадрикова В.Д. Философия образования и образовательные политики. – М.: Изд. центр "Академия", 2001. – 211с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2

ТЕМА: *МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ (4 год.)*

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ:

1. Сутність і методологічні засади навчання (поняття про процес навчання, його структурні компоненти та принципи).
2. Процес навчання як діяльність суб'єктів навчального процесу у вищому навчальному закладі.
3. Основи дидактики вищої школи.
4. Форми і методи навчання у вищій школі.
5. Дидактичні засади розроблення і застосування сучасних технологій навчання у технологічному вузі.
6. Види і сучасні технології навчання у вищій школі.
7. Організація самостійної роботи студентів і контроль результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів.
8. Закономірності та рушійні сили процесу навчання.
9. Науково-методичне забезпечення навчального процесу.
10. Принципи навчання та шляхи їх реалізація в українській національній вищій школі.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ:

1. Охарактеризуйте взаємодію викладача і студента в навчальному процесі. Чим воно відрізняється від взаємодії учня і вчителя?
2. Поясніть, чому, на Вашу думку, завжди існувало таке загострене ставлення до змісту освіти? Які перспективи його вдосконалення?
3. Розкрийте сутність цільового компоненту процесу навчання. У чому полягає його комплексність?
4. Чи відбувається трансформація дидактики вищої школи в сучасних умовах. Якщо так, то в чому вона полягає
5. Що нового внесли технологічний розвиток і соціальний прогрес у трактування цілей навчання студентської молоді?
6. Поясніть, у чому, на Вашу думку полягають сутність та закономірності процесу вивчення дисциплін з електротехніки та електромеханіки у ВНЗ.
7. Які методи, на Вашу думку, найбільш ефективні у викладанні предметів Вашого фаху?
8. Що, на Вашу думку, визначає успіх лекції ?
9. Які якості лектора визначають успіх лекції ?
10. Поясніть, чому не можна протиставляти викладання і навчання? Яку роль грає кожен з цих видів діяльності в сучасному процесі навчання?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

1. Визначте мету цього семінарського заняття.

2. Визначте компетенції (прогнозовані результати навчання студентів з цієї теми), тобто
 - а) знання;
 - б) вміння.
3. Зробіть структурно-логічну схему даної теми.
4. Скласти перелік основних понять теми, що вивчається.
5. Розробіть тест для перевірки знань і умінь до теми, що вивчається.
6. Складіть схеми з таких тем:
 - а) дидактика як педагогічна теорія;
 - б) дидактичні теорії та концепції;
 - в) дидактичні принципи та їх реалізація у вищій школі України;
 - г) засоби навчання у вищій школі;
 - г) форми навчання у вищій школі;
 - д) методи навчання у вищій школі.
7. Доповніть бібліографію до теми семінарського заняття.
8. Ознайомтеся зі змістом "Державної національної програми "Освіта"("Україна ХХІ ст.") і випишіть основні завдання удосконалення навчального процесу.
9. Складіть схему "Структура процесу навчання".
10. Спробуйте висловити процес навчання формулою.
11. Сформулюйте для себе, як майбутнього викладача вищого навчального закладу 10-12 правил організації навчального процесу на науковій основі.
12. Проаналізуйте основні праці Я.А. Каменського "Велика дидактика". Визначити дидактичні принципи, і органи навчання у професійній школі
13. Доведіть єдність освіти, розвитку, виховання і професіоналізації студента в процесі навчання.
14. Доведіть, що методи навчання не тотожні принципам навчання.
15. Як взаємопов'язані між собою методи і прийоми навчання?
16. За якими критеріями класифікуються методи навчання? яка з відомих Вам класифікацій методів навчання найбільш прийнятна? Свою відповідь мотивуйте. Підготуйте її схему, виділивши в ній: підстава класифікації, авторів даної концепції, основні групи методів.
17. Проаналізувавши різноманіття існуючих на сьогоднішній день класифікацій методів навчання та схем, виведіть і покажіть схематично свою класифікацію методів навчання.
18. Дослідіть, які методи навчання воліють використовувати у своїй практичній діяльності:
 - а) викладачі гуманітарних предметів у порівнянні з викладачами природничо-математичних предметів;
 - б) початківці викладачі в порівнянні з викладачами, що мають високий рівень педагогічної майстерності.
19. Дослідіть, яким із евристичних методів віддають перевагу викладачі, а яким - ні? Спробуйте пояснити, чому?

20. Навести приклади реалізації та ігнорування принципів навчання у процесі професійної підготовки студентів з вашої спеціальності.
21. Розробити схему організації та проведення навчального заняття (екскурсії, конференції, ділової гри та ін.) за спеціальністю.
22. Які сучасні методи і прийоми практикуються в досвіді педагогів вищої школи ЧНТУ?
23. Проаналізувати прогресивний закордонний досвід організації та контролю самостійної роботи студентів.
24. Підготувати та представити у формі викладання фрагментів проведення навчальних занять (лекцій, семінарів, практичних занять) за спеціальністю із використанням інтерактивних технологій.
25. Проаналізуйте навчальний план вашої спеціальності щодо його структури і змісту. Знайдіть у ньому підтвердження принципу гуманізації змісту освіти.
26. Проаналізуйте навчальний план Вашої спеціальності. Визначте його структуру (співвідношення гуманітарних, соціально-економічних, професійно-орієнтованих та вибірковок дисциплін). Чи є вона, на Вашу думку, оптимальною?
27. Проаналізуйте підручник для вищої школи (на вибір) з огляду дотримання в ньому вимог до навчальної літератури.
28. Визначте позитивні і спірні, на Ваш погляд, сторони кредитно-модульної системи організації навчання.
29. Наведіть приклади ситуацій, в яких порушення певних принципів навчання викликало негативні наслідки.
30. Заповніть таблицю 3.2 – Моя модель навчання студентів зі спеціальності.

Таблиця 3.2 – Моя модель навчання студентів зі спеціальності.

Складники	Традиційна авторитарна модель навчання	Моя модель
Управління	Пряме управління, суворе	
Мета	1. Озброїти знаннями, вміннями, навичками 2. Формування особистості з типовими ознаками	
Зміст	Конкретно-предметний	
Засоби	Вербально-книжкові	
Мотивація	Зовнішня	
Принципи	1. Директивність 2. Когнітивний диктат	
Тактика	Студент – об'єкт докладання педагогічних усиль	
Засоби спілкування	Монологічні, авторитарні	
Позиція викладача	1. Відповідно до вимог контрольних інстанцій 2. Реалізація заданої програми	
Результати	1. Дисциплінованість, слухняність, але зовнішні (поведінка під контролем та поза контролем не збігається) 2. Релятивізм, нігілізм, цинізм тощо	

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ*:

Перед вами – низка важких складних педагогічних ситуацій. Познайомившись зі змістом кожної з них, необхідно знайти той варіант, котрий з педагогічної точки зору (на вашу думку) найбільш ефективний.

Ситуація 1. Викладач дає студентові 1 курсу письмове завдання і каже: "Через 5 хв. Підійду і заберу відповідь". Після цього він оптує ще одного студента, а потім підходить забирати аркуш з відповіддю. Відповідь ще не готова. "Ті не вивчив і нічого не знаєш", - каже викладач.

Як у цій ситуації треба було діяти? У чому біла помилка викладача?

Ситуація 2. Лекція зі спеціальної дисципліни для студентів-заочників. Молодої викладач ретельно розкриває тему лекції, приводячи фактичний матеріал з підручника. Один студент піднімає руку і поправляє викладача: таких параметрів не витримає жоден прилад. Викладач наполягає на своєму, посилаючись на підручник. Студент не витримує і каже: "Краще б Ви до нас на підприємство сходили, а потім би взялися вчити". Викладач на це ображається і перериває заняття.

Як повинен поводитися в цій ситуації викладач?

Ситуація 3. Ви – викладач виробничого навчання. Студенти пред'явили керівництву кафедри серйозні претензії до методики викладання Вашої дисципліни.

Як повинен поводитися в цій ситуації викладач?

Ситуація 4. Викладач електротехніки при вивченні нового матеріалу окрім плакатів користується натуральними приладами. В процесі розповіді він планував використовувати електрифікований плакат. Проте виявилось, що при демонстрації прилад не діє.

Проаналізуйте ситуацію. Сформулюйте вимоги до використання візуальних засобів у процесі навчання. Спрогнозуйте алгоритм дій викладача в ситуації, що склалася.

Ситуація 5. Майстер в ході аналізу своєї діяльності дійшов висновку, що вивчення однієї і тієї ж теми на занятті виробничого навчання стомлює студентів і знижує інтерес. Майстру вдалося з'ясувати, що це відбувається в процесі неправильної організації ввідного інструктажу.

Вичленіть проблему. Вкажіть уміння, які властиві майстру виробничого навчання? Назвіть ситуації, при яких ввідний інструктаж не сприятиме формуванню інтересу до предмету.

* Дивиться Додаток К – Аналіз педагогічних ситуацій

Ситуація 6. Студент невдоволений своїми успіхами у навчанні, у своїх здібностях і в тому, що він колись зможе зрозуміти і засвоїти матеріал, звертається до викладача: "Як ви думаєте, чи зможу я коли-небудь вчитися на відмінно і не відставати від інших студентів у групі?" Що на це повинен відповісти викладач?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Вказати відмінності між змістом освіти і змістом навчання.
2. Охарактеризувати історичний розвиток дидактики вищої школи.
3. Охарактеризувати історично зумовлені типи навчання у вищій школі.
4. Що таке процес навчання? Назвіть його основні ознаки.
5. Охарактеризувати принципи навчання у вищій школі.
6. Проаналізуйте структуру навчального процесу.
7. Доповніть номенклатуру зовнішніх і внутрішніх суперечностей, що є рушійними силами навчального процесу. Свою відповідь аргументуйте.
8. Визначити й аргументуйте умови розвитку пізнавальної активності студентів у процесі навчання.
9. Опишіть роль і вплив мотивів навчання на Вашу власну пізнавальну діяльність.
10. Опишіть роль і вплив мотивів навчання на Вашу власну пізнавальну діяльність.
11. Назвіть принципи навчання у вищій школі. У чому їх відмінність від принципів навчання у загальноосвітній школі? Чим зумовлена ця відмінність?
12. Охарактеризувати закономірності і методи навчання у ВНЗ.
13. Дати характеристику організаційним формам навчання у вузі.
14. Визначте структуру діяльності викладача і студента, простежте взаємозв'язок останньої з етапами пізнання.
15. Які фактори визначають формування змісту освіти?
16. Пояснити у чому полягають особливості навчальної діяльності студента?
17. Визначити головні поняття, категорії і завдання дидактики вищої школи.
11. Об'єкт і предмет дидактики вищої школи. Порівняйте поняття "предмет" і "об'єкт" дидактики вищої школи.
18. Становлення сучасної дидактичної системи вищої школи.
19. Назвати й охарактеризувати дидактичні принципи та засоби їх реалізації у вищій школі.
20. Охарактеризувати дидактичних концепцій в сучасній педагогіці вищої школи існує чимало. В чому полягає сутність кожної з них? Визначте їх позитивний потенціал і недоліки.
21. Які ідеї та концепції взяла сучасна дидактика вищої школи з минулого і які відкинула?
22. Які чинники сприяють розвитку дидактики як науки?
23. Розкрити суть основних дидактичних теорій та концепцій:
 - а) концепція дидактичного енциклопедизму;

- б) концепція дидактичного формалізму;
 - в) концепція дидактичного прагматизму;
 - г) концепція функціонального матеріалізму;
 - г) парадигмальна концепція навчання;
 - д) кібернетична концепція навчання;
 - е) асоціативна теорія навчання.
24. Охарактеризувати принципи навчання та шляхи їх реалізації в українській вищій школі.
25. Описати правила та умови реалізації дидактичних принципів в навчальному процесі вищій школі.
26. Пояснити, у чому полягають особливості психології навчання та учіння.
27. Охарактеризувати методи навчання: їх сутність, функції й класифікацію.
28. Дати загальну характеристику:
- а) методів обміну навчально-науковою інформацією;
 - б) методів організації мисленнєвих дій, розвитку творчого і критичного мислення;
 - в) методів організації практичних дій студентів.
29. Дати характеристику основних форм і засобів навчання.
30. Проаналізуйте існуючі підходи до навчання у вищій школі з позиції теорії і практики проблемно-діяльнісного навчання.
31. Описати технології навчання: сутність, змістовна характеристика і структура.
32. Поясніть, у чому полягає сутність різних видів і технологій навчання.
33. У якому співвідношенні перебувають знання, вміння та навички? Підтвердіть свої міркування конкретними прикладами.
34. Встановіть взаємозв'язок між компонентами державного, галузевого стандартів та стандартів вищій освіти вищих навчальних закладів.
35. Охарактеризувати оптимальну структуру навчальної програми вузівської дисципліни.
36. Охарактеризувати компоненти процесу навчання. Доведіть внутрішній зв'язок між ними. Визначте, яким чином вони об'єднують внутрішню та зовнішню структури навчального процесу.
37. Пояснити сутність і значення самостійної роботи студентів.
38. Визначити зміст і характер етапів навчального процесу: повідомлення знань, засвоєння знань, відтворення засвоєного, застосування на практиці, аналіз результатів (досягнення) в умовах інформаційно-повідомляючого (догматичного), пояснювально-ілюстративного, проблемно-дослідницького типів навчання у вищій школі.
39. Охарактеризувати рушійні сили навчального процесу.
40. Визначити поняття "освітня технологія", "інноваційні технології навчання".

ТЕМАТИКА ДОПОВІДЕЙ ТА РЕФЕРАТІВ:

1. Методологічні основи педагогіки вищій школі.

2. Тенденції розвитку сучасної вищої освіти та проблеми методики викладання у вищій школі.
3. Процес навчання як спеціально організована пізнавальна діяльність студентів.
4. Мотивація навчальної діяльності студентів як психолого-педагогічна проблема.
5. Логіка навчального процесу як ефективних шлях мисленевої діяльності студента.
6. Основи особистісне орієнтованого навчального процесу у вищому навчальному закладі.
7. Трансформація дидактики вищої школи в сучасних умовах.
8. Види і функції педагогічного управління навчальним процесом.
9. Дидактичні засади розроблення і застосування у технологічному вузі сучасних технологій навчання.
10. Інтерактивне навчання у вищому навчальному закладі.
11. Зв'язок методів і функцій організації контролю успішності студентів.
12. Навчально-методичне забезпечення педагогічного процесу у вищих навчальних закладах
13. Інноваційні технології навчання у вищих навчальних закладах.
14. Методологічні основи дидактики вищої школи. Філософія освіти.
15. Шляхи реалізації принципів навчання в вищій школі.
16. Становлення сучасної дидактичної системи вищої школи.
17. Закономірності та принципи навчання у вищій школі.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

Див.: "Перелік навчальної літератури" даного посібника (с. 9 - 11): 5, 7, 10 – 16, 18 – 34, 36 – 38.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Артюх С.Ф., Коваленко Е.Э., Белова Е.К., Изюмская Г.В., Беликова В.В. Педагогические аспекты преподавания инженерных дисциплин. Пособие для преподавателей. – Харьков: УИПА, 2001. – 210 с.
2. Барбашова І.А Дидактика: Навч. посіб. 2-е видання. – Донецьк: Ландон-XXI, 2011. – 228 с.
3. Бондар В. Дидактика: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2005. – 252 с.
4. Бондаренко О. Експериментальна перевірка застосування мультимедійних технологій у навчальному процесі з педагогічних дисциплін // Рідна школа. – 2009. - №8\9. – С.50–52.
5. Вербицкий, А.А. Контекстное обучение и становление новой образовательной парадигмы. – М.: МИМ ЛИНК, 2000. – 41 с.
6. Виленский М.Я. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе. – М.: Изд-во "Педагогическое общество России", 2005. – 192 с.

7. Виленский М.Я., Образцов П.И., Уман А.И. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе: Учеб. пособ. / Под ред. В.А.Сластенина – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 192 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://elib.mesi-yar.ru/books/yf-mesi/2006/Vilen.pdf>
8. Вітчинкіна, Н.О. Педагогічні технології як умова формування інноваційної компетентності // Управління освітою: Науково-методичний журнал. – 2007. -- №19-21. – С.54–55.
9. Гаврилюк О.О. Нові технології навчання: ефективний шлях забезпечення високої кваліфікації спеціалістів // Рідна школа. -1998. - №1. – С.68-76.
10. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
11. Горбенко С. Культурологічний підхід до проблеми гуманізації освіти // Вісник Книжкової палати. – 2006. – №2. – С.22-25.
12. Гризун, Л. Дидактичні основи проектування модульної структури навчальної дисципліни на інтерактивних засадах як комплекс складових // Новий колегіум. – 2008. - №3. – С.48–52.
13. Данилова А.И. Развитие содержания принципа доступности обучения в педагогической теории // Педагогическое образование и наука. – 2007. – №1. – С.14-15.
14. Егоров В.В., Скибицкий Э.Г., Храпченков В.Г. Педагогика высшей школы: Учеб. пособие. – Новосибирск: САФБД, 2008. – 260 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://window.edu.ru/resource/341/63341/files/sibstrin_soc04.pdf
15. Євдокимов О.В. Ефективність нових технологій організації навчання студентів // Педагогіка і психологія. – 1997. - №2. – С.161–170.
16. Коменский Я.А. Великая дидактика. – М.: Государственное Учебно-педагогическое издательство Наркомпроса, 1939. – 318 с.
17. Макарова Н.С. Трансформация дидактики высшей школы: Учеб. пособие. - М.: ФЛИНТА, 2012. – 179 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.knigafund.ru/books/148767>
18. Малафік І. В. Дидактика.: Навч. посібник . – К.: Кондор, 2009. – 406 с.
19. Методичні вказівки до організації і проведення лекційного заняття. [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/indexukr.htm>
20. Методичні вказівки до організації і проведення семінарського заняття. [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/indexukr.htm>
21. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навч. посібник. / За ред. акад. О.Г. Мороза. – К.: НПУ, 2001. – 337 с.
22. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
23. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. /За заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
24. Осмоловская И.М. Проблемы развития дидактики в информационном обществе //Инновации в образовании. – 2009. – №6. – С. 4–19.

25. Педагогические технологии: Учебное пособие для студентов педагогических специальностей / Под общей ред. В.С. Кукушина. Изд. 4-е, перераб. и доп. – Ростов–на–Дону: Издат. центр "Март", Феникс, 2010. — 333 с.
26. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / За ред. С.О. Сисоєвої. – К.: ВПОЛ, 2001. – 502 с.
27. Пищелко А.В. Педагогическая система управления качеством учебного процессу // Педагогическое образование и наука. – 2010. – №8. – С.25–29.
28. Сенько Ю.В. Оптимизация педагогического процесса в классическом университете // Педагогика. – 2010. – №8. – С.52-58.
29. Сидоренко О., Чуба В. Ситуаційна методика навчання: Теорія та практика. К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. — 256 с.
30. Система С. Інтерактивні технології навчання дорослих // Рідна школа. – 2010 – №11. – С.8–10.
31. Слепкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К.: НПУ, 2000. – С. С.86 – 159.
32. Строков В.П. Дидактические основы развития творческой активности студента // Педагогическое образование и наука. – 2010 – №11. – С.67–70.
33. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: Навчально-методичний посібник для студентів та магістрантів вищої школи. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 55 с.
34. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе. – М.: Просвещение, 2002. – 224 с.
35. Чайка В. М. Основы дидактики: Навч. посіб. – К. : Академвидав, 2011. – 238 с.
36. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТА-ДАНА, 2002. – 437 с.
37. Цветкова А.И. Акмеологические подходы к вузовской подготовке учителей // Педагогика. – 1997. – №1. – С. 56–58.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3

ТЕМА: *СТУДЕНТ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ЙОГО НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ (2 год.)*

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ:

1. Характеристика студентського віку та його психологічні особливості.
2. Суперечливості та кризи студентського віку.
3. Студент як об'єкт - суб'єкт педагогічної діяльності.
4. Студент як особистість і суб'єкт навчальної взаємодії.
5. Особливості навчально-пізнавальної діяльності студентів спеціальності електротехніка та електротехнології.
6. Урахування типологічних особливостей студентів у навчальному процесі вищого навчального закладу.

7. Проблема розвитку інтелекту і креативності в період студентства.
8. Проблеми соціалізації особистості студента та його адаптації до навчання у вищій школі.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ:

1. До якого віку можна віднести студентство: юнацького, ранньої дорослості або дорослого віку. Обґрунтуйте свою точку зору
2. Що значить "бути суб'єктом навчальної діяльності" і в чому суть "навчальної діяльності" взагалі?
3. Як краще сформулювати у студентів готовність бути "суб'єктами навчально-професійної діяльності"?
4. Як сформулювати пізнавальну діяльність студентів вищих
5. Як активізувати навчально - пізнавальну діяльність студентів вашої спеціальності
6. Як сформулювати сучасного фахівця з вашої спеціальності, у якого постійно розвивається пізнавальна активність?
7. Як Ви вважаєте, студент – це творча або креативна особистість?
8. Чи буде студент старанно вчитися, якщо в нього відсутні і пізнавальна потреба, і професійна мотивація?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

1. Визначте мету цього семінарського заняття.
2. Визначте компетенції (прогнозовані результати навчання студентів з цієї теми), тобто
 - а) знання;
 - б) вміння.
3. Зробіть структурно-логічну схему даної теми.
4. Скласти перелік основних понять теми, що вивчається.
5. Розробіть тест для перевірки знань і умінь до теми, що вивчається.
6. Складіть схеми з таких тем:
 - а) структура інтелекту студента, за допомогою якого відбувається навчання;
 - б) увага у навчальній діяльності студента вашої спеціальності;
 - в) пам'ять в пізнавальній діяльності студента вашої спеціальності;
 - г) мислення в пізнавальній діяльності студента вашої спеціальності;
 - д) уява в пізнавальній діяльності студента вашої спеціальності.
7. Доповніть бібліографію до теми семінарського заняття.
8. Охарактеризувати психологічні особливості юнацького віку.
9. Охарактеризувати психологічні особливості раннього дорослого віку.
10. Скласти психологічний портрет "ідеального", на Вашу думку, студента з вашої спеціальності.
11. Використовуючи психологічну літературу, складіть соціально-психологічний портрет сучасного студента. Наскільки і в чому він спів-

падає (або не співпадає) з реальним портретом студента з вашої групи? Чи є протиріччя? Які? (Відповісти письмово).

12. Охарактеризуйте студента як суб'єкта учіння і заповніть таблицю 3.3.

Таблиця 3.3 – Характеристика студента як суб'єкта учіння

Студент – об'єкт учіння	Студента - суб'єкт учіння
Детермінованість очікуванням, виконавча старанність. Спирається на зовнішні стимули Поведінка репродуктивна, за примусом. Не бачить перспективи, не має надії на позитивний результат. Життя як моно параметричне існування	

13. Сформулюйте свої принципи ефективного засвоєння студентами знань, умінь і навичок. Якій девіз може допомогти студентам в його навчанні? Ваш девіз?
14. Оцініть, якою мірою Вам вдалося реалізувати свій творчий потенціал за час навчання у вищій школі?
15. Шляхи підвищення пізнавальної активності студентів.
16. Складіть модель творчої особистості.
17. Запропонувати власну програму підвищення рівня соціально-психологічної адаптації студента до навчання у вищій школі.
18. Які психологічні особливості юнацького віку дали привід П. Флоренському припустити таке: "Секрет творчості в збереженні юності. Секрет геніальності в збереженні дитинства"?
19. Проаналізувати фактори, які характеризують студентство як окрему соціальну групу. Чим обумовлені особливості сучасного студентства України?
20. Чому пошук відповіді на питання про сенс життя допомагає молодій людині перебороти кризу ідентичності?
21. Визначити та проілюструвати прикладами позицію викладача щодо студента: розуміння, визнання, прийняття.
22. Охарактеризувати, аналізуючи власний досвід процес формування основних складових готовності до навчання студента.
23. Коли студент стає суб'єктом власної навчальної діяльності? Чи кожен студент є суб'єктом цієї діяльності?
24. Як Ви розумієте поняття "вміння вчитися"? Які дії студента характеризують його вміння вчитися самостійно? Щоб Ви порадили своїм майбутнім студентам щодо забезпечення ефективного учіння?
25. Охарактеризувати методи організації навчально-пізнавальної діяльності студентів.
26. Проаналізувати умови формування позитивної навчальної мотивації.

27. Дослідіть, в якому випадку, в яких ситуаціях оцінка стимулює інтерес, творче ставлення студента до досліджуваного предмета, а в якому, навпаки, знижує його інтерес до предмета.
28. Дайте психологічний аналіз висловлювання *Гегеля*: "Обставини або мотиви панують над людиною лише тією мірою, якою вона сама дозволяє їм це". Як співвіднести психологію мотивації учіння та психологію свободи? Як реалізує себе психологія свободи?
29. Доведіть, що "навчатися і не розмірковувати над вивченим – даремно витрачати час. Розмірковувати не навчаючись – згубно" (*Конфуцій*).
30. Проаналізувати в яких проявах поведінки та рисах особистості студента з вашої спеціальності виявляється успішність його адаптації до ВНЗ? Запропонуйте власну програму підвищення рівня соціально-психологічної адаптації студента вищої школи.
31. Використовуючи основні психолого-педагогічні методи дослідження, визначте свій власний тип особистості як студента.
32. Розробити поради для успішної організаційно-дидактичної адаптації першокурсників до умов навчання у вищій школі.
33. Описати особливості перебігу процесу професійного самовизначення та криз ідентичності в юнацькому віці, спираючись на власний досвід.
34. В яких проявах поведінки та рисах особистості студента виявляється успішність його адаптації до ВНЗ? Запропонуйте власну програму підвищення рівня соціально-психологічної адаптації студента до вищої школи

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ:

Перед вами – низка важких складних педагогічних ситуацій. Познайомившись зі змістом кожної з них, необхідно знайти той варіант, котрий з педагогічної точки зору (на вашу думку) найбільш правильний.

Ситуація 1. Ви працюєте в групі студентів, серед яких хтось готовий виступити в ролі справжніх "суб'єктів", а хтось взагалі не бажає зайняти активну позицію (йому простіше залишатися "споживачем" знань, як його привчили до цього в школі, де він був "відмінником" або навіть "медалістом"). *Як працювати в такій групі студентів?*

Ситуація 2. У групі один студент постійно провокує викладача: піддає сумніву викладений матеріал, постійно ставить йому запитання, некоректно себе поводить. Одночасно цей студент є визнаним лідером у групі.

Який обрати викладачеві оптимальний спосіб реагування на таку поведінку студента?

Ситуація 3. Здібний студент часто запізнюється і пропускає заняття, пояснюючи таку поведінку своїми психофізіологічними особливостями.

Дії викладач. Який обрати викладачеві оптимальний спосіб реагування на таку поведінку студента?

Ситуація 4. Ви почали заняття, всі студенти заспокоїлися. В аудиторії тихо, і раптом хтось вголос засміявся. Коли ви, ще не встигнувши нічого сказати, запитливо і здивовано подивилися на студента який засміявся, він, дивлячись вам прямо в очі, заявляє: "Мені завжди смішно дивитися на вас і завжди при цьому хочеться сміятися, коли ви проводите заняття". *Як ви на це відреагуєте?*

Ситуація 5. Після декількох занять, студент заявляє вам: "Я не думаю, що ви, як педагог, можете нас чомусь навчити". *Ваша реакція.*

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Охарактеризувати студентство як особливе соціально-психологічне явище. Своєрідність соціальної ситуації розвитку сучасного студента.
2. Пояснить, у чому полягають суперечності студентського віку та шляхи їх розв'язання.
3. Обґрунтуйте, чим обумовлені особливості сучасного студентства в Україні?
4. Перелічити основні етапи психічного розвитку людини.
5. Дати психологічну характеристику свідомості людини.
6. Охарактеризувати психологію особистості: її загальна психологічна характеристика, структура, розвиток.
7. Дати характеристику студентського віку як особливого періоду розвитку людини.
8. Розкрити особливості юнацького віку, які є визначальними для когнітивного та психосоціального розвитку студента?
9. Дати коротку характеристику студентського періоду життя людини за схемою аналізу психологічного віку.
10. Охарактеризувати новоутворення студентського віку як передумову успішного розв'язання професійних завдань молодим фахівцем з вашої спеціальності.
11. Назвати фактори, що визначають соціально-психологічний портрет сучасного студента з вашої спеціальності.
12. Проаналізувати типологію сучасних студентів з вашої спеціальності.
13. Проаналізувати особистість студентської молоді залежно від мотивів вибору нею професії (спеціальності) і здобуття вищої освіти.
14. Що являє собою студент як суб'єкт власної навчально-професійної діяльності.
15. Охарактеризувати діяльність студента: навчальну, пізнавальну, професійно-трудова, фізкультурно-оздоровчу, художню, науково-дослідну, громадську, побутову.
16. Пояснить, у чому полягають особливості навчальної діяльності студента.

17. Охарактеризувати самостійну навчально-пізнавальну діяльність студентів.
18. Проаналізувати когнітивну сферу в ранній дорослості
19. Як організувати самостійну навчально-пізнавальну діяльність студентів та розвиток їх творчого потенціалу як майбутніх фахівців.
20. У чому полягає розвиток пізнавальних психічних процесів в юнацькому віці?
21. Проаналізуйте (з погляду структури діяльності) учіння студента.
22. Визначити поняття "пізнавальна діяльність студента".
23. Перелічити критерії ефективності учіння студента.
24. Назвіть причини неуспішності студентів і шляхи їх подолання?
25. Організуючи навчання, що насамперед повинен забезпечити викладач: мету чи мотив? Чому? На що спрямована пізнавальна діяльність студентів вашої спеціальності?
26. Поясніть, у чому полягає динаміка розвитку студента з вашої спеціальності протягом його навчання у вищому навчальному закладі (проблеми і завдання).
27. Проаналізуйте процес адаптації студента-першокурсника з вашої спеціальності до навчання у вищій школі.
28. Обґрунтуйте, чому навчання у вищому навчальному закладі є одним із головних факторів соціалізації особистості студента? Механізми соціалізації.
29. Використовуючи психологічну літературу, розкрийте соціально-психологічний портрет сучасного студента
30. Обґрунтуйте чому студентський вік учені вважають періодом "сходження людини до вершин творчості"?
31. Аргументуйте значення для формування особистості студента кризи його ідентичності?
32. Проаналізуйте, в яких проявах поведінки та рисах особистості студента виявляється успішність його адаптації до умов вищого навчального закладу?

ТЕМАТИКА ДОПОВІДЕЙ ТА РЕФЕРАТИВ:

1. Студентство як особливе соціально-психологічне явище. Своєрідність соціальної ситуації розвитку сучасного студента.
2. Українське студентство: на що орієнтуємося і що цінуємо?
3. Характеристика студентського віку як особливого періоду розвитку людини.
4. Суперечності студентського віку та шляхи їх розв'язання.
5. Адаптація студента-першокурсника до навчання у вищій школі.
6. Динаміка розвитку студента протягом його навчання у вищому навчальному закладі (проблеми і завдання).
7. Новоутворення студентського віку як передумова успішного розв'язання професійних завдань молодим фахівцем.
8. Фактори, що визначають соціально-психологічний портрет сучасного студента.

9. Аналіз особистості студентської молоді залежно від мотивів вибору нею професії (спеціальності) і здобуття вищої освіти.
10. Типологія сучасних студентів.
11. Криза 17-ти років: причини та конструктивне розв'язання.
12. Психологічна зрілість, її ознаки та механізми формування.
13. Перебіг нормативних криз в ранній дорослості.
14. Самореалізація та напрямки її здійснення в ранньому дорослому віці.
15. Причини та наслідки самотності людини в ранньому дорослому віці.
16. Поняття професійного циклу, його розгортання в ранній дорослості.
17. Динаміка інтелекту в юнацькому віці.
18. Динаміка інтелекту впродовж ранньої дорослості.
19. Мотивація учіння студентів, її розвиток у процесі навчання.
20. Пізнавальні психічні процеси в навчальній діяльності студента.
21. Емоційно-вольові процеси і психічні стани в навчально-професійній діяльності студента.
22. Психологічні особливості засвоєння знань студентами.
23. Психолого-педагогічні аспекти організації самостійної роботи студентів.
24. Розвиток самостійного творчого мислення студентів у процесі навчання.
25. Академічна успішність студентів, критерії та умови її ефективності. Причини неуспішності та їх подолання.
26. Індивідуальний стиль навчально-пізнавальної діяльності студента, його формування та врахування в процесі навчання.
27. Фактори, що характеризують студентство як окрему соціальну групу. Особливості юнацького віку, які є визначальними для когнітивного та психосоціального розвитку студента.
28. Види адаптації студента до навчання у вищій школі.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

Див.: "Перелік навчальної літератури" даного посібника (с. 9 - 11): 5, 9, 14, 18 – 20- 21, 24, 27 – 28, 34.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Аксенова, Г.И. Студент как субъект образовательного процесса. – М. - Рязань, 1998. - 176 с.
2. Батюта М.Б., Князева Т.Н. Возрастная психология: Учеб. пособие. – М.: Изд - во: Логос, 2011. - 306 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.knigafund.ru/books/169687>
3. Бернс, Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Изд-во "Прогресс", 1986. – 356 с.
4. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124-129.
5. Білоконь І. Регіональні особливості соціально-політичних настановлень студентської молоді // Соціальна психологія. – 2006. – № 3. – С. 33-46.

6. Бондаренко О.Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми підготовки психолога-практика // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 4. – С. 8-11.
7. Варій М.Й. Психологія особистості: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/683646/>
8. Вербан Е.О. Стратегії прийоми психологічного подолання життєвих криз особистості // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 8. С. 8-11; № 9. – С. 12-14.
9. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 112 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://p-for.com/book_498.html
10. Волков Б.С. Психология юности и молодости: Учеб. пос. – М.: Академ. Проект "Трикта", 2006. – 256 с.
11. Драчук А. Соціально-психологічний портрет студентів за роки становлення України як самостійної держави // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 4. – С. 84-86.
12. Жигайло Н. Психологічні проблеми адаптації студентів-першокурсників і шляхи їх вирішення // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 4. – С. 107-112.
13. Кіпень В. Українське студентство: на що орієнтуємося і що цінуємо? // Управління освітою. – 2001. – № 22. – С. 3-5.
14. Мищишин І. Я. Студент як суб'єкт педагогічної взаємодії у вищій школі. Текст лекції. – Львів, 2007. – 55с.
15. Мухина, В. С. Возрастная психология: Феноменология развития. – М.: Академия, 2007. – 528 с.
16. Подольская Е. А. Педагогика и психология высшей школы: Учебное пособие. – Харьков: Издательство НУА, 2010. – 316 с.
17. Сергеєнкова О.П. Педагогічна психологія: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.
18. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://p-for.com/book_497.html
19. Скрипник В. Особливості перебігу та само сприйняття соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників // Психологія і суспільство. – 2005. – № 2. – С. 87-93.
20. Сорочинська В.Є. Соціально-педагогічні умови успішної адаптації студентів вищих навчальних закладів // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. – № 6. – С. 133-147.
21. Столяренко О.Б. Психологія особистості: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4

ТЕМА: *ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЯК МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ (2 год.)*

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ:

1. Навчально-професійна діяльність як провідна, її ознаки.
2. Особливості професійного самовизначення в юнацькому віці.
3. Професіоналізація особистості студента як новоутворення віку:
 - а) професіоналізація пізнавальної діяльності;
 - б) формування мотиваційно-професійної спрямованості особистості;
 - в) розвиток "Я-концепції" як показника професійного зростання;
 - г) формування професійних здібностей.
3. Фахова компетентність як показник психологічної готовності до професійної діяльності.
4. Роль самовиховання в професійному зростанні студента.
5. Механізми формування якостей особистості майбутнього фахівця у студента з електротехніки та електротехнології.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ:

1. Як Ви вважаєте, у чому полягає головна проблема формування особистості професіонала з вашої спеціальності?
2. Що є, з Вашої точки зору, професійне самовизначення?
3. В яких напрямках відбувається розвиток особистості студента як майбутнього фахівця і де його джерела? Назвати основні вектори професійного самовдосконалення студента.
4. Становлення особистості студента як майбутнього фахівця супроводжується "професіоналізацією" психологічних процесів і станів, розвитком професійної спрямованості й самостійності, загальним соціальним і духовним "дозріванням" студента. У чому і як виявляється "професіоналізація" психологічних процесів і станів майбутнього фахівця з вашої спеціальності?
5. Що характеризує і за якими ознаками можна визначити професійну зрілість студентів вашої спеціальності?
6. Механізми та джерела соціалізації особистості студента в умовах вищої школи.
7. Чи можна і як розвивати професійну ідентичність особистості студента вашої спеціальності під час навчання у вузі?
8. Цілісний педагогічний процес має орієнтуватися на духовне оновлення особистості майбутнього фахівця, на розвиток внутрішньої свободи, почуття власної гідності, самоповаги, здатності до об'єктивної самооцінки, до саморегуляції. Як Ви вважаєте, чи не суперечать ці орієнтири педаго-

гічного процесу задачам професійного навчання? Обґрунтуйте свою думку.

9. Неперервна професійна освіта - для чого вона потрібно?

10. Як Ви вважаєте, чи потрібен профвідбір абітурієнтів у ВНЗ певного профілю? Обґрунтуйте свою точку зору.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

1. Визначте мету цього семінарського заняття.
2. Визначте компетенції (прогнозовані результати навчання студентів з цієї теми), тобто
 - а) знання;
 - б) вміння.
3. Зробіть структурно-логічну схему даної теми.
4. Скласти перелік основних понять теми, що вивчається.
5. Розробіть тест для перевірки знань і умінь до теми, що вивчається.
6. Складіть схеми з таких тем:
 - а) напрями професіоналізації студента вашої спеціальності;
 - б) особистість майбутнього фахівця з електротехніки та електротехнології (складові Я-концепції); (Образ-Я; Ставлення-Я; Вчинок-Я)
 - в) основні характеристики позитивної Я-концепції майбутнього фахівця з електротехніки і електромеханіки;
 - г) основні характеристики фахової компетенції з електротехніки та електротехнології;
 - г) механізми формування якостей особистості майбутнього фахівця;
 - д) мотиви і мотивація професійної діяльності у студентів технологічного вузу;
 - е) динаміка професійної мотивації студентів з вашою спеціальності.
7. Доповніть бібліографію до теми семінарського заняття.
8. Яке співвідношення технологічної освіти із загальною та професійною? У чому їх взаємозв'язок? Спробуйте схематично виразити це співвідношення графічним шляхом.
9. Складіть схему самоаналізу, розташувавши в центрі своє "Я", а від нього відповіді на поставлені собі такі питання:
 - а) які здібності я нахожу в себе;
 - б) які навчальні дисципліни мені найбільше подобаються і чому?
 - в) про що я мрію;
 - г) якій настрій у мене переважає?
 - д) чого в мене більше: впевненості в собі чи сором'язливості?
 - е) яким я хочу стати?
 - ж) щоб я хотів у собі виховати?
10. Які ключові компетенції вищої професійної освіти?
11. Скласти модель особистості фахівця з вашої спеціальності щодо:
 - а) професійної діяльності;
 - б) ставлення до інших людей;

в) самого себе.

12. Оцініть свої професійні якості (таблиця 3.4), яких Ви набули під час навчання у ВНЗ, і складіть програму самовдосконалення (самовиховання).

Таблиця 3.4 – Самооцінка професійних якостей і програма самовдосконалення

Професійні якості особистості	Оцінка	Зміст самовдосконалення	Методи, шляхи самовиховання

13. Розробіть технологію усвідомлення своїх дій з формування себе як майбутнього фахівця в галузі електротехніки і електромеханіки.
14. Проведіть міні дослідження в групі: "Професійні здібності студентів магістрантів технологічного університету".
15. Головною передумовою успішного формування професійної спрямованості студентів є позитивна мотивація вибору спеціальності.
16. Викладіть свої пропозиції щодо позитивної мотивації майбутніх фахівців з електротехніки та електротехнології.
17. Складіть перелік напрямів, в яких здійснюється розвиток особистості студента як майбутнього фахівця.
18. Перелічіть труднощі зростання особистості фахівця з вищою освітою, які визначаються сучасними психологами.
19. Розкрити роль позитивної "Я-концепції" студента в його професійному становленні.

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ:

Перед вами – низка важких складних педагогічних ситуацій. Познайомившись зі змістом кожної з них, необхідно знайти той варіант, котрий з педагогічної точки зору (на вашу думку) найбільш правильний.

Ситуація 1. Студент вашої спеціальності став гірше вчитися, втратив інтерес до Вашої навчальної дисципліни. На одному із занять, коли Ви звернули його увагу на те, що він в думках десь за межами аудиторії, він заявив, що розчарувався в обраній спеціальності і хоче піти з вузу. *Ваші дії.*

Ситуація 2. Студент вашої спеціальності на одному із занять заявив, що, все, про що Ви розповідаєте, абсолютно не потрібно сучасному студентові. Тому що, щоб влаштуватися на роботу зараз потрібні тільки знайомства і диплом про вищу освіту. На роботі навчать. *Ваша реакція?*

Ситуація 3. Студент вашої спеціальності на одному із занять заявив, що, все, про що Ви розповідаєте, абсолютно не потрібно сучасному студентові. Тому що

це є суцільна теорія. На роботі кажуть: "Забудь все, чому тебе вчили в університеті." Навіщо тоді "сушити голову" і не спати ночами, щоб робити нікому непотрібні расчетки та проекти. *Що Ви можете сказати у відповідь?*

Ситуація 4. Студент вашої спеціальності став гірше вчитися, втратив інтерес до Вашої навчальної дисципліни. На одному з занять він заявив, що безглуздо витрачати молоді роки на навчання. У відповідь на Ваше запитання, навіщо він поступив на цю спеціальність, він відповів, що був маленький конкурс і що йому потрібен тільки диплом. Без диплома сьогодні нікуди, підкреслив студент. І додав, що взагалі-то він не збирається працювати за фахом. *Ваші дії?*

Ситуація 5. "Я відчуваю, що заняття, які ви проводите, не допомагають мені". – говорить студент викладачу, і додає: "Я взагалі думаю кинути навчання". *Як на це повинен реагувати викладач?*

Ситуація 6. Студент ігнорує вказівки молодого викладача, робить усе по-своєму, не реагує на зауваження. *Які мають бути дії викладача?*

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Перелічить закономірності становлення особистості студента як майбутнього спеціаліста.
2. Описати навчально-професійну діяльність студента як провідну, її ознаки.
3. Назвати шляхи формування професійної направленості студента
4. У чому полягає сутність професійної діяльності?
5. Охарактеризувати сучасні вимоги до особистості фахівця з вищою освітою з вашої спеціальності.
6. Як Ви вважаєте, у чому полягає головна передумова успішного формування професійної спрямованості студентів.
7. У чому полягає головна відміна навчально-професійна діяльність студентів, з одного боку, від діяльності школяра, а з іншого, – від діяльності професіоналів?
8. Охарактеризувати професіоналізацію особистості студента як новоутворення віку.
9. Охарактеризувати професіоналізацію пізнавальної сфери майбутнього фахівця.
10. У чому полягає "професіоналізація" психологічних процесів і станів майбутнього фахівця з вашої спеціальності?
11. Як сформувані мотиваційно-професійну спрямованість особистості.
12. Показники психологічної готовності студента до професійної діяльності. В яких напрямках відбувається розвиток особистості студента як майбутнього фахівця?

13. Які труднощі зростання особистості фахівця з вищою освітою визначаються сучасними психологами?
14. Як сформувати професійну спрямованість особистості студента з вашої спеціальності.
15. Проаналізувати розвиток професійної ідентичності.
16. Визначити поняття "професійне самовизначення".
17. Охарактеризувати розвиток "Я-концепції" як показника професійного зростання.
18. Яка роль позитивної "Я-концепції" студента в його професійному становленні? Обґрунтуйте свою точку зору.
19. Формування "Я-концепції" студента як показника особистісного його зростання протягом навчання у ВНЗ.
20. Визначити сутність поняття "Я-концепція".
21. Як Ви розумієте поняття "Я-ідеальне", "Я-реальне", "Я-професійне"?
22. Визначити сутність поняття "цінності", "термінальні цінності", інструментальні цінності", "ціннісні орієнтації", "потреба".
23. Назвіть умови формування професійної "Я-концепції" майбутнього фахівця.
24. Поясніть роль самовиховання в професійному зростанні студента.

ТЕМАТИКА ДОПОВІДЕЙ ТА РЕФЕРАТІВ:

1. Сучасні вимоги до особистості фахівця з вищою освітою.
2. Становлення особистості студента з вашої спеціальності як суб'єкта майбутньої професійної діяльності.
3. Динаміка професійної мотивації та адаптації студентів до навчання у вищій школі.
4. Сучасні вимоги до особистості фахівця з вищою освітою з вашої спеціальності.
5. Самоосвіта як цінність професійного становлення сучасного спеціаліста з електротехніки та електротехнології.
6. Особистість фахівця: проблеми науки чи мистецтва?
7. Значення пізнавальної професійної мотивації для становлення особистості майбутнього спеціаліста.
8. Динаміка професійної мотивації майбутніх фахівців з електротехніки та електротехнології.
9. Мотиви і мотивація професійної діяльності студентів з вашої спеціальності.
10. Динаміка професійної мотивації та адаптації студентів до навчання у вищій школі. "Я-концепція" як фактор особистісного самовизначення
11. Вплив соціальних факторів на формування і розвиток особистості майбутнього фахівця.
12. Формування, розвиток та зміна "Я-концепції" студентів з вашої спеціальності. Співвідношення "Я-реального" і "Я-ідеального".

13. Процес формування професійної "Я-концепції" особистість майбутнього фахівця.
14. Формування позитивної "Я-концепції" особистість майбутнього фахівця.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

Див.: "Перелік навчальної літератури" даного посібника (с. 8 - 11): 5, 9, 18 0 20, 26 – 27, 35.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Алисултанова Э.Д. Компетентностный подход в инженерном образовании. – М.: Изд – во.: "Академия Естествознания", 2010. – 160 с.
2. Артюх С.Ф., Коваленко Е.Э., Белова Е.К., Изюмская Г.В., Беликова В.В. Педагогические аспекты преподавания инженерных дисциплин. Пособие для преподавателей. – Харьков: УИПА, 2001. – 210 с.
3. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Изд. "Прогресс", 1986. – 356 с.
4. Білик Л., Супрун Т. Формування соціально-психологічної культури студентської молоді у вищому навчальному закладі // Вища освіта в Україні. – 2004. – №3. – С. 105-109.
5. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности. Учеб. пособие для вузов. -М.: ПЕР СЭ, 2001. - 511с.
6. Бондаренко О.Ф. Психологічні особливості сучасного студента та проблеми професійної підготовки психологів-практиків // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 4. – С. 8-11.
7. Вербицкий, А.А. Контекстное обучение и становление новой образовательной парадигмы. – М.: МИМ ЛИНК, 2000. – 41 с.
8. Виленский М.Я. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе. – М.: Изд-во "Педагогическое общество России", 2005. – 192 с.
9. Виленский В.Я., Образцов П.И., Уман А.И. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе: Учеб. пособ. / Под ред. В.А.Сластенина – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 192 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://elib.mesi-yar.ru/books/yf-mesi/2006/Vilen.pdf>
10. Волинець С.В. Освіта як суттєвий фактор само актуалізації особистості в сучасному світі //Філософські проблеми гуманітарних наук: Збірка наукових праць. – К., 2009. - 500 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-203.html>
11. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры //Alma mater Вестник высшей школы. – 1999. – № 3. – С. 29-35.
12. Гликман И.З. Основы мотивации учения // Инновации в образовании. – 2007. – №3. – С.64-81.

13. Громкова М. Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности: Учеб. пособие для вузов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 416 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://uchebnik.biz/book/214-psixologiya-i-pedagogika-professionalnoj-deyatelnosti.html>
14. Дідора М.І., Яцула В.В. Розвиток впевненості у студентів // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №11. – С. 30-35.
15. Дубовицкая Т.Д. Диагностика уровня профессиональной направленности студентов // Психологическая наука и образование. – 2004. – № 2. – С. 82-85.
16. Компетентностный подход как концептуальная основа современного образования: Сборник научных статей / Под ред. С.Л. Коротковой, С.В. Фроловой. – Саратов: ИЦ «Наука», 2010. – 514 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа:
http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDcQFjAC&url=http%3A%2F%2Fmon.tatarstan.ru%2Frus%2Ffile%2Fpub%2Fpub_39002.doc&ei=9yqLUt6gCKnm4wS3poG4Cg&usq=AFQjCNGMe-m8TghiLEYxXnjTPV_98HkQkg&bvm=bv.56643336,d.bG
17. Красилюкова Г. В. Професійна педагогіка [Електронний ресурс] – Режим доступа: [Електронний ресурс] – Режим доступа:
18. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М. : Изд-во: Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 312 с.
19. Мицишин І. Я. Студент як суб'єкт педагогічної взаємодії у вищій школі. Текст лекції. – Львів, 2007. – 55 с.
20. Педагогические технологии: Учебное пособие для студентов педагогических специальностей / Под общей ред. В.С. Кукушина. Изд. 4-е, перераб. и доп. – Ростов-на-Дону: Издат. центр "Март", Феникс, 2010. — 333 с.
21. Пилипенко Н.М. Вплив кризи професійного становлення на саморозвиток особистості // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. – 2005. – № 2. – С. 116-126.
22. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навч. посіб. для магістрантів і аспірантів. – К.: Каравела, 2006. – С. 78-98.
23. Сейферт И.В. Ключевые компетенции высшего профессионального образования. //Успехи современного естествознания. – 2005. – № 3. – С. 99 – 109.
24. Сидоренко В.К. Які знання повинна забезпечувати сучасна професійна освіта: фундаментальні чи вузькоспеціалізовані? [Електронний ресурс] – Режим доступа: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2009_143/09svk.pdf
25. Современное инженерное образование: Учеб. пособие / А. И. Боровков и др. — СПб. : Изд-во Политехн.ун-та, 2012. — 80 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5

ТЕМА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ В ВУЗІ (2 год.)

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ:

1. Мета, завдання та зміст виховання студентської молоді.
2. Основні напрями реалізації виховних функцій у процесі навчання та поза навчальній діяльності у вищому навчальному закладі та їх характеристика.
3. Особливості організації виховного процесу у вищій школі.
4. Педагогічні засади виховання студентської групи.
5. Система виховної роботи куратора академічної групи.
6. Роль самовиховання в професійному зростанні студента

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ:

1. Які проблеми виховання студентської молоді мають місце в сучасних умовах?
2. За Радянської влади метою виховання молоді, в тому числі і студентської було формування всебічно гармонійно розвиненої особистості. Як Ви думаете, чи має сенс виховувати таку особистість. Якщо так, то що для цього необхідно, і чи є можливості для формування гармонійно розвиненої особистості в сучасних умовах українського суспільства?
3. У чому з Вашої точки зору полягає виховання майбутніх фахівців з електротехніки та електротехнології?
4. Як Ви вважаєте, у пізньому юнацькому віці ще відбувається формування особистості або має місце її розвиток? Обґрунтуйте свою позицію.
5. Існує деяка відмінність у ролі професійного навчання та виховання у становленні особистості майбутнього фахівця:
 - a. Професійне навчання діє на індивідуально-виконавчий зміст діяльності студента, формує в нього професійні знання, уміння і навички. Виховання ж вироблює ставлення, смисли навчально-професійної діяльності. Якщо професійне навчання студента не спирається на смисли майбутньої його професійної діяльності, які повинні бути сформовані вихованням, то воно малоефективне у становленні особистості майбутнього фахівця.
 - b. Для професійного навчання студентів деякою мірою притаманні також примуси (наприклад, "Якщо отримаєш "незадовільно", не буде стипендії або не одержиш диплом"), має місце навіть суперництво ("Я ж не гірший за інших"). У вихованні ж повинні діяти й діють дещо інші психологічні механізми. Наприклад, вивчити тему (щоб одержати позитивну оцінку) – не обов'язково означає любити цей

предмет; не порушувати дисципліну (бо можуть покарати) – не є завжди проявом поваги до викладача як людини.

с. У діяльності викладача навчання і виховання нероздільні (Г.С. Костюк). У зв'язку з цим виникають запитання:

Як поєднати навчання і виховання в цілісному процесі становлення особистості майбутнього фахівця? Яка мета, завдання та зміст виховання студентської молоді?

6. Сучасній погляд гуманізму: "Людина – найвища цінність". Але чи можна розглядати її як автономну від суспільства, яка живе за принципом: "Що хочу, те й роблю". До чого це може призвести в її моральному вихованні (або моральної поведінці)? Чи можлива абсолютизація суверенітету окремої особистості поза моральною відповідальністю?
7. Які цінності ви б включили в список "Абсолютно вічні цінності". Обґрунтуйте свою позицію.
8. Чи можна погодитися з думкою відомого радянського актора С.Юрського, що "культура – це самообмеження, яке захищає суспільство від занепаду і послаблення душі".
9. Психолог В.П.Зінченко стверджує, що "совість – стан моральної очевидності". Згодні Ви з ним, чи ні. Доведіть свою точку зору.
10. Психолог В.Д.Шадріков вважає, що "виховувати треба не якості особистості, а мотиви поведінки". Чи згодні Ви з цією думкою? Чому?
11. Як Ви вважаєте, чи обов'язково лідер студентської групи повинен бути прикладом в учінні?
12. Обирати чи призначати керівника студентської академічної групи: позиція "за" і "проти"?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

1. Визначте мету цього семінарського заняття.
2. Визначте компетенції (прогнозовані результати навчання студентів з цієї теми), тобто:
 - а) знання;
 - б) вміння.
3. Зробіть структурно-логічну схему даної теми.
4. Скласти перелік основних понять теми, що вивчається.
5. Розробіть тест для перевірки знань і умінь до теми, що вивчається.
6. Складіть схеми з таких тем:
 - а) сутність процесу виховання студентської молоді;
 - б) виховання і формування особистості студента з вашої спеціальності як майбутнього фахівця;
 - в) основні напрями виховання студентів з вашої спеціальності як майбутніх фахівців;
 - г) соціальна адаптація студентів технологічного вузу;
 - г) соціальне виховання.
7. Доповніть бібліографію до теми семінарського заняття.

8. Складіть таблицю напрямів виховання у нашому вузі, зазначивши їх мету, завдання, форми реалізації.
9. Співвіднести сучасні вимоги до формування фахівців з вашої спеціальності і завдання з виховання студентів, що виникають у зв'язку з цим.
10. Визначте найбільш ефективні форми організації та методи виховання студентської молоді в сучасних умовах. Обґрунтуйте свою позицію.
11. Охарактеризувати особливості діяльності викладача щодо організації навчально-виховного процесу, порівняно з діяльністю, пов'язаною з навчальним процесом
12. Дослідіть, яким методам виховання віддають перевагу:
 - а) початківці викладачі;
 - б) викладачі з високим рівнем педагогічної майстерності.
13. Використовуючи основні психолого-педагогічні методи дослідження, визначте свій власний тип особистості як студента.
14. Заповнити таблицю "Рівні моральної вихованості людини (за К.К.Платоновим)". Порівняти зовнішню та внутрішню вихованість. Які три форми має зовнішня моральна вихованість? (Див. таблицю 3.5)

Таблиця 3.5 – Рівні моральної вихованості людини (за К.К.Платоновим)

Назва рівня	Структура	Прояв у поведінці	Завдання виховання
Внутрішня вихованість (відмінна)			
Зовнішня вихованість			
а) добра вихованість			
б) ситуативна вихованість			
в) погана вихованість			
Не вихованість			

15. Визначте критерії ефективності виховного процесу на рівні куратора академічної групи.
16. Розробіть план роботи куратора академічної групи I курсу на II семестр.
17. Складіть психолого-педагогічну характеристику:
 - а) одного зі студентів своєї групи;
 - б) своєї академічної групи в цілому.
18. Проаналізувати закони та механізми розвитку студентської групи, звертаючись до власного досвіду.
19. Розробіть програму виховання студентства ЧНТУ.
20. Чому в сучасних умовах студентське самоврядування в університеті є скоріш виняток, ніж правило?
21. Завдання виховання особистості.
22. Сутність критеріїв вихованості і виховного впливу.
23. Запропонуйте шляхи вдосконалення виховної роботи в академічній групі.
Складіть план роботи куратора академічної групи.
24. Напишіть есе "Куратор академічної групи: хто він?"

25. Підготуйте сценарій виховного заходу із студентами академічної групи вашого факультету.
26. Розробити рекомендації наставнику групи стосовно шляхів оптимізації міжособистісних взаємин і згуртування студентського колективу (маючи на увазі Вашу групу).
27. Розкрити психологічні механізми становлення якостей особистості й відповідно до них визначити основні напрями виховної роботи у нашому університеті.
28. Розкрити зміст цінностей, які прийняті в системі виховання. Доведіть, що людину потрібно навчати реалізовувати свої права в системі духовних, моральних цінностей.
29. Проаналізувати та висловити своє ставлення до висловлювання
30. В.О. Сухомлинського: "У кожного вихованця є сильні та слабкі сторони.
31. Впливати на людину через колектив потрібно тонко та непомітно" . Чи можете навести приклад такого впливу (або протилежного) з життя Вашої групи (в школі, в університеті)?

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ:

Перед вами – низка важких складних педагогічних ситуацій. Познайомившись зі змістом кожної з них, необхідно знайти той варіант, котрий з педагогічної точки зору (на вашу думку) найбільш правильний.

Ситуація 1. Студенти одного із лекційних потоків щоразу спізнюються на п'ять хвилин і заходять в аудиторію поодиноці.

Як Ви будете реагувати?

Ситуація 2. Часто висловлюючи студентам невдоволення щодо їхніх запізнь на навчальні заняття, Ви самі спізналися на 5 – 10 хвилин на лекцію або семінар.

Як Ви вчините?

Ситуація 3. Вам передають подарунок від академічної групи, в якій Ви будете приймати іспит.

Якими будуть Ваші дії, слова? А якщо все відбувається ввечері, коли університет практично порожній?

Ситуація 4. Після заняття студенти скаржаться Вам на іншого викладача, якій часто робить негативні зауваження щодо їхньої розумової діяльності.

Як у цій ситуації не принизити гідність свого колеги? Як можна виявити співчуття студентам?

Ситуація 5. Татяна К., студентка I курсу, мала важкий характер. У неї часто був поганий настрій, їй не вдавалося спілкуватися зі своїми одногрупниками, вона ображалася на них за те, що їй робили зауваження. Поступово Татяна стала самотньою.

Що спричинило таке становище дівчини? Чи мають значення для майбутнього інженера якості його характеру? Чому? Які методи самовиховання були б найефективнішими у наведеному прикладі?

Ситуація 6. Студент розмовляє з викладачем, демонструючи надмірну самовпевненість: "Немає нічого такого, чого я б не зміг зробити, якщо б я захотів. Для мене нічого немає складного у тому, щоб вчити ваш предмет".

Якою має бути відповідь викладача?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Визначити поняття виховання в широкому значенні слова.
2. Порівняйте поняття виховання в широкому сенсі слова і у вузькому. Що спільного і в чому відмінності цих двох понять?
3. У чом полягає сутність процесу виховання.
4. Охарактеризувати основні напрямки реалізації функцій виховання студентів вищих навчальних закладів.
5. Пояснити, які існують сучасні вимоги до особистості фахівця з вищою освітою та завдання з виховання студентів.
6. Визначити особливості процесу виховання студентської молоді.
7. Дати характеристику стратегічних орієнтирів виховання студентів у ВНЗ.
8. Пояснити, у чому полягає системний підхід до виховання студентів у сучасній вищій школі.
9. Розкрити основні завдання національного виховання студентської молоді.
10. Проаналізуйте провідні принципи виховання студентів у ВНЗ.
11. Розкрити зміст цінностей, які прийняті в системі виховання. Доведіть, що людину треба навчати реалізовувати свої права в системі суспільних, загальнолюдських і національних цінностей.
12. Як співвідносяться поняття "духовність" і "національна самосвідомість"?
13. Довести, що питання про сенс життя є питанням про цінності, які вищі від самого життя. Яку функцію виконують ціннісні орієнтації?
14. Доведіть необхідність морального виховання майбутніх фахівців.
15. Розкрити взаємозв'язок фізичного (естетичного) виховання з іншими складовими всебічного розвитку особистості.
16. Визначити поняття вихованості у педагогічному розумінні.
17. Розкрити сутність особистісно-орієнтованого підходу у вихованні студентів.
18. Проаналізувати та охарактеризувати основні етапи формування колективу студентської групи.

19. Визначити способи та умови налагодження ефективної взаємодії куратора з студентською групою.
20. Визначити ознаки студентського колективу як явища, що розвивається.
21. Охарактеризувати основні функції куратора академічної групи.
22. Розкрити основні зміст, форми і методи виховної роботи куратора академічної групи.
23. Назвіть і обґрунтуйте основні вимоги до плану виховної роботи куратора академічної групи.
24. Жати характеристику групи. Етапи входження особи в групу.
25. Охарактеризувати механізми та закони розвитку студентської групи.
26. Дати типології груп. Лідерство в студентському середовищі.
27. Розкрити зміст та основні форми роботи куратора академічної групи.
28. Охарактеризувати завдання та специфіку роботи куратора студентської групи з вашої спеціальності. Чи є відмінності від роботи куратора зі студентами інших спеціальностей?
29. Розкрити сутність та специфіку духовно-морального виховання студентства.
30. Розкрити сутність та специфіку соціального виховання студентів нашого вузу.
31. Розкрити сутність та специфіку правового виховання студентства.
32. Розкрити сутність та специфіку патріотичного виховання студентства.
33. Розкрити сутність та специфіку фізичного виховання студентів технологічного вузу.
34. Розкрити сутність та специфіку художньо-естетичного виховання студентів технологічного вузу.
35. Розкрити сутність та специфіку екологічного виховання студентів технологічного вузу.

ТЕМАТИКА ДОПОВІДЕЙ ТА РЕФЕРАТИВ:

1. Виховання студентів в сучасних умовах: проблеми та шляхи їх вирішення.
2. Сучасна система виховання студентської молоді.
3. Сучасні вимоги до особистості фахівця з вищою освітою і проблема виховання студентської молоді.
4. Роль вищої школи в особистісному становленні та самореалізації людини.
5. Соціально-психологічні явища в студентській академічній групі та їх вплив на особистість студента.
6. Психологічні особливості студентської академічної групи, її структура і зміст діяльності.
7. Соціально-психологічні явища в студентській академічній групі та їх вплив на особистість студента.
8. Особливості індивідуально-виховної роботи зі студентами.

9. Особистісне орієнтовані виховні технології та принципи їх функціонування.
10. Особливості діяльності викладача щодо організації навчально-виховного процесу.
11. Рівні розвитку студентської академічної групи та шляхи формування студентського колективу.
12. Проблема керівництва і лідерства в студентській академічній групі. Психологічні засади студентського самоврядування.
13. Психологічні особливості виховання студентів у процесі навчання.
14. Духовно-моральне виховання студентства.
15. Соціальне виховання студентів нашого вузу.
16. Правове виховання студентства.
17. Патріотичне виховання студентства.
18. Фізичне виховання студентів технологічного вузу.
19. Художньо-естетичне виховання студентів.
20. Виховання толерантності у студентської молоді.
21. Професійне самовиховання у вищій школі.
22. Самовиховання і саморозвиток майбутніх фахівців із вищою освітою.
23. Соціально-психологічні чинники та психологічні механізми формування моральних якостей студентів.
24. Формування психологічної готовності студентів до самостійного виконання професійних функцій після закінчення вузу.
25. Виховна робота у вищому навчальному закладі
26. Виховна робота в академічній групі.
27. Роль та функції куратора академічної студентської групи.
28. Форми поза аудиторної роботи зі студентами.
29. Формування особистості в пізньому юнацькому віці.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

Див.: "Перелік навчальної літератури" даного посібника (с. 9 - 11): 5, 6, 14, 18 – 21, 23, 26 – 28, 32, 34 – 36.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Авдєєва І. М., Мельникова І. М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академічної групи: Навч. посіб. – К.: ВД "Професіонал", 2007. – 304 с.
2. Бехтерев В.М. Вопросы общественного воспитания. – М., 1910. – 41 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://elibr.gnpbu.ru/text/behterev_voprosy-obschestvennogo_vospitaniya_1910/go,40;fs,1/]
3. Варій М.Й. Психологія особистості: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
4. Виховна робота зі студентською молоддю: Навч. посіб.– Одеса, 2006.– 288 с.

5. Воробьева А. Е., Купрейченко А. Б. Нравственное самоопределение разных социально-демографических групп молодежи: [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.hse.ru/data/2012/01/11/1261845742/Воробьева_Купрейченко%20ПЖ%20№1%202011.pdf
6. Воспитание студенческой молодежи в вузе: современные концептуальные подходы. – М.: Центр информатизации образования, 2009. – 103 с.
7. Дёмкина Е.В. Современные подходы к профессиональному воспитанию личности будущего специалиста в условиях образовательного процесса: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-podhody-k-professionalnomu-vospitaniyu-lichnosti-buduschego-spetsialista-v-usloviyah-obrazovatel'nogo-protsessa>
8. Зайченко І.В. Педагогіка: Навч. посіб. – К.: Освіта України, КНТ, 2008. – 528 с.(Тема 24. Основи національного виховання).
9. Концепція національного виховання студентської молоді: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lp.edu.ua/node/1347>
10. Мартинюк І.В. Національне виховання: Теорія і методологія. – К.: ІСДО, 1995. – 160 с.
11. Педагогика высшей школы: Учебно-метод. пособ. / Сост. Н. И. Мешков, Н. Е. Садовникова. – Саранск: , 2010. – 80 с
12. Платонов К.К. Структура и развитие личности. – М.: Наука, 1986. – С. 420.
13. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Педагогічна психологія: Навч. посіб. – К.: Центр учбов. літератури, 2012. – 168 с.
14. Сиротюк В П - Методика виховної роботи [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lubbook.net/book_297.html
15. Слепкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К.: НПУ, 2000. – С. 62-85, 179-215.
16. Столяренко О.Б. Психологія особистості: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.
17. Сучасні підходи до проблем виховання студентської молоді. – Рівне: РДТУ, 2000. – 140 с.
18. Фіцула, М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2010. – 456 с.
19. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе. – М., 2002. – 224 с.
20. Яблонко В.Я. Психолого – педагогічні основи формування особистості: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 258 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 6

ТЕМА: *ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ОСОБИСТІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВНЗ, ЙОГО ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ І ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА (2 год.)*

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ:

1. Основи професійної діяльності викладача ВНЗ.
2. Функціональні компоненти професійно-педагогічної діяльності викладача. Характеристика основних напрямів діяльності викладача ВНЗ.
3. Сутність та компоненти педагогічного професіоналізму.
4. Професійні здібності педагога вищої школи.
5. Професійна стійкість викладача та її компоненти.
6. Педагогічна майстерність: поняття і основні її компоненти.
7. Педагогічна техніка викладача вищої школи.
8. Творчі аспекти діяльності викладача.
9. Особистість викладача з електротехніки та електротехнології.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ:

1. У чому специфіка науково-педагогічної діяльності викладача ВНЗ порівняно з педагогічною діяльністю шкільного вчителя?
2. Чи згодні Ви з тим, що професійна компетентність викладача вищої школи не вичерпується вузькопрофесійними рамками? Які змістовні компоненти компетентності викладача Ви вважаєте необхідними?
3. Чи вважаєте Ви необхідною та найвагомішою складовою загальнокультурну і гуманітарну компетентність викладача технологічного університету? Поясніть свою точку зору.
4. Як Ви вважаєте, які якості особистості викладача характеризують його як професіонала?
5. Останнім часом більшість викладачів основних навчальних дисциплін стикаються з такими проблемами: постійне зростання обсягу інформації в навчальних курсах і скорочення відведених на дисципліну навчальних годин; збільшення динаміки розвитку досліджуваних галузей, необхідність у постійному оновленні та зміні навчальних курсів, що вимагає великої роботи, необхідність у все більш частому підвищенні кваліфікації, вивченні нових освітніх методик і прийомів. Які здібності викладача сприяють вирішенню цих завдань?
6. Поясніть, чому загальнокультурна і гуманітарна компетентність є найвагомішою складовою педагогічної майстерності викладача ВНЗ.
7. Як можна підвищити педагогічну майстерність викладачів вищих навчальних закладів?
8. Які психологічні умови успіху в професійній діяльності викладача вищої школи? Яке значення в цьому має саморегуляція викладача? Які якості особистості викладача з електротехніки та електротехнології, які характеризують його як професіонала?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

1. Визначте мету цього семінарського заняття.
 2. Визначте компетенції (прогнозовані результати навчання студентів з цієї теми), тобто
 - а) знання;
 - б) вміння.
 3. Зробіть структурно-логічну схему даної теми.
 4. Скласти перелік основних понять теми, що вивчається.
 5. Розробіть тест для перевірки знань і умінь до теми, що вивчається.
 6. Складіть схеми з таких тем:
 - а) професіоналізм викладача вищої школи;
 - б) професіоналізм викладача вищої школи з електротехніки та електротехнології як особистості;
 - в) критерії та рівні педагогічної майстерності викладача вищої школи;
 - г) майстерність керувати аудиторією;
 - г) психолого-педагогічна характеристика діяльності та особистості викладача вищої школи;
 7. Доповніть бібліографію до теми семінарського заняття.
 8. Співвіднести поняття професіоналізм викладача вищої школи, професіоналізм, професіоналізм особистості викладача, професіоналізм педагогічної діяльності, професіоналізм викладача.
 9. Доповніть перелік особистісних і професійних якостей викладача, які сприяють його ефективному управлінню навчально-виховним процесом. Проаналізуйте цей перелік, наведіть конкретні прояви цих умінь із власних спостережень:
 - а) інтерес до студентів і роботи з ними;
 - б) наявність культури комунікативної педагогічної взаємодії;
 - в) наявність і розвиненість емпатії;
 - г) гнучкість, творчість, креативність і оперативність мислення;
 - г) уміння швидко орієнтуватися у педагогічній ситуації, яка змінюється;
 - д) уміння відчувати та розуміти настрій студентів групи і підтримувати з ними активний діалог;
 - е) уміння керувати своїм внутрішнім психічним станом, мімікою та пантомімікою;
 - є) уміння прогнозувати та цілеспрямовано проектувати певні комунікативні педагогічні виробничі ситуації;
 - ж) наявність і розвиненість культури мовлення;
 - з) уміння демонструвати свій внутрішній стан, коли це викликано педагогічною необхідністю;
 - и) здатність до імпровізації;
 - і) здатність до доцільних спонтанних дій та ін.
-
-

10. Дати визначення поняття "педагогічна майстерність" та скласти опорну таблицю 3.6 "Структура педагогічної майстерності викладача вищої школи", охарактеризувати основні елементи педагогічної майстерності викладача.

Таблиця 3.6 – Структура педагогічної майстерності викладача вищої школи

№ з/п	Складові	Характеристика складових
	<i>Гуманістична спрямованість</i>	
	<i>Професійна компетентність</i>	
	<i>Професійні знання</i>	
	<i>Професійно-значущі якості</i>	
	<i>Педагогічна техніка</i>	
	<i>Педагогічні здібності</i>	

11. Скласти опорну таблицю 3.7 "Професійно-педагогічні здібності викладача вищої школи", в якій охарактеризувати основні елементи педагогічних здібностей.

Таблиця 3.7 – Професійно-педагогічні здібності викладача вищої школи

№ з/п	Здібності	Характеристика здібностей
	<i>Організаційно-педагогічні</i>	
	<i>Дидактичні</i>	
	<i>Перцептивні</i>	
	<i>Комунікативні</i>	
	<i>Сугестивні</i>	
	<i>Гносеологічно-дослідницькі</i>	
	<i>Науково-пізнавальні</i>	

12. Скласти опорну таблицю 3.8 "Складові педагогічної техніки викладача вищої школи", в якій охарактеризувати основні елементи педагогічної техніки викладача.

Таблиця 3.8 – Складові педагогічної техніки викладача вищої школи

№ з/п	Складові	Характеристика складових
	<i>Культура зовнішнього вигляду</i>	
	<i>Культура педагогічного спілкування</i>	
	<i>Психічна саморегуляція</i>	
	<i>Культура мовлення</i>	

13. На основі спостереження за педагогічною діяльністю найкращого, на Вашу думку, викладача вашої кафедри, факультету (університету), визначте особливості його індивідуальності та педагогічної майстерності, які сприятливо впливали на професійне навчання студентів вашої спеціальності. Заповнити таблицю 3.9 професійних і особистісних якостей викладача вищої школи.

Таблиця 3.9 – Викладач очима студентів

№ з/п	Професійні та особистісні якості викладача ВНЗ з електротехніки та електротехнології	Оцінка
1		
2		
...		

14. Складіть словник на тему "Майстерність організації навчально-пізнавальної діяльності студентів".
15. Що визначають поняття "педагогічна майстерність", "професійна компетентність", "педагогічна культура". Співвіднесіть ці поняття. Чи є в них відмінності, чи вони тотожні?
16. Доведіть необхідність постійного професійного самовдосконалення викладача вищої школи та визначте форми і шляхи підвищення педагогічної майстерності.
17. Складіть професіограму викладача ВНЗ з електротехніки та електротехнології. (Див.: Додаток Л – Професіограма викладача вузу).
18. Складіть перелік критеріїв, які характеризують якість діяльності викладача ВНЗ з електротехніки та електротехнології.
19. Опишіть професійний ідеал педагога в сучасних умовах.
20. На основі результатів самоспостереження, самоаналізу і з використанням результатів роботи із психодіагностичними методиками і тестами, передбаченими практичними заняттями курсу, визначити, якого рівня розвитку досягли професійно значущі якості вашої особистості. Окресліть шляхи і способи їх удосконалення (Див.: Тести і методики самопізнання з курсу "Педагогіка і психологія вищої школи" для магістрів /Укладач: С.К.Каземирова. – Чернігів: ЧНТУ, 2013.)

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ:

Перед вами – низка важких складних педагогічних ситуацій. Познайомившись зі змістом кожної з них, необхідно знайти той варіант, котрий з педагогічної точки зору (на вашу думку) найбільш правильний.

Ситуація 1. Перед початком вивчення нової фахової дисципліни декан факультету представив студентам 4-го курсу нового викладача як людину, яка має повагу серед колег, активно займається науково-дослідницькою роботою і має багато друкованих праць, є визнаним фахівцем у своїй науковій галузі.

Через певний час, після кількох лекцій думки студентів щодо викладача розділилися: певна частина групи почала висловлювати різке незадоволення ним, інша - була лояльна до нього, загалом їм подобався, а ще інші не виявили ніякого особистого ставлення.

Що могло змінити ставлення певної частини групи студентів до викладача? Чому група по-різному оцінила науково-педагогічну діяльність викладача? Від чого залежить авторитет викладача вищої школи?

Ситуація 2. Прийшовши на пару роздратованою домашніми негараздами, викладач одразу "накинулася" на групу. Виплеснувши на студентів море негативних емоцій, зрозуміла, що перегнула палку.

Що їй робити в такій ситуації?

Ситуація 3. Один з студентів дуже голосно розмовляє, особливо коли чимось захоплюється. Це відволікає інших студентів. На занятті студенти в парах навчають одне одного новій навичці. Все йде добре, поки цей студент не захоплюється роботою і, не помічаючи, починає говорити дедалі голосніше.

Ваші дії?

Ситуація 4. Під час вашої лекції двоє студентів починають тихо розмовляти один з одним. *Ваші дії?*

Ситуація 5. Ви коли-небудь бачили або чули в аудиторії наступне: "Ну. Я чекаю..." (пауза – викладач дивиться на годинник). "Ви самі в себе крадете перерву" (ще одна пауза). "Гаразд. Я чекатиму доти, доки ви не почнете вчитися. Якщо ви так хочете, можемо працювати всю велику перерву. Самі вирішуйте". Наскільки цей варіант ефективний в управлінні групою? *Як впливати на аудиторію?*

Ситуація 6. На уроці студентка нагадує викладачеві: "Ірино Петрівно, на попередньому занятті Ви обіцяли, що розкажете нам...". Викладач зовсім забула про свою обіцянку і виконати її не готова. *Як бути в цей ситуації?*

Ситуація 7. Молодої викладач, зайшовши до групі 2 курсу, побачив, що всі дівчата сидять в окулярах найрізноманітніших фасонів і кольорів.

Студенти, затамувавши подих, чекали "вибуху". Але молодой викладач нічого "не помітив". Він відкрив журнал і почав заняття. Власниця найоригінальнішого оптичного приладу вийшла до дошки. Усі почали виконувати завдання, і хвилин через десять дівчата одна за одною ховали окуляри, які їм заважали.

Проаналізуйте дії викладача. Чому студентки не досягли мети?

*Що допомогло новому викладачеві налагодити контакт зі студентами?
Які здібності виявив викладач у цій ситуації?*

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Професіоналізм особистості викладача, його авторитет.
2. Розкрийте сутність поняття "компетентність".
3. Зробіть аналіз співвідношення понять "професійна компетентність викладача", "педагогічна майстерність", "професійна зрілість".
4. Розкрийте сутність професійних знань викладача вищої школи.
5. Розкрийте сутність професійних вмінь викладача вищої школи.
6. Розкрийте сутність професійних якостей викладача вищої школи, таких як: емпатія, ідентифікація, рефлексія, децентрація
7. Визначити поняття "педагогічна майстерність".
8. Розкрити сутність педагогічної майстерності.
9. Охарактеризувати структуру педагогічної майстерності викладача.
10. Перелічити рівні оволодіння педагогічною майстерністю.
11. Визначити поняття "педагогічна культура".
12. Охарактеризувати основні складові педагогічної культури.
13. Визначити поняття "професійна компетентність".
14. Визначити поняття "педагогічна техніка".
15. Перелічити складові педагогічної техніки.
16. Охарактеризувати методи формування педагогічної техніки.
17. Визначити поняття "культура мовлення".
18. Перелічити вимоги до культури мовлення.
19. Визначити поняття "мовленнєва техніка".
20. Розкрити структуру техніки мовлення.
21. Визначити поняття "педагогічна творчість".
22. Визначити поняття "педагогічні здібності".
23. Проаналізувати структуру педагогічних здібностей.
24. Визначити поняття "педагогічне спілкування".
25. Визначити поняття "педагогічний такт".
26. Поясніть, у чому полягає сутність педагогічного такту.
27. Перелічити ознаки педагогічного такту.
28. Назвати вимоги до педагогічного такту.
29. Які змістовні компоненти компетентності викладача Ви вважаєте необхідними?
30. Як можна підвищити педагогічну майстерність викладачів вищих навчальних закладів?
31. Укажіть основні критерії майстерності педагога.
32. Ключові компетенції викладача з вашої спеціальності.
33. Поясніть, як пов'язані педагогічна майстерність і особистість викладача.
34. Визначити поняття професійного стандарту викладача вищої школи.
35. Визначити поняття "педагогічна ситуація" і "педагогічна задача".
36. Визначити поняття "самовиховання викладача"

37. Мовлення викладача як засіб педагогічної праці.
38. Чому педагогічну майстерність розглядають як театральну мистецьку дію.
39. Педагогічна майстерність: цілісність її структурно-функціональних компонентів.
40. Які психологічні умови ефективної діяльності викладача вищої школи?
41. У чому полягає майстерність керувати аудиторією студентів?
42. У чому полягає професійна стійкість викладача вищої школи.
43. Як стати стійким до стресу в учбовому процесі?
44. Визначити поняття "професійна етика викладача ВНЗ".
45. Професійні здібності викладача з вашої спеціальності.
46. У чому специфіка науково-педагогічної діяльності викладача ВНЗ порівняно з педагогічною діяльністю шкільного вчителя?
47. Поясніть, чому загальнокультурна і гуманітарна компетентність є найвагомішою складовою педагогічної майстерності викладача ВНЗ.
48. Визначити фактори, що впливають на вибір професії викладача вищої школи з електротехніки та електротехнології.
49. Визначити причини й умови виникнення явища професійного вигорання та запропонувати умови запобігання.
50. Проаналізувати приклади майстерної викладацької діяльності, сформулювати відповідні правила та рекомендації.
51. У чому полягає сутність компетентності викладача ВНЗ з вашої спеціальності.

ТЕМАТИКА ДОПОВІДЕЙ ТА РЕФЕРАТІВ:

1. Педагогічний професіоналізм: теорія, досвід, проблеми
2. Викладач вищого навчального закладу: реалії і перспективи.
3. Особистість викладача вищої школи та його професіограма
4. Професіоналізм особистості викладача ВНЗ.
5. Педагогічна майстерність і особистість викладача.
6. Авторитет викладача ВНЗ з електротехніки та електротехнології.
7. Типологія викладачів вищої школи.
8. Педагогічна ситуація і педагогічна задача.
9. Самовиховання викладача з електротехніки та електротехнології.
10. Мовлення викладача як засіб педагогічної праці.
11. Педагогічна майстерність як театральна мистецька дія.
12. Особливості образного мислення.
13. Професія андрагог.
14. Педагогічна майстерність: цілісність її структурно-функціональних компонентів.
15. Педагогічна техніка як форма організації поведінки викладача у вищій школі.
16. Педагогічний імідж у професійній діяльності викладача ВНЗ.
17. Проблема здібностей викладача вищої школи, їх класифікація

18. Здатність викладача до інноваційної діяльності.
19. Експресивні, дидактичні та авторитарні здібності викладача.
20. Науково-педагогічні та комунікативні здібності викладача.
21. Перцептивні і сугестивні здібності викладача.
22. Педагогічна техніка як форма організації поведінки викладача у вищій школі.
23. Індивідуальний стиль професійної діяльності педагога вищої школи.
24. Професійний стандарт викладача вищої школи.
25. Типи викладачів "очима" студентів.
26. Особливості образного мислення викладача ВНЗ.
27. Педагогічна майстерність: цілісність її структурно-функціональних компонентів.
28. Професійна діяльність і особистість викладача ВНЗ.
29. Професійне вигорання викладача ВНЗ.
30. Педагогічна техніка викладача вищої школи як основа його педагогічної майстерності.
31. Майстерність саморегуляції психофізичного самопочуття як елемент емоційно-почуттєвої сфери викладача ВНЗ.
32. Майстерність організації навчально-пізнавальної діяльності студентів.
33. Професійні кризи та деформації професійного розвитку педагога вищої школи.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

Див.: "Перелік навчальної літератури" даного посібника (с. 9 - 11): 5, 9, 14, 15, 18 – 20, 22 – 27, 33 – 34.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Голік О.Б. Педагогічна майстерність: організаційно-управлінський аспект: Навч. посібник – Донецьк: Вид-во "Ноулідж", 2010. – 242 с
2. Громкова М. Т. Психологія и педагогіка професійної діяльності: Учеб. пособие для вузов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 416 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uchebnik.biz/book/214-psixologiya-i-pedagogika-professionalnoj-deyatelnosti.html>
3. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: Вступ до спеціальності: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nashaucheba.ru/v17001/гура_о.і._педагогіка_вищої_школи_вступ_до_спеціальності
4. Демченко С. О. Професійно-педагогічна компетентність викладача технічних дисциплін як ціннісно-мотиваційна домінанта його особистості. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N127/N127p049-054.pdf
5. Євдокімова О.О. Педагогічна майстерність викладачів вищої школи і фактори, що впливають на її формування [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pzpp/2010_12_2/81-89.pdf

6. Кайдалова Л.Г/ Професійна компетентність та імідж сучасного викладача [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2009-01/09klgimt.pdf
7. Кузьмінський А. І. Педагогічна майстерність викладача вищої школи та її вплив на якість навчання // е-журнал "Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку". – Випуск №2 . – 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n2_2010_st_12/
8. Лосєва Н.М. Самореалізація викладача: теоретичний аспект. – Донецьк: Изд-во Донецьк. нац. ун-та. 2004. –380с.
9. Мороз О.Г. Викладач вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки. – К.: НПУ, 2006. – 206 с.
10. Педагогічна майстерність: Підручник /І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
11. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Підручник / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 2006. – 606 с.
12. Педагогическое мастерство: Материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Москва, апрель 2012 г.). – М.: Буки-Веди, 2012. – 200 с.
13. Педагогическое мастерство: Материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Москва, апрель 2012 г.). – М.: Буки-Веди, 2012. – 388 с.
14. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки: Навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 288 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1295012754523/pedagogika/osnovi_pedagogichnoyi_tehniki_-_pihtina_np
15. Пинзеник О.М. Діагностика професійної майстерності викладача вищої школи [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Arpdup/2009_1/1_288-295.pdf
16. Семиченко В.А. Плекаємо педагогічну майстерність: Навч. посіб. – Вінниця: Планер, 2010. – 674 с.
17. Стукало О.А. Сутність і складові педагогічної культури викладача ВНЗ [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2010_12/files/P1210_15.pdf
18. Сутність педагогічної культури // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С.67-72.
19. Теслюк В.М., Лузан П.Г., Шовкун Л.М. Основи педагогічної майстерності. : навчальний посібник. – К. :ДАККиМ, 2010. – 244 с. . [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pedagogy.webukr.net/підручники-з-педагогіки-онлайн/основи-психології-та-педагогіки-л-а-ко/>
20. Туркот Т.І. Педагогічна культура викладача ВНЗ /Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2011. – 628 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/19410719/pedagogika/pedagogichna_kultura_vikladacha_vnz

21. Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності. — Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д., 2008. — 140 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bookre.org/reader?file=1338683>
<http://bib.convdocs.org/v24065/?cc=1&view=pdf>
22. Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів: Тренінг-курс для викладачів університету /За ред. Л.О. Савенкової, Г.М. Романової. – К.: КНЕУ, 2011. –390 с.
23. Подарунок : Гра "Алфавіт" - вхід в стан понад-високої продуктивності. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://pintosevich.com/uprazhneniya/uprazhnenie-alfavit>

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7

ТЕМА: МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ (2 год.)

СЕМІНАР-ПРАКТИКУМ (за вибором студентів)

ПЛАН

1. Поняття педагогічного спілкування, його особливості, функції, види, компоненти та структура.
2. Особливості професійного спілкування в діяльності викладача ВНЗ.
3. Методи, прийоми та засоби ефективного педагогічного спілкування.
4. Психологічні технології й техніки успішного ділового спілкування.
5. Аналіз ситуацій, що виникають у педагогічному спілкуванні викладача ВНЗ зі студентами, за пропозицією студентів (робота у групах) або проведення дискусій.

І варіант

Дискусія

ПИТАННЯ ДО ДИСКУСІЇ:

1. Спілкування як основа педагогічної діяльності.
2. Педагогічне спілкування, його структура, функції, стилі.
3. Сутність педагогічного спілкування.
4. Як розташувати співрозмовника до себе?
5. У чому виявляється комунікативна компетенція викладача ВНЗ?
6. Комунікабельна людина – це яка?
7. Чому люди не розуміють один одного і як розмовляти з людиною однією мовою?
8. Як створити сприятливу атмосферу для спілкування зі студентами?
9. Який елемент ділового спілкування є його головним "козирем"? Чому?

10. Особливості професійного спілкування в діяльності викладача ВНЗ.
11. Особливості сучасного ділового спілкування у вищій школі.
12. Комунікативні вміння викладача вищої школи: у чому вони полягають?
13. У чому полягає мистецтво педагогічного спілкування?
14. Стили професійно-педагогічного спілкування, які є найбільш оптимальними щодо до розв'язання завдань професійної підготовки і особистісного зростання студента як майбутнього інженера з електротехніки та електротехнології.
15. Труднощі та бар'єри в професійно-педагогічному спілкуванні викладачів і студентів.
16. Типові моделі спілкування педагога зі студентами і бар'єри в особистому контакті викладача зі студентами.
17. Майстерність публічного виступу. Особливості читання лекції зі спеціальності.
18. Комунікативна культура як соціально-педагогічний феномен.
19. Зміст і структура комунікативної культури викладача ВНЗ.
20. Комунікативний мінімум викладача ВНЗ з електротехніки та електротехнології.
21. Комунікативні педагогічні вміння.
22. Поняття лекторської майстерності
23. Особливості наукового стилю мовлення
24. Мистецтво володіння студентською аудиторією
25. У чому полягає майстерність педагогічного спілкування у вищій школі?
26. Що таке ефективне спілкування?
27. Що визначає компетентність у спілкуванні?
28. Джерела формування комунікативної компетентності людини.
29. Основи техніки ділового спілкування.
30. Що таке "мистецтво спілкування"?
31. Як ви розумієте поняття "культура ділового спілкування"?
32. Самоподача та її роль в професійних стосунках.
33. Психологія та етика ділового контакту викладача зі студентами.
34. Як навчитись впливати на інших і розвинути цю здібність?
35. Особливості спілкування з дівчатами.
36. Як зрозуміти чоловіків у діловій розмові?
37. Як справити хороше враження?
38. Чому дрібниці не відіграють у професійному спілкуванні вирішальної ролі, а вирішують усе?
39. Секрети професійного спілкування викладачів ВНЗ з електротехніки та електротехнології.
40. Як володарювати собою у ситуації педагогічного спілкування?
41. Як навчитись читати людину як книгу?
42. Як управляти професійним спілкуванням зі студентами?

ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. Використовуючи методичні поради, складіть свій "Портрет комунікатора" за схемою
 - а) Психологічні характеристики особистості, що впливають на комунікативну діяльність (темперамент, характер, особливості прояву емоцій і почуттів, інтелект, тип мислення, пам'яті, вид репрезентативної системи);
 - б) Комунікативна компетентність (перелік наявних і відсутніх якостей і вмінь з комунікації, інтеракції і перцепції).(див.: Деловое общение: Методические советы для студентов направления подготовки 6.030504 – "Экономика предпринимательства" В 2-х частях, доп. и исправ. / Составитель: С.К. Каземирова. – Чернигов: ЧГТУ, 2013; Тесты и задания по курсу "Этика делового общения" для студентов инженерно-экономического факультета. В 3-х частях / Составитель: С.К. Каземирова. – Чернигов: ЧГТУ, 2000; "Основные коммуникационные навыки: Методические рекомендации к семинарным занятиям и самостоятельной работы для студентов специальности 7.050201 "Менеджмент организаций" / Составитель: С.К. Каземирова. – Чернигов: ЧГТУ, 2005. – 48 с.; "Психологія роботи з людьми: Тести і завдання для самостійної роботи студентів / Укладач: С.К. Каземирова. – Чернігів: ЧДТУ, 2001. – 69 с.)
2. Складіть кросворд на одну з тем "Як приваблювати співрозмовника до себе?", "Чи знайома Вам психологія ділового спілкування?", "Чи є Ви й ефективний комунікатор?" або на одну з тем, запропонованих вами.
3. Складіть перелік проблем, з якими зустрічається людина в процесі самоподачі у діловому спілкуванні.
4. Складіть правила поведінки у діловому спілкуванні.
5. Сформулюйте до вказаних у таблиці 3.10 висловлюванням "Я –висловлювання" і "Ти –висловлювання".

Таблиця 3.10. – "Я – висловлювання"

Ти –висловлювання	Я –висловлювання
• Ти повинен добре вчитися	• Я впевнений, що ти можеш добре вчитися!
	• Я розчарований у вашому вбранні, яке нічого не виказує
	• При шумі я відчуваю труднощі концентрації уваги
	• Я охочіше вважав за краще б спокійно читати газету
	• Я відчуваю себе останнім часом нехтуючим
	• Я відчуваю себе зацьковано
• Ти давиш на мене своїм авторитетом!	
• Ти інформуєш мене занадто пізно	
• Ти розумієш мене помилково	
• Ти не повинен торкатися цього питання	
• Ти робиш дуже багато помилок!	

6. Складіть заповіді ефективної поведінки у професійному спілкуванні.

7. Заповніть таблиці 3.11 та 3.12.

Таблиця 3.11 – Основні етапи встановлення контакту

Характеристика етапів	Етапи встановлення контакту				
	I	II	III	IV	V
1	2	3	4	5	6
Ціль	Знімання психологічних бар'єрів	Находження збіжних інтересів	Визначення принципів спілкування	Виявлення якостей, що небезпечні для спілкування	Адаптація до партнера і встановлення контакту
Функції	1.Знімання психологічних бар'єрів 2.Зниження напруги				
Фактори позитивні	1.Частота згод з партнером 2.Взаємність і збіг згод 3.Чергування згод з обох				
Фактори негативні	Настороженість, що веде до виникнення психологічних бар'єрів				
Принципи	1.Згода з партнером 2.Вибір нейтрального матеріалу для бесіди 3.Уникання спірних питань				
Тактичні Прийоми	Згода з усіма висловлюваннями партнера				
Використовуванні фрази	1.Я повністю з Вами згоден 2.Ви безперечно праві 3.Не можна не погодитися з Вашими твердженнями 4.Дуже радий, що наші думки збігаються				
Признаки і показники	1.Паузи після ваших питань стають коротше 2. Починають переважати власні повідомлення співрозмовника 3.Зменшення числа односкладових відповідей				
Фрази, які використовуються партнером	У ході спілкування фрази стають все більш довгими і складними за структурою, відповіді об'ємними				
Результати	Напруженість початкових відносин змінюється розслабленням, ступінь самоконтролю вашого партнера знижується, він включається в спілкування на основі згоди				

Таблиця 3.12 – Показники інтересу співрозмовника

Канал прояву інтересу	Залучення, інтерес, інтерес, підсилює увагу	Відволікання через зменшення інтересу
Погляд	Прямий	Спід лобу чи збоку
Міміка		
Голова		
Жестикуляція		
Темп руху		
Поза		
Ноги		
Мова		
Примітка		

ПИТАННЯ ДО САМОКОНТРОЛЮ:

1. Дайте визначення педагогічному спілкуванню, розкрийте його особливості.
2. Які мета, структура і функції педагогічного спілкування?
3. Назвіть основні сторони спілкування та поясніть їх взаємозв'язок.
4. Визначте поняття "стратегія спілкування", "тактика спілкування", "комунікативна компетентність".
5. У чому суть конвенційного та ритуального спілкування?
6. У чому схожість і різниця між примітивним, маніпулятивним і стандартизованим рівнями спілкування?
7. У чому схожість і різниця ділового та ігрового рівнів спілкування?
8. Визначте поняття "комунікація".
9. Перелічіть складові процесу комунікації.
10. Назвіть засоби комунікації і як ефективно ними користуватися в діловому спілкуванні?
11. Перелічіть засоби вербального спілкування.
12. Перелічіть засоби невербального спілкування.
13. Визначте поняття "кінетика", "просо дика", "екстралігвістика", "такесика", "проксемика".
14. Поясніть, у чому полягає мистецтво слухати.
15. Назвіть види слухання.
16. Визначте поняття пасивне, активне та емпатичне слухання.
17. Поясніть, у чому полягає трьохтактна схема слухання.
18. Перелічіть правила емпатичного слухання
19. Назвіть техніки активного слухання (не менше 18).
20. Перелічіть типи слухачів.
21. Поясніть роль зворотного зв'язку у процесі ділової комунікації. Які його основні форми?
22. Визначте поняття "соціальна перцепція", "каузальна атрибуція".
23. Перелічіть функції соціальної перцепції.
24. Поясніть зміст міжособистісного сприйняття

25. Назвіть фактори, що обумовлюють помилки в процесі сприйняття співрозмовника.
26. Перелічіть ефекти, які супроводжують процеси сприйняття.
27. Визначить поняття "соціальний стереотип", "упередження", "установки", "перше враження".
28. Поясніть у чому полягає суть стереотипу чекання. Опишіть його прояви у поведінці.
29. Поясніть, у чому полягає роль соціальних стереотипів. Назвіть деякі з них.
30. Визначте поняття ідентифікації, емпатії, рефлексії. Поясніть сутність кожного явища.
31. Поясніть, як формується наше "Я" і яка його роль у професійному спілкуванні викладача?
32. Поясніть, що таке фільтри "Я- слухання" і яка їх роль у педагогічному спілкуванні.
33. Визначить поняття "репрезентативна система".
34. Перелічіть типи співрозмовників в залежності від домінуючої репрезентативної системи.
35. Назвіть ознаки "візуальщика", "аудіала", "кінестетика", "дігітала".
36. Поясніть сутність психотехнології моделювання успіху у професійному спілкуванні Р. Бендлера і Дж. Гріндера.
37. Назвіть основні поняття і аксіоми НЛП.
38. Поясніть, у чому полягає зміст психотехніки оволодіння ініціативою в спілкуванні.
39. Поясніть, як оцінити психоемоційний стан співрозмовника?
40. Перелічіть прийоми завоювання ініціативи у спілкуванні.
41. Назвіть прийоми формування атракції та визначте поняття атракції.
42. Перелічіть види психологічних впливів та надайте їх визначення.
43. Поясніть, що є маніпулювання і як його розпізнати.
44. Визначить поняття установки, її значимість і роль у педагогічному спілкуванні.
45. Назвіть прийоми встановлення контакту.
46. Перелічіть типові помилки, які ми допускаємо, встановлюючи контакт з співрозмовником.
47. Поясніть, що значить "вміння слухати".
48. Розкажіть, у чому полягає вміння розмовляти.
49. Поясніть, що передбачає вміння задавати питання.
50. Дайте відповідь, як закінчити ділову розмову.
51. Поясніть, що визначає поняття "ефективна критика".
52. У чому різниця між професійним та непрофесійним спілкуванням?
53. Назвіть переваги та недоліки функціонально-рольового та особистісно-орієнтованого спілкування.

54. Яка роль кожного з етапів педагогічного спілкування для встановлення ефективної взаємодії викладача зі студентами у навчально-виховному процесі?
55. Що повинен робити викладач, щоб не допускати виникнення або мінімізувати вплив бар'єрів у спілкуванні?
56. Що визначає стиль спілкування викладача зі студентами?
57. Що, на Ваш погляд, породжує непродуктивні стилі спілкування викладача зі студентами?
58. Чим відрізняється педагогічне спілкування від спілкування викладача з людьми поза професійною діяльністю?

II варіант

Тренінг "Ораторами (промовцями) стають"

Мета: сприяти формуванню умінь і навичок: працювати з аудиторією студентів; переконувати, аргументувати, відстоювати свою думку, позицію, точку зору; управляти аудиторією. Відпрацювати алгоритм (схему) усного виступу і деяких засобів.

Зміст і хід заняття

I етап

Діяльність викладача ВНЗ потребує вміння читати лекції, проводити практичні та лабораторні заняття, бесіди зі студентами, виступати, робити доповіді та повідомлення перед колегами на засіданні кафедри, наукових і методичних семінарах, конференціях, нарадах тощо. Познайомтесь зі вправами з ораторської майстерності І. Пінтосевича: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pintosevich.com/files/orator_metodika.pdf

II етап

На етапі актуалізації знань необхідно уточнити основні вимоги до усного виступу (за таблицею 3.13).

Таблиця 3. 13 – Етапи підготовки і проведення виступу

Підготовка промови		Проведення виступу	
Визначення теми		Виступ. Обґрунтування теми	
Визначення мети		Встановлення контакту з аудиторією, оцінка аудиторії	
Опрацювання змісту		Основна частина	
Визначення форм викладу	Аргументація, спростування	Повідомлення інформації	Управління процесом сприйняття
Складання конспекту		Закінчення. Висновки	

III етап

Відпрацювання на заняттях навичок алгоритму виступу, осмислення складання усної промови, її механізмів.

ВПРАВА 1

Хоча і не існує рецептів щодо підготовки вступної частини для різних видів промови можна дати рекомендації-поради, які допоможуть обрати оптимальний варіант. Для цього спробуйте відповісти на такі запитання:

- Чи доцільно розпочати промову з ретроспективного огляду теми, що розглядається?
- Чи чекають слухачі обґрунтування необхідності розгляду даного питання з позицій сьогодення?
- Чи слід розпочинати виступ з пояснення важливих понять, щоб створити необхідні передумови для сприйняття теми слухачами?
- Чи можна, розпочинаючи виступ, зупинитись на виробничій діяльності слухачів та їх трудових успіхах?
- Чи можна розпочати свій виступ з переліку слушних доводів, що полегшують слухачам сприйняття теми?
- Чи варто на початку виступу зупинитися на помилках, забобонах, однобічному підході до тих чи інших проблем, пов'язаних з темою викладу?
- Чи доцільно використовувати для налагодження контакту з аудиторією приказки, анекдоти, цитати, порівняння?
- На що слід наголосити у промові, щоб привернути увагу слухачів?
- Чи можна взагалі відмовитися від вступу і розпочати відразу промову по суті справи, якщо слухачі компетентні у цій галузі?

ВПРАВА 2

43. Враховуючи запитання вправы 1, спробуйте підготувати виступ на тему "Імідж викладача ВНЗ з електротехніки та електротехнології".

ВПРАВА 3

Визначте, у чому, на Вашу думку, полягає комічний ефект анекдоту: "Професор, звертаючись до аудиторії, говорить: "Перед вами череп мавпи дуже рідкісного різновиду. Таких черепів у нас усього два, один – у Національному музеї, другий – у мене".

ВПРАВА 4

Відредагуйте фрази відповідно до закону тотожності:

1. Що породжує плинність робочої сили?
2. Я брала відпустку на три дні у зв'язку з тим, що виходила заміж без збереження утримання.

ВПРАВА 5

Відредагуйте висловлювання відповідно до закону тотожності: "Із газетним оповіданням про дружину в кишені не один раз ходив Захар на бій з ворогом".

ВПРАВА 6

Згадайте диференціальний алгоритм читання. У тексті невеликої статті з газети графічно розмітьте кожний абзац відповідно до алгоритму, а потім прочитайте розмічений текст. Під час читання звертайте увагу тільки на ключові слова.

ВПРАВА 7

Сформулюйте за запропонованою темою виступу "Жінка та електромеханіка і електротехніка" три уточнення до назви цієї теми.

Щодо кожного варіанта визначте мету виступу і основні питання промови.

I V етап

Після виконання вправ формуються "творчі групи" по 4-5 чоловік.

ЗАВДАННЯ: Підготуйте тези виступу за обраною проблемою. При цьому у вступі слід рахувати такі прийоми:

- встановлення контакту з аудиторією;
- обґрунтування важливості теми, що розглядається.

У основній частині:

- способи викладу;
- управління аудиторією.

Закінчення

- висновки.

Для кожної творчої групи визначається аудиторія, перед якою доведеться виступати:

- на семінарі;
- на лекції;
- перед колегами-викладачами;
- на науковій конференції.

Робиться відеозапис та оцінка виступів.

Необхідно визначити критерії оцінки промовця (за 5-бальною системою. Див. таблицю 3.14).

Таблиця 3.14 – Оцінка виступу промовця

№	Основні питання	Оцінка
1	2	3
1	Змістовність промови: <ul style="list-style-type: none">• наявність головної думки;• цінність фактів, про які повідомляється;• новизна повідомлення	
2	Зрозумілість промови: <ul style="list-style-type: none">• логічність;• врахування аудиторії;• мовна виразність.	

Продовження таблиці 3.14

1	2	3
3	Виразність промови: <ul style="list-style-type: none">• повільність наголосу та інтонації, тон гучності;• багатство чи бідність лексики;• манера спілкування;• образність.	

V етап

Учасникам тренінгу пропонується оцінити своє уміння виступати, використовуючи вищезазначені критерії.

III варіант

Творча робота: "Створіть агітаційну промову за обраний вами фах, про престиж та перспективи вашої майбутньої професії"

Метою цього завдання є вдосконалювати ораторські знання, підвищувати рівень комунікативної грамотності, виробляти навички культури спілкування, прищеплювати вміння зрозуміло і точно висловлювати свої думки. Виконуючи це завдання, потрібно:

- скласти текст агітаційної промови;
- виступити з цією промовою перед аудиторією.

Максимальна оцінка за це завдання 26 балів, з яких:

- за змістовність, грамотність, логічність, доречність мовлення – 15 балів;
- за оригінальність викладу думки – 5 балів;
- за дотримання правил риторики – 5 балів;
- за оформлення згідно з правилами – 1 бал.

Оцінку може бути знижено:

- за неповну відповідь – 4 бали;
- за змістову помилку – 4 бали;
- за невчасне виконання – 4 бали;
- за недостатнє розкриття теми – 4 бали;
- за відсутність посилань на літературні джерела – 4 бали;
- за мляву доповідь – 6 балів.

Обравши індивідуальну тему доповіді, потрібно написати повний текст виступу за певним планом. Окремо треба виділити вступ, основну частину й висновки промови. В кінці роботи необхідно подати список використаних джерел.

Після основного тексту доповіді обов'язково з нової сторінки треба подати короткі тези, користуючись якими ви зможете виголосити промову на обрану тему.

ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. Практика педагогічної діяльності вимагає від викладача володіння своїм голосом, мімікою, жестами, рухами тіла, вміння володіти ораторською майстерністю. На жаль, не всі викладачі це вміють. Чому, як Ви вважаєте? Згадайте лекції ряду ваших викладачів і проаналізуйте позитивні та негативні сторони їхньої викладацької діяльності.
2. Зробіть відеозапис інформаційних передач (напр. 1 + 1, УТ-1 тощо), перегляньте, спостерігаючи за дикторами.
Визначте:
 - інформаційні програми якого каналу справляють на Вас найбільше враження? Чому?
 - ключові слова, вирази, які вживає диктор для того, щоб привернути увагу телеглядачів;
 - міміку, жести, тіло рухи.
3. Зробіть висновки щодо особливостей голосу, дихання, пауз, темпу, інтонацій диктора.
4. Спробуйте прочитати невелику статтю перед камерою або перед дзеркалом.

ПИТАННЯ ДО САМОКОНТРОЛЮ:

1. У чому полягає діалогічність спілкування викладача ВНЗ зі студентами, його психологічна характеристика.
2. Що таке майстерність усного виступу?
3. Особливості рефлексивного та нерефлексивного слухання.
4. Які основні принципи активного слухання?
5. У чому полягає лекторська майстерність?
6. Які риси особистості лектора об'єктивно впливають на успіх його виступу?
7. Як за мовою оцінити інтелект та ерудицію людини?
8. У чому полягають особливості наукового стилю мовлення?
9. У чому полягає мистецтво володіння студентською аудиторією?
10. Що являє собою педагогічна імпровізація як елемент лекторської майстерності?
11. Типові помилки в аргументації.
12. Способи запам'ятовування промови.
13. Невербальні засоби оратора.
14. Які основні психологічні умови усного виступу?
15. Як використовуються посилення на авторитетні джерела та які існують правила цитування?
16. Етика поведінки та естетика одягу лектора під час виступу.
17. У чому особливість спілкування з журналістами під час інтерв'ю?
18. Чи потрібний письмовий текст виступу?
19. У чому полягає майстерність забезпечення зворотного зв'язку у спілкуванні зі студентами?
20. Як досягти зовнішньої виразності?

IV варіант

**Обговорення теоретичних питань
майстерності педагогічного спілкування**

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ:

1. У чому суть суб'єкт – суб'єктних стосунків між викладачем і студентом? Чому дуже шкідливе безособове ставлення викладача до студента? Який "внесок" робить у педагогічне спілкування студент і викладач?
2. Які стилі професійно-педагогічного спілкування є найбільш оптимальними щодо розв'язання завдань професійної підготовки і особистісного зростання студента як майбутнього фахівця? Доведіть свою думку.
3. Які психологічні засоби, методи та прийоми підвищують ефективність професійно-педагогічного спілкування зі студентською аудиторією під час лекції, на практичних, лабораторних заняттях, заліках і екзамені?
4. Як треба слухати людину, щоб вона (за-) говорила?
5. Які труднощі та бар'єри мають місце в професійно-педагогічному спілкуванні викладачів і студентів та які шляхи їх подолання?
6. Як розуміти висловлювання, що педагогічне спілкування є наукою і мистецтвом?
7. Чи потрібно маніпулювати іншими і як розпізнати маніпуляцію та не дати маніпулювати собою? Як робити все по – своєму, не удаючись ні до агресії, ні до маніпуляції тобто не ущемляючи права інших?
8. Як зрозуміти іншу людину в педагогічному спілкуванні? Чому люди не розуміють один одного і як розмовляти з людиною однією мовою?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

1. Визначте мету цього семінарського заняття.
2. Визначте компетенції (прогнозовані результати навчання студентів з цієї теми), тобто:
 - а) знання;
 - б) вміння.
3. Зробіть структурно-логічну схему даної теми.
4. Скласти перелік основних понять теми, що вивчається.
5. Розробіть тест для перевірки знань і умінь до теми, що вивчається.
6. Складіть схеми з таких тем:
 - а) комунікативні вміння викладача ВНЗ з електротехніки та електротехнології;
 - б) комунікативні установки викладача вищої школи;
 - в) комунікативний мінімум викладача;
 - г) структура комунікативної культури викладача ВНЗ з електротехніки та електротехнології;
 - д) класифікація невербальних засобів спілкування

7. Доповніть бібліографію до теми семінарського заняття.
8. Визначить поняття комунікативної культури викладача.
9. Складіть формулу, яка відображає зміст комунікативної культури викладача ВНЗ.
10. Складіть перелік рекомендації молодому викладачеві з комунікативної майстерності для спілкування:
 - зі студентами;
 - з колегами кафедри з урахуванням особливостей професійного спілкування.
11. Оберіть один із стилів спілкування та змодельуйте ситуацію, в якій яскраво виражений даний стиль. Проаналізуйте ситуацію та обґрунтуйте вибір стилю, вказавши його переваги і недоліки.
12. Згадайте три випадки, коли Ви допомогли комусь вирішити проблему за допомогою спілкування. Що Ви робили, як змогли допомогти?
Скласти опорну таблицю "Мімічні ознаки емоційних станів", в якій охарактеризувати основні мімічні ознаки емоційних станів. Потім розгляньте таблицю 3.15 та дайте відповіді на запитання і виконайте завдання:
 - а) Що впливає на зміну міміки обличчя?
 - б) Який вигляд має рот людини, яка відчуває гнів, презирство, страждання, страх, подив, радість? Намалюйте його!
 - в) Який вигляд мають очі людини, яка відчуває гнів, презирство, страждання, страх, подив, радість? Намалюйте їх!
 - г) Який вигляд мають брови людини, яка відчуває гнів, презирство, страждання, страх, подив, радість? Намалюйте їх!

Таблиця 3.15 - Мімічні ознаки емоційних станів

Частини і мімічні ознаки емоційних станів елементи обличчя	Мімічні ознаки емоційних станів					
	Гнів	Презирство	Страждання	Страх	Подив	Радість
Положення рота	відкритий	закритий	--	відкритий	-	Закритий
Губи						
Форма очей						
Яскравість очей						
Положення брів						
Куточки брів						
Чоло						
Рухливість обличчя						

13. Сформулюйте декілька правил щодо того, як розуміти і приймати студентів.
14. Складіть перелік бар'єрів негативних емоцій та бар'єрів невірних установок свідомості, що перешкоджають професійно - педагогічному спілкуванню.

15. З досвіду Вашого спілкування наведіть приклади бар'єрів спілкування, які заважають взаєморозумінню, і заповніть таблицю 3.16.

Таблиця 3.16 – Самоаналіз бар'єрів спілкування

Назва бар'єру	Приклад	Використовуються	
		часто	Зрідка
Погрози (наприклад)			
....			
....			

16. Складіть перелік саботажників* професійно-педагогічного спілкування (не менш 10-15), наведіть приклад кожного з них і укажіть. Заповніть таблицю 3.17 "Саботажники спілкування" та дайте відповідь на питання: "Яких саботажників спілкування Ви використовуєте для підриву спілкування зі співрозмовниками; до яких з них удаються інші люди відносно Вас самих; хто це робить (товариші по навчанню, роботі, рідні, друзі)"?

*Саботажники спілкування - те, що перешкоджає спілкуванню.

Таблиця 3.17 – Саботажники спілкування

№ з/п	Саботажники спілкування	Приклад	Хто це робить	
			Ві	Інші
	Слова – "боржники"	"Ви повинні вести себе більш відповідально"; "Ви повинні дивитись на факти"; "Ви не повинні так переживати"		
			
			

17. Складіть словник на тему "Невербальні засоби поведінки викладача ВНЗ".

18. Складіть правила уважного слухання студента (як слухати та чути).

19. Охарактеризувати значення невербальних засобів у процесі спілкування.

20. Сформулюйте правила логічного наголосу.

21. Продемонструйте винахідливість, парадоксальну логіку і красномовство. Із запропонованих тем виберіть навмання дві і зробіть повідомлення на одну - дві хвилини, логічно зв'язавши між собою обидві, здавалося б, абсолютно несумісні теми:

- Китайське мистецтво фен-шуй.
- Метелик-махаон.
- Протезування зубів.
- Модний краватку вартістю 200 доларів.
- Біловезька пуца.
- Проблема роззброєння.
- Архітектура Індії.

- Навчання в театральному інституті.
- Реклама на телебаченні.
- Застаріле обладнання в текстильній промисловості.
- Старіння населення Європи.
- Військова реформа.
- Красива жінка.
- Індійський трактат про кохання.

22. Складіть перелік причин можливого комунікативного дискомфорту у педагогічній ситуації з погляду викладача та з погляду студентів.

23. Використовуючи психологічні доводи і прийоми, постарайтеся переконати:

1. *Вивчити курс ефективного спілкування:*
 - а) студента вашої спеціальності;
 - б) майстра однієї із лабораторій з вашої спеціальності.
2. *Здійснювати пробіжки:*
 - а) даму середніх років;
 - б) літнього чоловіка.
3. *Кинути палити:*
 - а) восьмикласника;
 - б) тридцятирічну жінку.
4. *Здавати одяг в хімчистку:*
 - а) малозабезпеченого громадянина;
 - б) процвітаючого.
5. *Застрахувати майно:*
 - а) багатодітну сім'ю;
 - б) самотнього чоловіка;
 - в) директора фірми.
6. *Зробити пожертву в товариство захисту бездомних собак:*
 - а) жінку середніх років;
 - б) процвітаючого директора фірми .

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ:

Перед вами – низка важких складних педагогічних ситуацій. Познайомившись зі змістом кожної з них, необхідно знайти той варіант, котрий з педагогічної точки зору (на вашу думку) найбільш правильний.

Ситуація 1. Студент розмовляє з викладачем, демонструючи надмірну самовпевненість: "Немає нічого такого, чого я б не зміг зробити, якщо б я захотів. Для мене нічого немає складного у тому, щоб вчити вашу дисципліну". *Якою має бути відповідь викладача?*

Ситуація 2. У колективі, куди ви прийшли на роботу, в основному люди не вашого віку. Як ви визначите лінію своєї поведінки та спілкування? *Поясніть свою точку зору.*

Ситуація 3. Ви – викладач. Обговорюєте після лекції з студентами поточні справи. Підходить одна зі студенток і за її словами "хотіла б вирішити з вами терміново особисте питання". Однак ви не можете зараз переговорити.

Завдання: підберіть фразу або декілька фраз, за допомогою яких відмовите дівчині і при цьому не викликаєте негативних емоцій.

Ситуація 4. Уявіть ситуацію. До кафедри зайшов Ваш колега, емоційно неврівноважений, збуджений із приводу непогодження дій. *Опишіть ваші дії.*

- *Що ви будете казати на початок бесіди з колегою?*
- *Визначить темп свого мовлення, інтонацію.*

Ситуація 5. Молодий викладач, зайшовши до аудиторії, намагався відразу привернути до себе увагу студентів, проте ті його знехтували, розмовляючи далі. Після кількох невдалих спроб організувати роботу, викладач підійшов до студентів, сів на вільне місце і кілька хвилин поспілкувався з ними, намагаючись ближче познайомитися з ними. Після цього він швидко організував групу до навчальної діяльності. *Пояснить, чому студенти так поводитися?*

Чи правильно повів себе викладач у цій ситуації? Як би Ви діяли за цих обставин?

Ситуація 6. Іспит на першому курсі. До столу викладача підходить чергового іспиту. "Ваше прізвище?" - Запитує викладач, щоб знайти її заліковку. У відповідь - мовчання. Поглянувши на дівчину, викладач бачить жах в її очах: вона не може згадати своє прізвище! *Ваші дії.*

Ситуація 7. Викладач не стоїть на місці, проходжуючись перед аудиторією. *Як це позначитися на сприйнятті студентами його лекції?*

Ситуація 8. Вам належить зробити на засіданні кафедри дуже важливе повідомлення, аргументувати серйозні пропозиції. *Яку тривалість виступу Ви заявите?.*

Ситуація 9. На лекції студент задав Вам питання, яке цікавить всіх. Студенти з величезним інтересом очікують відповіді. Ви не можете дати відповіді. *Як Ви вчините в цій ситуації?*

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Охарактеризувати педагогічне спілкування та його функції.
2. Визначить комунікативні вміння викладача ВНЗ.
3. У чому полягає майстерність педагогічного спілкування?

4. Перелічіть труднощі, які трапляються у викладачів-початківців в професійно-педагогічному спілкуванні викладачів і студентів.
5. Назвіть бар'єри в професійно-педагогічному спілкуванні викладачів і студентів.
6. Психологія педагогічної комунікативної взаємодії викладача зі студентами.
7. Які вимоги до публічної промови?
8. Якою має бути внутрішня структура мови?
9. Що впливає на ефективність промови?
10. Що включає підготовка лекції, промови?
11. Перелічіть засоби активізації уваги слухачів-студентів.
12. Як ефектно почати лекцію. Навести декілька прикладів початку.
13. Які задачі висновку в навчальній лекції?
14. Як справити позитивне враження, виступаючи перед аудиторією?
15. Як говорити зрозуміло і виразно?
16. Назвіть засоби активізації уваги слухачів студентів.
17. Охарактеризувати роль і значення красномовства в житті людини.
18. Яким має бути зовнішній вигляд викладача ВНЗ: зовнішність, манери, поза, жести?
19. Що складає зміст закону моделювання слухацької аудиторії? Проілюструйте свою відповідь переконливими прикладами з освітянської сфери.
20. Що означає *коректність* у спілкуванні? Проілюструйте свою відповідь переконливими прикладами з освітянської та управлінської сфер.
21. Що означає *делікатність* у спілкуванні? Проілюструйте свою відповідь яскравими прикладами з освітянської сфери.
22. У чому полягає сутність фундаментального методу аргументування? Проілюструйте свою відповідь переконливими прикладами з освітянської та управлінської сфер.
23. Які засоби спілкування відносять до невербальних? Де, для чого, коли, якою мірою їх доцільно використовувати?
24. Як впливають невербальні сигнали на слухачів? Наведіть переконливі приклади з власного досвіду спілкування.
25. Що є фундаментом мистецтва словесного спілкування"! Чому ви так вважаєте?
26. Що необхідне для підвищення культуру свого мовлення?
27. Визначити правила налагодження ефективної комунікативної взаємодії викладача із студентами.
28. Особливості рефлексивного та нерефлексивного слухання.
29. Визначити зміст і структуру комунікативної культури викладача.
30. Визначити та проілюструвати прикладами позицію викладача щодо студента: розуміння, визнання, прийняття.
31. Які психологічні засоби, методи та прийоми підвищують ефективність професійно-педагогічного спілкування зі студентською аудиторією під час лекції, на семінарських заняттях і екзамені?

32. Згадайте три випадки, коли Ви допомогли комусь вирішити проблему за допомогою спілкування.
33. Поясніть, як пов'язані техніка спілкування та комунікативні вміння викладача.
34. Яке значення для зовнішнього вигляду педагога у процесі спілкування мають артефактні й ольфакторні засоби?
35. Допишіть речення : "Кінесика – це ...".
36. Поясніть, чому "мова тіла" є важливий засіб у спілкуванні.

ТЕМАТИКА ДОПОВІДЕЙ ТА РЕФЕРАТІВ:

1. Професійно-педагогічне спілкування і типологія особистості викладача вищої школи.
2. Комунікативна культура викладача ВНЗ як соціально-педагогічний феномен.
3. Педагогічне спілкування як форма взаємодії суб'єктів освітнього процесу.
4. Лекторська майстерність викладача як необхідна умова забезпечення результативності навчально-пізнавальної діяльності студентів.
5. Значення педагогічного спілкування як форми контактної педагогічної взаємодії.
6. Суть та особливості спілкування вперше та тривалого спілкування.
7. Культура мовлення викладача вищої школи.
8. Культура мови і техніка мовлення як основні професійні інструменти у педагогічній діяльності викладача ВНЗ.
9. Підготовка до публічного виступу як умова його результативності.
10. Архітектоніка публічного виступу.
11. Техніка та психотехніка оратора під час публічного виступу.
12. Психотехніка саморегуляції лектора.
13. Типові помилки при читанні лекції з вашої спеціальності.
14. Невербальна поведінка викладача ВНЗ.
15. Педагогічна імпровізація як елемент лекторської майстерності.
16. Педагогічне спілкування викладача ВНЗ як діалог.
17. Контакт у педагогічному діалозі викладача зі студентами.
18. Структура педагогічного спілкування.
19. Стили педагогічного спілкування викладача вищої школи зі студентами.
20. Конфлікт у педагогічному спілкуванні.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

Див.: "Перелік навчальної літератури" даного посібника (с. 9 - 11): 5, 9, 14, 15, 18 – 20, 24 – 27, 35.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамович С.Д., Чикарькова М.Ю. Мовленнєва комунікація: Підруч. — К.: Центр навчальної літератури, 2004.- 245 с.

2. Берн П. Подай себя! Тактика совершенствования вашего имиджа.- Минск: Амалфея, 1997. – 207с.
3. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком. М.: Наука, 1982. – 220 с.
4. Горянина В.А. Технологии моделирования успеха в общении Р. Бендлера и Дж. Гриндера / Горянина В.А. Психология общения. Учеб. пособ. – М.: Изд.центр. Академия, 2002. – 416 с.
5. Громкова М. Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности: Учеб. пособие для вузов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 416 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://uchebnik.biz/book/214-psixologiya-i-pedagogika-professionalnoj-deyatelnosti.html>
6. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
7. Долинська Л.В. Стилi педагогічного спілкування та можливості його формування в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя // Психологія: Зб. наук. праць. – К.: НПУ, 1999. – Вип. 1 (4). – С. 64-69.
8. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2010. – 200 с. [Електронний ресурс] – Режим доступа: http://pidruchniki.ws/16170701/pedagogika/vstup_do_pedagogichnoyi_profesiyi_-_meshko_gm
9. Онуфрієнко Г.С. Риторика: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
10. Панасюк А.Ю. Как убеждать в своей правоте. Современные психотехнологии убеждающего воздействия. – М.: Дело, 2001. – 312 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://log-in.ru/books/kak-ubezhdad-v-svoeiy-pravote-panasyuk-a-yu-iskusstvo-obsheniya/>
11. Панфилова А.П. Теория и практика общения: Учеб. пособ. - М. : Издательский центр Академия, 2007. - 288 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.klex.ru/at4>
12. Панфилова А.П. Тренинг педагогического общения. – М.: Изд-во: Академия, 2006. – 336 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.klex.ru/df>
13. Пентилюк М. І., Маруніч І. І. Ділове спілкування та культура мовлення: Навч. посіб. – К.: Центр учбов. літератури, 2011. –224 с.
14. Пиз А., Пиз Б. Язык взаимоотношений. Мужчина и женщина. – М.: Издательство "ЭКСМО – Пресс", 2000. – 238 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://royallib.ru/book/piz_alan/yazik_vzaimootnosheniy_mugchina_i_genshchina.html
15. Пиз А., Пиз Б. Новый язык телодвижений. Расширенная версия. – М.: Изд-во "ЭКСМО – Пресс", 2005. – 416 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.psyoffice.ru/438-piz-alan-piz-barbara-novuyjj-jazyk-telodvizhenijj.html>
16. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки: Навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 288 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа:

- http://pidruchniki.ws/1295012754523/pedagogika/osnovi_pedagogichnoyi_tehniki_-_pihtina_np
17. Психология и этика делового общения: Учеб. для вузов / Под ред. Лавриненко В.Н. – М.: Культура и спорт: ЮНИТИ, 1997. – 279 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://review3d.ru/lavrinenko-v-n-psixologiya-i-etika-delovogo-obshheniya>
 18. Психологія професійної діяльності і спілкування /Л.Є.Орбан, Д.М. Гриджук, В.М. Таденчук . – К.: Преса України, 1997. – 191 с.
 19. Руденский Е.В. Основы психотехнологии общения менеджера. – М.: ИНФРА-М., 1997. – 180 с.
 20. Рюкле Х. Ваше тайное оружие в общении: Мимика, жесты, движение: Пер. с нем. – М.: Интерэкспорт, ИНФРА – М., 1996. – 277 с.
 21. Сагач Г. М. Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації: Навч. посіб. – К.: Зоря, 2003. – 255 с.
 22. Сагач Г. М. Мистецтво ділової комунікації. – М.: Київ. ін-т банкірів банку "Україна", 1995. – 180 с.
 23. Сагач Г. М. Риторика. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. – 566 с.
 24. Сергеева В. Как говорить убедительно. – СПб.: Питер, 2002. – 224 с.
 25. Сергеева В. Приемы убеждения. Стратегия и тактика общения. – СПб.: Питер, 2002. – 192 с.
 26. Скаженник Е.Н. Деловое общение. Учеб. пособ. - Таганрог Изд-во ТРТУ, 2006. Электронное пособие. [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.aup.ru/books/m161/>
 27. Стариков И. М. Психология взаимопонимания в конкретных ситуациях: Учебное пособие. — К.: Центр учебной литературы, 2010. — 288 с.
 28. Таранов П.С. Приемы влияния на людей. – М.: ФАИР, 1997. – 608 с.
 29. Торопов Б. Как ладить с трудными людьми. – М.: ООО Изд-ва АСТ, 2003. – 319 с.
 30. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2011.– 628 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа:
http://pidruchniki.ws/13680808/pedagogika/pedagogika_vischoyi_shkoli_-_turkot_ti
 31. Федорчук В.В. Основы педагогической мастерности. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д., 2008. – 140 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://bookre.org/reader?file=1338683>
<http://bib.convdocs.org/v24065/?cc=1&view=pdf>
 32. Філоненко М.М. Психологія спілкування: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224. [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.info-library.com.ua/books-book-163.html>
 33. Хоган К. Психология убеждения /Пер. с англ. – М.: РИПОЛ Классик, 2004. – 320 с.
 34. Хоган К. Эффективная коммуникация. 10 золотых правил делового и личного успеха – М.: РИПОЛ Классик, 2004. – 320 с.
 35. Хок П. Как справиться с теми, кто выводит нас из себя. – М.: РИПОЛ Классик, 2005. – 160 с.

36. Цицерон М. Три трактата об ораторском искусстве. – М.: Наука, 1972. – 150 с.
37. Цуканова Е.В. Психологические трудности межличностного общения. – К.: Лыбидь, 1985. – 210 с.
38. Шейнов В.П. Как управлять другими, как управлять собой. – Минск:
39. Амалфея, 1996. – 380 с.
40. Шейнов В.П. Психология и этика делового контакта. – Минск: Амалфея, 1997. – 384 с.
41. Шейнов В.П. Психотехнологии влияния. – М.: АСТ, Минск: Харвест, 2006. – 448 с.
42. Щекин Г.В. Визуальная психодиагностика. Познание людей по их внешности и поведению. – К.: МАУП, 1995. – 672 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 8

ТЕМА: *ТЕХНОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИЙ ВЗАЄМОДІЇ (2 год.)*

СЕМІНАР-ПРАКТИКУМ (за вибором студентів)

1 варіант

Дискусія

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ:

1. Навчальний процес як взаємодія. Поняття та стилі педагогічної взаємодії.
2. Психологічна характеристика педагогічної взаємодії.
3. Стратегії та стилі педагогічної взаємодії.
4. Характеристика навчально-педагогічного співробітництва. Співробітництво як сучасна тенденція розвитку вищої школи.
5. "Бар'єри" в педагогічній взаємодії, спілкуванні та навчально-педагогічній діяльності.
6. Протиріччя і конфліктні ситуації в педагогічній взаємодії, їх функції, види та засоби її регулювання.
7. Особливості педагогічного конфлікту.
8. Умови запобігання та шляхи вирішення педагогічного конфлікту у взаєминах викладачів і студентів.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ:

1. У чому полягає механізм педагогічної взаємодії?
2. Чим відрізняється взаємодія викладача вузу зі студентами від взаємодії вчителя зі школярами?
3. У чому полягають особливості взаємодії викладача і студентів в ході проведення заняття?

4. Що передбачає взаємодію викладача зі студентами, з яких компонентів воно складається?
5. Як Ви розуміти, у чому полягає майстерність організації педагогічної взаємодії?
6. Що розуміється під академічною свободою викладача вузу? Як, на Вашу думку, вона може проявлятися?
7. Конфлікт це добре чи погано?
8. Які види конфліктів найчастіше виникають у вашому колективі (групі) і чому?
9. Чи можна уникати конфліктів у взаємодії викладача зі студентами? Обґрунтуйте свою точку зору.
10. З визначення конфлікту як неусунутого протиріччя, як нерозв'язною ситуації, як певною мірою невідповідності випливає, що конфлікти - неминуче явище в педагогічній взаємодії. Що у зв'язку з цим необхідно робити викладачеві?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

1. Визначте мету цього семінарського заняття.
2. Визначте компетенції (прогнозовані результати навчання студентів з цієї теми), тобто
 - а) знання;
 - б) вміння.
3. Зробіть структурно-логічну схему даної теми.
4. Скласти перелік основних понять теми, що вивчається.
5. Розробіть тест для перевірки знань і умінь до теми, що вивчається.
6. Складіть схеми з таких тем:
 - а) структура педагогічного конфлікту;
 - б) класифікація педагогічних конфліктів;
 - в) основні особливості педагогічного конфлікту;
 - г) поведінка студента в складній ситуації;
 - г) педагогічний конфлікт як тип важких педагогічних ситуацій;
 - д) класифікація причин педагогічних конфліктів;
 - е) особистісні причини виникнення педагогічних конфліктів;
 - є) динаміка педагогічного конфлікту;
 - ж) моделі розвитку конфліктної взаємодії (за Н.В. Гришіної)
 - з) карта вирішення педагогічного конфлікту;
7. Доповніть бібліографію до теми семінарського заняття.
8. Охарактеризувати особливості педагогічної взаємодії в умовах вищої школи.
9. Складіть перелік вимог до викладача, що підвищують ефективність викладацької діяльності.
10. Складіть перелік вимог до педагогічної майстерності.
11. Складіть перелік технік викладача з електротехніки та електротехнології, які забезпечують майстерність організації педагогічної взаємодії..

12. Описати приклад діяльності педагога-майстра, спираючись на власний досвід, вказавши при цьому професійні вміння та якості педагога щодо вдосконалення взаємодії зі студентами.
13. Сформулювати основні правила ділового етикету викладача ВНЗ з електротехніки та електротехнології.
14. Складіть перелік педагогічних здібностей, якими повинен володіти викладач вищої школи.
15. Складіть правила конструктивної критики студентів (не менше 15) та перелічіть форми конструктивної критики
16. Охарактеризувати основні технології виходу з конфлікту.
17. Проаналізувати і порівняти різні моделі педагогічної взаємодії: авторитарні, демократичні; співпраця, співтворчість і т.д.
18. У чому полягає гармонія відносин у педагогічній взаємодії?
19. Скласти опорну таблицю 3.18 "Стилі взаємодії в педагогічному конфлікті" за матеріалами однойменної презентації, в якій охарактеризувати п'ять основних стилів поведінки у конфлікті, навести приклади педагогічних ситуацій до кожного стилю та запропонувати шляхи їх вирішення.

Таблиця 3.18 - Стилі взаємодії в педагогічному конфлікті

Стиль	Приклад педагогічної ситуації	Шляхи вирішення педагогічної ситуації
<i>Пристосування</i>		
<i>Компроміс</i>		
<i>Співробітництво</i>		
<i>Ігнорування</i>		
<i>Конкуренція</i>		

20. Заповнити таблицю 3.19 "Типи конфліктних особистостей", охарактеризував поведінку різних типів конфліктних особистостей.

Таблиця 3.19 - Типи конфліктних особистостей

Тип конфліктної особистості	Поведінкові характеристики
Демонстративний	
Ригідний	
Некерований	
Надточний	
"Безконфліктний"	

21. Сформулюйте аксіомі педагогічного спілкування викладача ВНЗ, які допоможуть ефективної взаємодії зі студентами.
22. Складіть алгоритм розв'язання педагогічних ситуацій (Алгоритм розв'язання педагогічних ситуацій).
23. Складіть алгоритм розв'язання педагогічних ситуацій.

24. Складіть рекомендації для викладача з управління конфліктами.
25. Сформулюйте пам'ятку для викладача з вирішення педагогічних конфліктів.
26. Охарактеризувати умови ефективного, творчого застосування методів, прийомів впливу на поведінку особистості.
27. Перелічіть умови запобігання та шляхи вирішення педагогічного конфлікту у взаєминах викладачів і студентів.
28. Заповніть таблиці 3.20 та 3.21

Таблиця 3.20. – Характеристика комунікативних впливів

№ з/п	Вид комунікативного впливу	Характеристика впливу	Засоби впливу
1	Переконання	Свідомий, аргументований, має метою зміну судження, становлення, наміру, рішення А*	Аргументи в доступному вигляді. Врахування недоліків і переваг запропонованого рішення. Отримання згоди на кожному етапі доведення.
2	Самоспростування		
3	Навіювання		
4	Зараження		
5	Спонування до наслідування		
6	Формування прихильності		
7	Прохання		
8	Наказ		
9	Деструктивна критика		
10	Ігнорування		
11	Маніпулювання		

Таблиця 3.21 – Види протистояння впливу (Сидоренко Е.В., 1997)

№ з/п	Вид протидіючого впливу	Зміст протидії
1	Контраргументація	Свідома аргументована відповідь на спробу переконання, що спростовує або знецінює докази ініціатора дії
2	Конструктивна критика	
3	Енергетична мобілізація	
	Творчість або креативність	
5	Ухилення	
6	Психологічна самооборона	
7	Ігнорування	
8	Конфронтація	
9	Відмова	

*Умовні позначення: А – адресат впливу, особа, на яку спрямовується вплив; і – ініціатор впливу, особа, що здійснює вплив.

29. Складіть пам'ятку розв'язання конфліктів (не менше 7-10 пунктів) за допомогою лише педагогічного спілкування викладача зі студентом.
30. Протестуйте себе на предмет знання засобів раціональної організації ділової взаємодії (Тести и задания по курсу "Этика делового общения" для студентов инженерно-экономического факультета. Часть 2 / Составитель: С.К. Каземирова. – Чернигов: ЧГТУ, 2001. – 84 с. Тема 6).
31. Заповнити кросворд. "Чи знайомі вам засоби переконання?", " Чи вмієте ви розв'язувати конфлікти?" (Див.: Деловое общение: Методические советы для студентов специальности 7.050201 – "Менеджмент организаций". Часть I, II / Составитель: С.К. Каземирова. – Чернигов: ЧНТУ, 2013. – Ч. I, с. 62 – 63; ч. II, с. 50 - 51).
32. Виявити форми своєї поведінки, які Ви використовуєте у конфліктних ситуаціях. Для цього протестуйте себе з тесту "Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки" (Див. "Конфликтология: тесті и задания для студентов").

II варіант

Аналітична робота: РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ

Тема: Аналіз педагогічних конфліктів на визначення механізму їх виникнення.

Мета: Розвиток навичок аналізу конфлікту між суб'єктами соціальної взаємодії на основі застосування формул (А, Б, В) та пошуку варіантів вирішення конфліктних ситуацій

Порядок проведення

Підготовчий етап. Засвоєння за рекомендованою літературою і конспектом лекції знання основних понять: "типи конфлікту (А, Б, В)", "конфліктогени", "ескалація конфліктогенів", "конфліктна ситуація", "інцидент". (Див.: Шейнов В.П. *Конфликты в нашей жизни и их разрешение [Электронный ресурс]* – Режим доступу: <http://padabum.com/d.php?id=30314>)

Хід заняття. Проаналізуйте конкретні конфліктні ситуації та знайдіть відповідь на питання – якій формулі відповідає механізм виникнення конфлікту – та запропонуйте схему можливого розв'язання кожного конфлікту.

Питання й завдання для аналізу ситуації:

1. Що передувало виникненню ситуації?
2. Основні причини виниклого конфлікту ті його зміст.
3. Особистісна позиція викладача у ситуації, що виникла (його ставлення до студента або колеги), реальні цілі викладача у взаємодії зі студентом чи

- молодшим колегою (чого він хоче - позбутись колеги, допомогти йому чи він байдужний до нього).
4. Визначте в ситуації момент, коли викладач міг би попередити її перехід у конфлікт.
 5. Що перешкодило викладачу зробити це (емоційний стан, присутність свідків, розгубленість, несподіванка...)?
 6. Які прийоми впливу міг би використовувати викладач у ситуації і як він їх використовував?
 7. Зміст конфлікту для кожного з його учасників.
 8. Варіанти стосунків зі студентами чи колегою після конфлікту.

Ситуація 1. Згідно з графіком взаємного відвідування занять викладач с досвідом викладацької роботи прийшов на заняття молодого викладача, якій працює перший рік.

Причиною, що передувала виникненню конфлікту став написаний старшим викладачем об'єктивний відгук про відвідане заняття.

Особиста позиція викладача, що прийшов на заняття – надати молодому викладачу методичну допомогу щодо ефективної організації та проведення занять з дисципліни. Адже процес адаптації молодих викладачів до навчальної діяльності значною мірою залежить від допомоги і підтримки досвідчених педагогів, які нададуть практичні поради, допоможуть знайти правильне рішення в складних ситуаціях та повірити у власні сили. Взаємовідвідування занять також дає можливість управляти процесом професійного становлення молодого педагога.

Особиста позиція викладача, до якого прийшли на заняття, проявилась у невігоди з позицією, викладеною в Акті взаємовідвідування. Більше того, молодий викладач обурився і не виявив бажання вислухати позицію та пропозиції старшого викладача, а заявив, що він закінчив магістратуру і все у нього добре.

Старший викладач, не маючи змоги донести свою позицію до молодого колеги через його бурхливу реакцію, передав свій висновок про відвідане заняття голові циклової комісії. *Проаналізуйте цю ситуацію.*

Ситуація 2. З наочними посібниками, журналом і чималим зошитом, де слово в слово було записано весь план-конспект лекції, Татьяна Петрівна вперше в житті переступила поріг аудиторії як викладач. Не пам'ятала, як промовила звичайне: "Добрий день, шановні студенти!". Тільки чудово запам'ятала той жах, що охопив її від гудіння, яке раптом сповнило аудиторію. Так, так, гудіння! Здавалось, воно лунало звідусюди: від стін, вікон, навіть від стелі. Ще не розуміючи, у чому справа, молода викладачка оголосила тему. Гудіння посилювалось, а чийсь басок промовив: "Двадцять разів уже чули...". Татьяна Петрівна придивилась на студентів і здогадалась: це гудили вони. Гудили, не розтуляючи ротів, манірно склавши руки на столах.

Як поступити викладачу в даній ситуації?

Ситуація 3. Студенти на 4-й парі вже 15 хв. чикають викладача, розуміючи, що предмет профільний і важливий у їхній спеціалізації. Згодом між самими студентами виникає конфліктна ситуація: йти з лекції чи зачекати. Більшість вирішує йти, а менша частина залишається. Викладач прийшов через 30 хв. і побачив, що більшої частини студентів в аудиторії немає. Не пояснивши свого спізнення, одразу вирішив написати доповідну в деканат на цей курс.

Проаналізуйте цю ситуацію. Чи правильно вчинили студенти в цій ситуації, і ті, хто пішли, і ті, що залишилися чекати викладача? Як треба було винити викладачеві? Чому саме так?

Ситуація 4. Другий курс. Студент не складає іспиту. Вдома він говорить, що отримав негативну оцінку, але викладача оцінив його не об'єктивно. Батьки звертаються в деканат з проханням з'ясувати конфліктну ситуацію.

Поясніть, чому може виникнути така ситуація. Як викладач можете довести правоту власного погляду учасникам конфлікту? Що можна порадити студентові в цій ситуації? К Ви бачити шляхи розв'язання конфліктної ситуації (з боку викладача, деканату). Що по порадите батькам?

Ситуація 5. Студенти 4-го курсу написали декану факультету заяву, в якій обгрунтовано просили замінити викладача фахової дисципліни. Деканат їхнє прохання задовольнив.

Через якийсь час ці студенти знову написали заяву з аналогічним проханням щодо іншого викладача.

Яка Ваша думка щодо можливих причин виникнення і повторення подібних конфліктів? Що має зробити деканат, щоб не виникало подібних конфліктів студентів з викладачами.

Ситуація 6. Група прийшла невідготовленою до практичного заняття, за винятком декількох студентів. Через це викладач вирішив провести контрольну роботу з цієї теми, хоча зазвичай практичне заняття проводилися у формі усного опитування, до того ж було зрозуміло, що більшість нічого не напише, адже до заняття не підготувалися.

Як наслідок, декілька чоловіків здали чисті аркуші, дехто написав "щонебудь, аби було", а дехто зі студентів написав відверті "дурниці", жартівливі віршики, які, звичайно, ніяк не стосувалися теми заняття або ж опосередковано натякали на те, що їм просто байдуже.

Викладач сприйняв усе це як особисту образу, хоча "жартівники" сподівалися на іншу реакцію. Він оголосив, що більше не хоче бачити тих студентів ні на практичних заняття, ні на лекції, ні на екзамені. Вибачень він не приймав. Ситуацію ускладнювало ще й те, що не всі учасники конфлікту бажали вибачитися. А ті учасники конфлікту, які хотіли вибачитися, побоювалися, щоб це не мало вигляду підлабузництва напередодні іспиту. Під впливом емоцій конфліктна ситуація сприймалася як така, що загрожувала витратою авторитету викладача і роз'єднанню групи на дві протилежні за поглядами мікрогрупи. Кожна зі

сторін бажала вигладити принциповою, і конфлікт почав розширюватися, залучаючи все більше учасників.

Поясніть, як можна було б запобігти цій конфліктній ситуації, яка переросла в конфлікт. Яку помилку зробив викладач? У чому провина в цій ситуації студентів? Як діяли б Ви в цій ситуації на місці викладача? Чи допоможе вирішенню конфлікту вибачення студентів?

Ситуація 7. Викладач дає студенту завдання, а той не хоче його виконувати, відмовляється його виконувати, заявляючи: "Я не бажаю це робити!" Якою повинна бути реакція викладача?

Ситуація 8. Студент говорить молодому викладачеві: "У найближчі два заняття, які ви будете проводити, я не піду, так як в цей час я хочу піти на концерт рок-музики (варіанти: прогулятися з друзями, побувати на спортивних змаганнях в якості глядача, на весіллі)" *Як потрібно відповісти йому?*

Ситуація 9. Студент, побачивши викладача, коли той зайшов в аудиторію, сказав йому: "У вас дуже стомлений вигляд". *Як на це має реагувати викладач.*

Ситуація 10. Викладач веде заняття. Раптом відчиняються двері, і до кабінету заходить колега. Не звертаючи ніякої уваги на молодого педагога, він підходить до столу і починає там щось шукати. Потім мовчки виходить, але невдовзі знову повертається і продовжує шукати.

Якою буде ваша реакція? Чому? Чи може педагог порушувати правила професійної етики у стосунках із колегою?

Який варіант поведінки молодого викладача в цій ситуації найоптимальніший?

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ:

Зробіть картографічний аналіз конфлікту* у такій ситуації:

Викладач висловлює свої претензії з приводу численних і часто повторюваних помилок в расчёткі студента. Той в свою чергу, сприймає висловлювані претензії, як образу, внаслідок чого між ними виник конфлікт на підставі протилежних думок з цього приводу.

* Дивіться: Корнелиус Х., Фэйр Ш. Картография конфликта / Корнелиус Х., Фэйр Ш. Выиграть может каждый. Как разрешать конфликты. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Konflikt/20.php
http://polbu.ru/konfliktology_hrestomatia/ch19_i.html
<http://amekamura.diary.ru/p100479764.htm?oam>

III варіант

Практична робота 1

Тема: Аналіз конфліктогенів у мовленні.

Мета: навчитися розпізнавати конфліктогени у мовленні суб'єктів спілкування, класифікувати їх та прогнозувати їх негативний вплив на процес спілкування і на міжособистісні відносини.

Порядок проведення

Підготовчий етап. Засвоєння за рекомендованою літературою і конспектом лекції знання основних понять: динаміка конфлікту, її фази, гострота конфлікту та вплив на неї конфліктогенів; типи конфліктогенів та способи їх блокування..

Хід заняття. Робота з таблицею, яка подає типи конфліктогенів..

Завдання 1. Доповнити таблицю 3.22 характеристикою негативних переживань, які вони викликають у партнера по спілкуванню та прикладами до кожного з типів.

Таблиця 3.22 – Характеристика вербальних типів конфліктогенів (за Корнелиус Ф., Фейр Ш.)

Типи конфліктогенів	Переживання, що викликає конфліктоген	Приклади
Погрози		
Накази		
Негативна критика		
Зневажливі прізвиська		
Слова-боржники		
Приховування важливої інформації		
Неделікатні запитання		
Схвалення з подвійним змістом		
Діагноз мотивів поведінки		
Несвоєчасні поради		
Констатація закономірності неприємної події		
Відмова від обговорення		
Зміна теми розмови		
Концентрація на власних переживаннях		
Заспокоєння запереченням проблеми		

Підсумок. Варіанти заповнення таблиці різних студентів обговорюються в навчальній групі. Формулюється висновок про негативний вплив вербальних конфліктогенів на загострення та ескалацію конфліктної педагогічної взаємодії. Пропонуються психологічні способи блокування конфліктогенів.

IV варіант

Практична робота 2

Тема: Визначення конфліктності особистості на основі її самооцінки (Див.: Емельянов С.М. *Практикум по конфликтологии*. — СПб.: Питер, 2001. - С. 100-102).

Мета: досягти усвідомлення сутності конфліктності як риси особистості та значення її самооцінки для саморегуляції поведінки особистості в конфлікті.

Порядок проведення.

Підготовчий етап.

1. Засвоєння за рекомендованою літературою і конспектом лекції знання основних понять: конфліктність особистості; типи поведінки особистості у конфліктній ситуації; стиль поведінки у конфліктній ситуації та його діагностика.
2. Зробіть діагностику своєї поведінки в конфліктних ситуаціях (Див.: Тести і методики самопізнання з курсу "Педагогіка і психологія вищої школи" для студентів підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр / Укладач: С.К.Каземирова. - Чернігів: ЧНТУ, 2013; Конфликтологія: Практикум для самостоятельной работы студентов специальности 7.050201 - "Менеджмент организаций". В 3-х частях. / Составитель: С.К. Каземирова. – Чернигов: ЧГТУ, 2007.)

Хід заняття:

Студенти в міні групах обговорюють питання показників конфліктності особистості у педагогічному процесі.

За результатами роботи у підгрупах готується презентація на тему "Значення діагностики конфліктності особистості для аналізу і попередження конфліктних ситуацій у педагогічній діяльності"

Підсумок. Робіться висновок про значення діагностики конфліктності особистості для аналізу і попередження конфліктних ситуацій у педагогічній діяльності.

V варіант

Практикум "Методи і форми управління конфліктами в педагогічній діяльності"

Мета: пізнати сутність і методи управління педагогічним конфліктом, навчитися діагностувати його, знаходити ефективні форми і методи управління конфліктом в процесі педагогічної діяльності.

ПЛАН

1. Сутність і зміст управління конфліктом в педагогічній діяльності та його діагностика
2. Психологічні основи розв'язання педагогічних конфліктів
3. Методи аналізу педагогічних конфліктів
4. Методи управління педагогічними конфліктами:
 - структурні;
 - міжособистісні;
 - внутрішньо особистісні і персональні.
5. Форми управління конфліктом в педагогічній діяльності:
 - емпатія в управлінні конфліктом
 - м'які тактики
 - жорсткі тактики

Практична робота №1

Тема: Аналіз алгоритму управління учбовим конфліктом

Мета: навчитися діагностувати та управляти учбовим конфліктом

Порядок проведення

Підготовчий етап: Засвоєння за рекомендованою літературою і конспектом лекцій знання основних понять: управління конфліктом, діагностика конфлікту, картографічний аналіз конфлікту, прогнозування конфлікту, попередження конфлікту, регулювання конфлікту, алгоритм управління конфліктом.

Хід заняття:

Пропонується робота з двома таблицями, які надають зміст управління учбовим конфліктом та алгоритм управління конфліктом

Завдання 1. Доповніть таблицю 3.23 характеристикою видів діяльності по управлінню конфліктом на його різних етапах.

Таблиця 3.23 – Зміст управління конфліктом і його динаміка

Етап конфлікту	Зміст управління (вид діяльності)
Виникнення і розвиток конфліктної ситуації	
Усвідомлення конфліктної ситуації хоча б одним із учасників соціальної взаємодії	
Початок відкритої соціальної взаємодії	
Розвиток відкритого конфлікту	
Вирішення конфлікту	

Завдання 2. Доповніть таблицю 3.24 методами (способами) реалізації управлінської діяльності на різних етапах конфлікту.

Таблиця 3.24 – Алгоритм управління конфліктом

Етап	Зміст діяльності	Методи(способи) реалізації
1	Вивчення причин виникнення конфлікту	
2	Обмеження числа учасників	
3	Додатковий аналіз конфлікту за допомогою експертів	
4	Прийняття рішення	

Практична робота №2

Тема: Дослідження явища атракції.

Мета: сформувати навички визначення атрактивних* властивостей особистості викладача ВНЗ та їх факторів; досягти розуміння впливу цих якостей на характер міжособистісних відносин.

Порядок проведення

Підготовчий етап. Засвоєння за рекомендованою літературою і конспектом лекції знання основних понять: атракція, її фактори, "приємна" — "неприємна" поведінка, симпатія – антипатія, відштовхування – тяжіння.

Хід заняття.

Завдання 1. Розробити характеристики "приємної" та "неприємної" поведінки у спілкуванні (по 10 і більше ознак до кожної характеристики). Використати розроблені характеристики для визначення самооцінки привабливості поведінки за наступною процедурою.

I. Скласти таблицю 3.25. Перша колонка заповнюється всією групою.

Таблиця 3.25 – Ознаки поведінки

Ознаки "приємної" і "неприємної" поведінки	Ранги враженості ознак поведінки		a-b	(a-b) ²
	в ідеалі	у опитуваного		
	a	b		

II. Визначити коефіцієнт рангової кореляції за формулою:

$$r = 1 - 0,00075 \sum d^2, \text{ де } d = a - b$$

III. Визначити рівень самооцінки

- а) від -1 до 0,4 — занижена;
- б) від 0,4 до 0,6 — адекватна;
- в) від 0,6 до 1 — завищена.

*Атракція (від англ. Attraction - тяжіння, тяжіння) - установка на іншу людину. Обумовлює інтерес людей один до одного. Відповідно до неї індивід втягується у спільну діяльність. Вимірюється за допомогою шкали міжособистісних оцінок. Сформувати атракцію - значить викликати до себе позитивне ставлення, тобто розташувати до себе. (Huston T. Foundations of Interpersonal Attraction. N.Y., 1974.)

Завдання 2. Назвати теорії факторів соціальної атракції, для яких характерні наступні твердження.

1. Особа А приваблива для особи Б, якщо Б сприймає важливі якості А так, як сама вона оцінює ці свої якості.
2. Особа А приваблива для особи Б, якщо вона (А) сприймається Б так, як сама вона себе оцінює.
3. Особистості А і Б регулюють відносини залежно від свого сприймання ставлення партнера до об'єкта.
4. Усвідомлення подібності "Я-концепцій" впливає на соціальну атракцію залежно від емоційно-комунікативної атмосфери в групі (приємної-неприємної манери спілкування).
5. Подібність атитюдів (установок) щодо важливих об'єктів посилює взаємні симпатії.

Завдання 3. Опишіть варіанти "приємної" і "неприємної" поведінки викладача ВНЗ з: а) студентами ; б) колегами; в) деканом. Розробіть стратегії завоювання розташування і симпатії цих груп людей.

Завдання 4. Складіть узагальнюючу таблицю 3.26 факторів соціальної атракції.

Таблиця 3.26. – Фактори соціальної атракції

Фактори соціальної атракції	Характеристика фактору, що обумовлює виникнення	
	симпатії	Антипатії

Підсумок. Зробити висновок про роль привабливості практичного психолога і про бажаний емоційний тип поведінки, що сприяє виконанню ним своїх професійних завдань.

Практична робота №3

Тема: Визначення ситуацій доцільності вибору певного типу поведінки у педагогічному конфлікті.

Мета: навчити визначати ознаки ситуації, на підставі яких можна робити рекомендації щодо ефективного типу поведінки конфліктуючих, формувати прийоми гнучкого поєднання проявів різних типів поведінки у конфлікті з метою конструктивного виходу з нього.

Порядок проведення

Підготовчий етап. Засвоєння за рекомендованою літературою і конспектом лекції знання основних підходів до розв'язання конфліктів, а також основ-

них понять: суперництво, втеча, поступливість, співпраця, компроміс як типи поведінки у конфлікті.

Хід заняття.

Завдання 1. Виконується у підгрупах по 5 студентів. Ознаки конфліктних ситуацій подаються на окремих картках (по одній ознаці на кожній картці). Ролі у підгрупах розподіляються таким чином, що кожен повинен зібрати у себе картки з ознаками тих ситуацій, для яких ефективним є один з типів поведінки особистості у конфлікті: суперництво, втеча, поступливість, співпраця, компроміс.

(Перелік ситуацій наводиться за: Коломінський Н.Л. Психологія педагогічного менеджменту. — К.: МАУП, 1996. — С. 153-157) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://e-puzzle.ru/page.php?al=kolominskij_n_1__psixolo
http://library.iapm.edu.ua/metod_disc/pdf/2014.pdf

Завдання 2. Обговорити і уточнити в навчальній групі складені у підгрупах описи ситуацій у співставленні з визначеною тактикою ефективної поведінки конфліктуючого. Сформулювати принцип розробки рекомендацій конфліктуючим з опорою на конкретні властивості ситуації педагогічного конфлікту.

Підсумок. На основі виконаної роботи сформульовано принцип розробки рекомендацій, як вести себе в ситуації педагогічного конфлікту.

Практична робота №4

Тема: Психологічні техніки управління конфліктами в сфері педагогічної діяльності.

Мета: оволодіння окремими техніками аналізу та оцінки конфліктів як психологічної основи вироблення шляхів їх залагодження; формування вміння приймати адекватні рішення з приводу поведінки суб'єктів конфлікту.

Порядок проведення

Підготовчий етап. Засвоєння за рекомендованою літературою і конспектом лекції знання основних понять: психологічні принципи розв'язання конфліктів; прийоми аналізу конфліктів (схеми, картографія); управління конфліктами; врахування наслідків конфлікту.

Хід заняття.

Завдання 1. Здійснити картографію конфлікту, зміст якого визначити самостійно (за: Корнелиус Х., Фэйр Ш. Выиграть может каждый. Как разрешать конфликты. — М.: СТРИНГЕР, 1992) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Konflikt/20.php
http://polbu.ru/konfliktology_hrestomatia/ch19_i.html
<http://amekamura.diary.ru/p100479764.htm?oam>

Завдання 2. За допомогою тесту "Оцінка глибини конфлікту" самостійно проаналізувати конфліктні ситуації, які проходили за Вашою участю або ті, які

Ви спостерігали, на предмет оцінки виразності кожного з 8 факторів, представлених у тесті.

Інструкція. З метою оцінки конфліктної ситуації і характеру поведінки суб'єкта в умовах конфлікту, вашій увазі пропонується даний тест. У тесті представлені 8 основних позицій, які мають безпосереднє відношення до конфліктної ситуації. Ваше завдання полягає у тому, щоб оцінити виразність кожного фактора за п'ятибальною шкалою. Сильна виразність факторів лівої сторони тесту оцінюється 1 балом, а правої — 5 балами. Після оцінки кожної позиції у тесті слід підрахувати загальну суму балів, яка буде свідчити про глибину конфлікту.

Таблиця 3.27 – Бланк питань тесту "Оцінка глибини конфлікту" (за Ємельяновим С.М.)

1	2	3
1. Сторони усвідомлюють причину конфлікту	1 2 3 4 5	Сторони не усвідомлюють причину конфлікту
2. Причина конфлікту має емоціональний характер	1 2 3 4 5	Причина конфлікту має матеріальний характер
3. Мета конфлікуючих спрямованість до соціальної справедливості	1 2 3 4 5	Мета тих, хто конфліктує, - одержання привілеїв
4. Є спільна мета, до якої прагнуть всі	1 2 3 4 5	Спільної мети немає
5. Сфери зближення виражені	1 2 3 4 5	Сфери зближення не виражені
6. Галузі зближення торкаються емоціональних проблем	1 2 3 4 5	Галузі зближення торкаються матеріальних (службових) проблем
7. Лідери думок не виділяються	1 2 3 4 5	Помічено вплив лідерів думок
8. У процесі спілкування опоненти дотримуються норм поведінки	1 2 3 4 5	У процесі спілкування опоненти не притримуються норм поведінки

Оцінка результатів:

Сума балів 35-40 свідчить про те, що конфлікуючі зайняли один до одного жорстку позицію.

Сума балів 25-34 вказує на коливання у відносинах конфлікуючих сторін.

Рекомендації суб'єктам, які залагоджують конфлікт:

а) якщо ви керівник, то:

- при сумі балів 35-40 ви повинні виступати в ролі обвинувачувача, і для вирішення конфліктної ситуації в основному слід вжити адміністративні заходи;
- при сумі балів 25-34 ви повинні виступати в ролі консультанта, і для вирішення конфліктної ситуації в основному слід вжити психологічні заходи;
- при сумі балів менше за 24 ви повинні виступати в ролі вихователя, і в цьому випадку для вирішення конфліктної ситуації доцільно використовувати педагогічні заходи.

б) якщо ви є медіатором (посередником), то:

- при сумі балів 35-40 — слід вжити заходи по роз'єднанню конфлікуючих сторін і приступити до переговорів з ними диз'юнктивним способом для зниження напруги у боротьбі між ними;

- при сумі балів 25-34 — можна спробувати па наступній зустрічі у переговорному процесі перевести конфлікт у конструктивну фазу;
- при сумі балів менш за 24 — можна активізувати зусилля по підготовці конструктивного рішення.

Підсумок. Варіанти проведеної картографії та оцінки, гостроти конфліктів обговорюються в навчальній групі. Формулюється висновок про переваги і недоліки розглянутих методик залагодження конфліктів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ:

Доповніть таблицю 3.28 перетворювальними питаннями, які дозволяють запобігти конфлікту.

Таблиця 3.28 – Перетворювання конфліктогенів

№	Конфліктогени	Перетворювальні питання
1	Дурак (образливі слова)	Що ви хотіли? Я це можна виправити?
2	Я правий, а ти/вони – ні	
3	Я не буду...	
4	Усе згинуло...	
5	Він/вона безнадійні	
6	Я/вони повинні...	
7	Занадто багато/мало	
8	Вони завжди...	
9	Я не хочу...	
10	Він/вона ніколи...	
11	Я не зможу..	
12	Це неможливо...	
13	

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Як впливає співробітництво на навчальну діяльність студентів?
2. Що означає для педагога принцип "перед тим як зайти в клас, потрібно залишити свій поганий настрій за дверима"? Як цього досягти?
3. Охарактеризувати складові майстерності організації педагогічної взаємодії.
4. Яким слід бути педагогу, щоб спілкування зі студентами було прийнятним?
5. Який варіант поведінки у критичній ситуації під час спілкування є оптимальним? Чому? Обґрунтуйте свою відповідь.
6. Який варіант виходу з конфліктної ситуації є оптимальним? Чому? Наведіть приклади з власного досвіду спілкування з викладачем ВНЗ.

7. З яких причин найчастіше виникають конфлікти у вербальному педагогічному спілкуванні? Обґрунтуйте свою відповідь.
8. Який варіант /варіанти припинення конфлікту є оптимальним? Чому? Наведіть приклади з власного досвіду взаємодії з викладачами.
9. Сформулюйте необхідні і достатні умови для виникнення педагогічного конфлікту.
10. Назвіть позитивні і негативні функції педагогічного конфлікту.
11. Дайте визначення функціонального та дисфункціонального учбового конфлікту.
12. Чому за статистикою найбільш розповсюдженим конфліктом є міжособистісний? Обґрунтуйте свою точку зору.
13. Охарактеризуйте особливості конфлікту між викладачем і студентом.
14. Визначить поняття учбового конфлікту
15. Наведіть приклади загальних причин педагогічного конфлікту.
16. Визначте часткові причини педагогічного конфлікту.
17. Наведіть основні об'єктивні причини педагогічного конфлікту.
18. У чому полягають суб'єктивні причини педагогічного конфлікту?
19. У чому полягає суть динаміки педагогічного конфлікту?
20. Назвіть основні етапи процесу педагогічного конфлікту.
21. Побудуйте графік процесу педагогічного конфлікту за його фазами.
22. Дайте визначення конфліктогенів у педагогічній діяльності.
23. У чому полягає сутність закону ескалації конфліктогенів?
24. Сформулюйте правила безконфліктної педагогічної взаємодії, яка витікає із закону ескалації конфліктогенів.
25. Назвіть основні типи конфліктогенів та форми їхніх проявів.
26. Визначте механізм виникнення та способи розв'язання конфлікту за формулою «А» (за В.П.Шейновим).
27. Визначте механізм виникнення та способи розв'язання конфлікту за формулою «Б» (за В.П.Шейновим).
28. Визначте механізм виникнення та способи розв'язання конфлікту за формулою «В» (за В.П.Шейновим).
29. Дайте визначення поняття "Управління педагогічним конфліктом".
30. Перерахуйте принципи управління учбовим конфліктами.
31. якою метою проводиться діагностика конфлікту перед початком вироблення рішення?
32. Побудуйте схему діагностики учбового конфлікту.
33. У чому полягає картографічний аналіз конфліктів?
34. Наведіть види діяльності з управління учбовими конфліктами і розкрийте їх зміст.
35. Назвіть відмінності понять "прогнозування конфлікту" і "попередження конфлікту".
36. Назвіть етапи регулювання конфлікту в педагогічній діяльності.
37. Наведіть технології регулювання педагогічних конфліктів і розкрийте їх зміст.

38. Визначте зміст етапів моделі прийняття науково обґрунтованого рішення з управління конфліктом в сфері педагогічної діяльності.
39. З яких етапів складається алгоритм діяльності викладача в процесі управління конфліктом?
40. Назвіть методи управління конфліктами в сфері педагогічної діяльності.
41. Охарактеризуйте методи вирішення педагогічних конфліктів.
42. Визначте форми управління педагогічними конфліктами за структурними методами.
43. Перерахуйте міжособистісні стилі розв'язання конфліктів в сфері педагогічної діяльності.
44. Визначте умови застосування міжособистісних стилів у взаємодії викладача зі студентами.
45. Розкрийте зміст понять "компроміс" і "консенсус".
46. Наведіть приклади застосування активної і пасивної форм компромісу в учбовій діяльності за власним досвідом.
47. Визначте розбіжності в стилях "ухиляння" і "вчинку".
48. Побудуйте двомірну модель стратегії поведінки особистості у конфлікті (за Томасом – Кілменом).
49. Наведіть персональні методи управління конфліктами в педагогічній взаємодії.
50. Як відбувається психологічний вплив при міжособистісній взаємодії, які є їхні види і на яких глибинах свідомості вони діють?
51. Які види психологічного впливу Ви відчули на собі?
52. Особливості міжособистісної взаємодії педагога і студента.
53. Охарактеризуйте основні моделі спілкування викладача і студента.
54. Назвіть основні правила етикетної культури викладача ВНЗ у конфліктних ситуаціях.

ТЕМАТИКА ДОПОВІДЕЙ ТА РЕФЕРАТИВ:

1. Майстерність організації педагогічної взаємодії.
2. Діти-індиго у сучасному вузі та особливості взаємодії з ними.
3. Організація взаємодії викладача і студентів у навчально-виховному процесі вищої школи: концепції, підходи, технології.
4. Аксиоми педагогічного спілкування викладача з електротехніки та електротехнології.
5. Труднощі та бар'єри у педагогічному спілкуванні: поняття, класифікація, шляхи подолання.
6. Стреси у педагогічному спілкуванні.
7. Природа та джерела комунікативного конфлікту в педагогічній діяльності.
8. Стилi поведінки в конфліктних ситуаціях та шляхи розв'язання комунікативних конфліктів в педагогічній сфері.
9. Особистість викладача як інструмент впливу в педагогічній взаємодії.

10. Характеристика перцептивної сторони педагогічного спілкування.
11. Увага й увава педагога та їх роль в педагогічній взаємодії.
12. Способи комунікативного впливу: переконання і навіювання.
13. Стратегії взаємодії у спілкуванні як характеристика інтерактивного компонента педагогічній взаємодії.
14. Конфліктність особистості.
15. Типологія конфліктних осіб.
16. Типи поведінки особистості в конфліктній ситуації.
17. Діагностика індивідуального стилю поведінки у конфліктній ситуації.
18. Умови запобігання та шляхи вирішення педагогічного конфлікту у взаєминах викладачів і студентів.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

Див.: "Перелік навчальної літератури" даного посібника (с. 9 - 11): 5, 9, 14, 18 - 20, 24 – 27.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Анцунов А.Я., Баклановский С.В. Конфликтология в схемах и комментариях: Учеб. пособ., 2-е изд., переработ. – СПб.: Питер, 2009. – 304 с.
2. Гришина Н.В. Психология конфликта. – СПб.: Питер, 2004. – 464 с.
3. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
4. Джелалі О.В. Психологія вирішення конфліктів: Навч. посіб. – Х. – К., 2006. – 318 с.
5. Дудкевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління.: Навч. посіб. – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 456 с.
6. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии. 3-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2009. – 384 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mirpozitiva.ru/lib/obshenie/praktikum-po-konfliktologii/praktikum-po-konfliktologii.html>
7. Загітова К.І. Психологічні умови конструктивного вирішення конфліктів у професійних ситуаціях // Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти. –К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – Ч.2. – С. 46-49.
8. Каверіна О. Характеристика основних дефініцій професійної підготовки майбутніх фахівців технічного профілю [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/gnvp/2010_53_1/10.pdf
9. Коломінський Н.Л. Психологія педагогічного менеджменту: Навч. посіб. – К.: МАУП, 1996. – 176 с.
10. Корнелиус Х., Фэйр Ш. Выиграть может каждый. Как разрешать конфликты.- М.: Стрингер, 1992. — 212 с. . [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nkozlov.ru/library/psychology/d3110/#.Uo0aLEDAuIU>

11. Нагаєв В.М. Конфліктологія: Курс лекцій (модульний варіант): Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Центр навч. літератури, 2004. – 200 с.
12. Практикум педагогічної майстерності: Навч. посіб. /Кол. автор.: Сергеева Л.М., Молчанова А.О., Пащенко О.В. та ін./ За ред. В.В. Олійника – К.: ТОВ "Етіс Плюс", 2008. – 184 с.
13. Психологія вирішення конфліктів: Навч. посіб. /За ред. О.В.Галузова. – К.: Центр навч. літератури, 2006. – 318 с.
14. Середницька І. Стресостійкість як спосіб попередження конфліктів у студентської молоді // Педагогічна думка. – 2005. – №4. – С. 20-24.
15. Сидоренко О.Л. Про способи підвищення ефективності взаємодії викладача зі студентами // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. – 2002. – № 1-2. – С. 83-88.
16. Соколова І.М. Рівень конфліктності та ступінь емоційного напруження у студентів молодших курсів // Вісн. Харків. держ. пед. ун-ту ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2001. – Вип. 5: Психологія. – С. 170-174.
17. Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності. — Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д., 2008. – 140 с.
18. Філоненко М. М. Психологія спілкування: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-163.html>
19. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів: Навч. посіб. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – К.: Кондор., 2009. – 190 с.
20. Шейнов В.П. Конфликты в нашей жизни и их разрешение. – Минск: Ама-лфея, 1997. – 288 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://padabum.com/d.php?id=30314>

4 ДОДАТКИ

Додаток А – Орієнтовна схема аналізу лекційного заняття

Логічно струнка система аналізу відвіданої лекції викладача здійснюється за такою приблизною схемою:

1. Попередні відомості про досліджувану науку, студентської аудиторії викладача.
 2. Підготовка викладача до лекції.
 3. Організаційне початок лекції та підготовка до неї студентів.
 4. Принципи вузівської дидактики та відображення їх у змісті лекції.
 5. Зміст і внутрішня структура лекції.
 6. Зовнішня структура і методика проведення лекції викладачем.
 7. Комуникативна поведінка викладача:
 - вміння встановлювати контакт;
 - вміння підтримувати контакт;
 - вміння погоджувати невербальну поведінку з вербальними засобами
1. Вимоги до промови:
 - чітка вимова;
 - простота і ясність викладу;
 - послідовність і чіткість пояснення;
 - переконливість і логічність доводів;
 - націлений виступ (викладач повинен заздалегідь знати, що він хоче сказати і підбирати аргументи).
 2. Вимоги до форми мовлення:
 - виразна вимова;
 - нормальний і середній темп;
 - співмірність сили голосу;
 - зміна темпу, вміння зробити паузу, щоб дати можливість студентам осмислити сказане;
 - багатий словниковий запас і відсутність зайвих слів або виразів.

Висновки за змістом і методиці читання лекції.

Додаток Б - Структура семінарського заняття

Таблиця 1 - Структура семінарського заняття (за Т. І.Туркот)

Етапи семінару	Зміст і характеристика етапу
Організаційна частина	Мета - мобілізувати студентів до навчання; активізувати їхню увагу; створити робочу атмосферу для проведення заняття. Етап містить привітання викладача зі студентами, виявлення відсутніх, перевірку підготовленості до заняття (можливе коротке фронтальне опитування, короткий тест і т.п.)
Мотивація та стимулювання навчальної діяльності	Передбачає формування потреби вивчення конкретного навчального матеріалу, повідомлення теми, мети та завдань семінару. Мотивація сприяє чіткому усвідомленню мети семінару, що полягає у досягненні кінцевого, запланованого результату спільної діяльності викладача і студентів
Обговорення проблем, виснесених на заняття	Полягає у обговоренні і керуванні процесом розгляду основних питань семінару відповідно до обраного виду і методики його проведення. Викладач має подбати про поетапне обговорення і розуміння студентами вивченої навчальної інформації
Діагностика правильності засвоєння студентами знань	Полягає у з'ясуванні причин нерозуміння певного елемента змісту навчальної інформації, невміння чи помилковості виконання інтелектуальної або практичної дії. Здійснюється за допомогою серії оперативних короточасних контрольних робіт (письмових, графічних, практичних), усних фронтальних опитувань, тренінгу (за необхідності з використанням комп'ютерної техніки)
Підведення підсумків	Передбачає коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто, якість діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи)
Організація позааудиторної самостійної роботи студентів	Містить пояснення щодо змісту завдання, методики його виконання, коротку анотацію рекомендованих джерел інформації, пропозиції щодо виконання індивідуальних завдань

Додаток В - Основні критерії оцінювання якості семінарського заняття (за Т.І. Туркот.)

1. Цілеспрямованість - чітке і аргументоване висунення наукової проблеми, намагання поєднати теоретичний матеріал з його практичним використанням у майбутній професійній діяльності.
2. Планування - виокремлення і повідомлення студентам головних питань, пов'язаних з профільюючими дисциплінами, наявність новинок у списку літератури.
3. Організація семінару - уміння розпочинати та підтримувати дискусію, конструктивний аналіз усіх відповідей студентів, оптимальна інформативність і наповненість навчального часу обговоренням проблем.
4. Стиль проведення семінару - пошук, з постановкою актуальних питань, наявність елементів дискусії, або млявий, який не викликає інтересу.
5. Ставлення викладача до студентів - поважне, урівноважене, толерантне, справедливо вимогливе чи байдуже.
6. Ставлення студентів до заняття - зацікавлене чи байдуже, конструктивно критичне чи негативне.
7. Якість управління групою - викладач швидко встановлює контакт з учасниками семінару, впевнено та вільно тримається, взаємодія з групою носить педагогічно доцільний характер та охоплює всіх студентів чи, навпаки, викладач робить багато зауважень, розмовляє на підвищених тонах, спирається в роботі на декількох студентів, а інші залишаються пасивними.
8. Коментарі та висновки викладача - кваліфіковані, доказові, переконливі, чи, навпаки, некваліфіковані, неістотні, не містять у собі змістовних рекомендацій; якість оцінювання навчально-пізнавальної діяльності студентів.
9. Якість організації самостійної поза аудиторної роботи студентів і визначення теми наступного заняття та рекомендації щодо підготовки, вивчення основних та додаткових джерел, Інтернет-ресурсів і т.п.

Якісні характеристики семінарського заняття (за Г.І.Гайсіної):

- науково-теоретичний рівень;
- підготовленість студентів і викладача до заняття;
- зміст вступного та заключного слова;
- глибина розгляду вузлових питань;
- внесення до обговорення елементів дискусії та проблемності;
- активність студентів у ході обговорення питань і виконання практичних завдань.

Додаток Г - Тестові завдання для самоконтролю

1. Найважливішою умовою ефективності самостійної роботи є її:
 - а) обґрунтування;
 - б) планування;
 - в) забезпечення.
2. В Україні прийнята і відображена в навчальних планах система побудування навчального процесу:
 - а) предметна;
 - б) планова;
 - в) курсова.
3. Необхідність у проведенні лекцій виникає за умов:
 - а) студент не вміє працювати з конспектом і має слабкі знання з дисципліни, яка вивчається;
 - б) відсутні підручники та навчальні посібники за новими курсами, які тільки складаються;
 - в) підручники та посібники створені на основі складних понять і з великою кількістю незрозумілої студентам термінології;
 - г) деякі розділи курсу викликають великі труднощі під час самостійного вивчення за підручниками та навчальними посібниками і вимагають методичної переробки, які здійснює лектор;
 - г) окремі розділи курсу важко засвоюються студентами і відсутні практичні заняття з дисципліни;
 - д) вихідні положення курсу в посібниках та наукових статтях викладені суперечливо.
4. Головна мета лекції:
 - а) дати студентам можливість сформулювати вміння та навички використовувати теоретичні знання з дисципліни на практиці;
 - б) формування орієнтовної основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу;
 - в) розвиток творчих дослідницьких навичок студентів.
5. Основні структурні компоненти лекції складаються з таких частин:
 - а) теоретична – практична – узагальнююча з висновками;
 - б) вступна – теоретична – аргументована з висновками й узагальненнями;
 - в) вступна – основна – заключна з висновками й узагальненнями.
6. Лекція як одна з форм організації навчання виконує такі основні функції:
 - а) інформаційна;
 - б) навчальна;
 - в) орієнтувальна;
 - г) пояснююча;
 - г) наукова;
 - д) виховна та розвиваюча;
 - е) активізуюча.
7. Обведіть літеру
 - а) якщо правильне тільки 1, 2, 3, 6;

- б) якщо правильне тільки 1, 3, 5;
- в) якщо правильне тільки 1, 4, 6;
- г) якщо правильне тільки 2, 3, 6;
- г) якщо правильне тільки 2, 3, 4;
- д) якщо усе правильне;
- е) якщо усе неправильне

Відповідно до поставленої мети завдання семінарських занять полягають у тому, щоб:

- 1) використовувати дидактичні матеріали і технічні засоби під час навчання;
- 2) сформувати у студентів уміння і навички розумової праці;
- 3) систематично контролювати роботу студентів і перевіряти їхні знання, уміння і навички з окремих тем і розділів програми;
- 4) урахувати рівень усвідомлення студентами особистісного смислу в набутті знань у певній галузі науки;
- 5) управляти пізнавальною діяльністю студентів під час навчання;
- 6) поєднати лекційну форму навчання з системною самостійною роботою студентів над підручниками, посібниками.

8. Головна мета практичного заняття:

- а) розширення, поглиблення, систематизація наукових знань, одержаних студентами на лекціях й у процесі самостійної роботи;
- б) чітке планування і структурування навчального теоретичного матеріалу;
- в) удосконалення практичних знань студентів із дисципліни, яка вивчається.

9. Практикуми проводяться у вищій школі із метою:

- а) розвитку наукового мислення і мовлення та здійснення взаємозв'язку між розглядуваною теорією і практикою;
- б) здійснення взаємозв'язку між розглядуваною теорією і практикою та поточного контролю знань студентів;
- в) поточного контролю знань студентів та розвитку наукового мислення і мовлення студентів.

10. Ділова гра це:

- а) розвиток навичок дослідницької діяльності;
- б) практична підготовка висококваліфікованих фахівців у вищій школі;
- в) створення ситуації вибору і прийняття рішення, коли відтворюються умови, близькі до реальних.

11. Тренінг – це:

- а) система завдань для вдосконалення знань, вмінь і навичок студентів;
- б) система вправ, спрямованих на розвиток здібностей студентів, на набуття ними професійних умінь і навичок;
- в) творче обігрування складних професійних ситуацій.

12. Методи навчання розглядаються в різноманітних класифікаціях з урахуванням їх практичних функцій і можливостей, а саме :

- а) відповідно до логіки суспільно-історичного пізнання;

- б) безпосередньо в залежності від складності навчальних дисциплін;
 - в) пропорційно рівню розумових можливостей студентів;
 - г) залежно від засобів передачі й одержання інформації та основних етапів навчально-пізнавального процесу.
 - г) згідно зі специфікою навчального матеріалу і формами мислення;
 - д) відносно вікових особливостей студентів;
 - е) щодо переліку навчальних дисциплін.
13. Класифікації з урахуванням практичних функцій і можливостей методів навчання – це методи навчання :
- а) відповідно до логіки суспільно-історичного пізнання;
 - б) відповідно до специфіки навчального матеріалу і формам мислення;
 - в) відповідно до вікових особливостей студентів;
 - г) залежно від засобів передачі і одержання інформації та від основних етапів навчально-пізнавального процесу.
14. Укажіть на співвідношення стилів керівництва і стилів педагогічного спілкування. Відповідь має містити 5 двозначних показників.
- Стили педагогічного спілкування:*
- 1. Спілкування на основі дружнього ставлення
 - 2. Спілкування на основі захоплення спільною діяльністю
 - 3. Спілкування – загравання
 - 4. Спілкування – дистанція
 - 5. Спілкування залякування.
- Стили керівництва:*
- А) авторитарний;
 - Б) ліберальний;
 - В) демократичний.
15. Як Ви розумієте поняття "Педагогічна майстерність викладача"?
- а) професійна компетентність;
 - б) розвинені педагогічні здібності;
 - в) досконала педагогічна техніка;
 - г) гуманістична спрямованість особистості;
 - г) вкажіть щось інше.
16. Як Ви розумієте поняття “ Педагогічне спілкування ”?
- а) обмін інформацією і співпереживаннями;
 - б) пізнання особистості і самоствердження;
 - в) організація взаємодії;
 - г) особистісне орієнтований контакт;
 - г) вкажіть щось інше.
17. Функції педагогічного спілкування:
- а) практично-пізнавальні;
 - б) регуляційно-комунікативні;
 - в) інформаційно-комунікативні;
 - г) пізнавально-комунікативні;
 - г) практично-комунікативні;
 - д) афективно-комунікативні.
18. Група методів контролю має такі підгрупи (запишіть види контролю у дужках замість крапок):
- а). Методи усного контролю (.....).

- б). Методи писемного контролю (.....).
- в). Методи лабораторно-практичного контролю (.....).
19. Пояснення – це.....
20. Бесіда – це.....
21. Група методів стимулювання має дві підгрупи:
- а). Методи стимулювання (стимулювання інтересу до навчання) – це:.....
- б). Методи стимулювання (обов'язку і відповідальності у навчанні) – це:....
22. Назвіть чотири підгрупи групи методів організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (у дужках запишіть їх види).
- а).....
- б).....
- в).....
- г).....
23. Назвіть основні функції викладача:
- а) здатність активно впливати на особистість, "володіти іншими";
- б) співпереживання, розуміння будь-якого почуття, яке переживає інша людина, і відповідний вияв цих почуттів;
- в) спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом вищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків;
- г) педагогічна мета, передбачена в певних умовах;
- г) фрагмент педагогічної діяльності, який містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями виховання учнів (студентів) і колективу;
- д) здатність проникати у внутрішній світ людини ;
- е) прогнозування розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній.
24. Які з наведених понять, на Вашу думку, є компонентами педагогічної діяльності?
- а) система знань, умінь і навичок;
- б) мета-діяльність;
- в) засоби;
- г) експеримент;
- г) об'єкт;
- д) суб'єкт;
- е) формування особистості;
- є) розвиток особистості;
- ж) результат;
- з) ваш варіант.
25. Які з наведених понять, на Вашу думку, є компонентами педагогічної діяльності?
- а) система знань, умінь і навичок;
- б) мета-діяльність;
- в) засоби;
- г) експеримент;

- г) об'єкт;
- д) суб'єкт;
- е) формування особистості;
- є) розвиток особистості;
- ж) результат;
- з) ваш варіант.

26. Співвіднесіть терміни та їх значення. Відповідь подайте у вигляді поєднання цифри та букви:

1. Мета-діяльність	а) реальні зміни особистості студентів у процесі педагогічної взаємодії;
2. Педагогічна діяльність	б) осмислення й аналіз людиною закономірностей і механізмів своєї діяльності чи діяльності іншої людини;
3. Результат педагогічної діяльності	в) діяльність викладача як управління роботою студентів у навчально-виховному процесі, яке спрямоване на розвиток їхньої особистості;
4. Рефлексивна діяльність	г) спеціаліст, який веде навчальну й виховну роботу з тими, хто навчається, в начальних закладах різних типів;
г) діяльність, яка спрямована на управління іншою людиною.

27. Співвіднесіть терміни та їх значення. Відповідь подайте у вигляді поєднання цифри та букви. До невідповідних визначень доберіть, якщо можете, потрібний термін ("к" – це...):

1. Гуманістична спрямованість	а) здатність активно впливати на особистість, "володіти іншими";
2. Динамізм	б) співпереживання, розуміння будь-якого почуття, яке переживає інша людина, і відповідний вияв цих почуттів;
3. Педагогічна ситуація	в) спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і справою вищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків.
4. Педагогічна задача	г) педагогічна мета, передбачена в певних умовах;
5. Емпатія	г) фрагмент педагогічної діяльності, якій містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями виховання студентів і колективу;
д) здатність проникати у внутрішній світ молодої людини;
е) прогнозування розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній.

29. Співвіднесіть терміни та їх визначення. Відповідь подайте у вигляді поєднання цифри та букви. До невідповідних визначень доберіть потрібний термін ("к" - це...).

1. Педагогічний талант	аа) здатність володіти собою в будь-якій ситуації, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію незалежно від сили зовнішніх факторів;
2. Педагогічна техніка	б) здатність генерувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко розв'язувати проблемні ситуації;
3. Рефлексія	в) здатність уявити себе на місці іншої людини, подумки бачити, програвати за неї ту чи іншу ситуацію;
4. Емоційна стабільність	г) природний хист, виняткова здатність людини до педагогічної діяльності;
г) стійка усвідомлена система ставлень педагога до своєї професії, об'єктів професійної діяльності;
5. Креативність	д) уміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу. Це прийоми володіння собою і прийоми впливу на інших;
е) діяльність щодо управління іншою діяльністю.

30. Співвіднесіть терміни та їх визначення. Відповідь подайте у вигляді поєднання цифри та букви. До невідповідних визначень доберіть потрібний термін ("к" - це...):

1. Зовнішній вигляд	а) професійний образ, який створює викладач відповідно до його уявлень про зовнішній вигляд, поведінку, характер діяльності у заданій ситуації;
2. Педагогічний імідж	б) різноманітні зовнішні особливості свого "я" і способи його вираження;
в) уміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу;
3. Зовнішня техніка	г) підкреслене виявлення почуттів, переживань;
г) техніка створення внутрішнього переживання особистості, психологічне настроювання викладача на майбутню діяльність;
4. Внутрішня техніка	д) самоподача, здатність створювати й підтримувати в очах студентів такий свій образ, який найбільш "вигідний" з погляду ефективності впливу;
5. Міміка	е) фіксований погляд співрозмовників один на одному, який означає зацікавленість партнерів і зосередженість на тому, про що говориться;
є) техніка втілення внутрішнього переживання особистості викладача, елементами якої є міміка, голос, мовлення, рухи, пластика;

- ж) виражальні рухи м'язів обличчя; додатковий засіб вираження й сприймання емоційного стану людини;
- з) виражальні рухи всього тіла або окремих його частин, пластика тіла;
- и) виражальні рухи рук, пальців, що використовуються як засіб у спілкуванні людей;
- і) звичне положення тіла людини, набуте під впливом умов життя.

30. Серед нижченаведених оберіть способи самовиховання. Відповідь запишіть у вигляді буквеного ряду.

- а) самоаналіз;
- б) самопрогнозування;
- в) самостимулювання;
- г) самоконтроль;
- ґ) самопізнання;
- д) самозвіт;
- е) самооцінка;
- є) самопереконування;
- з) самовиховання.

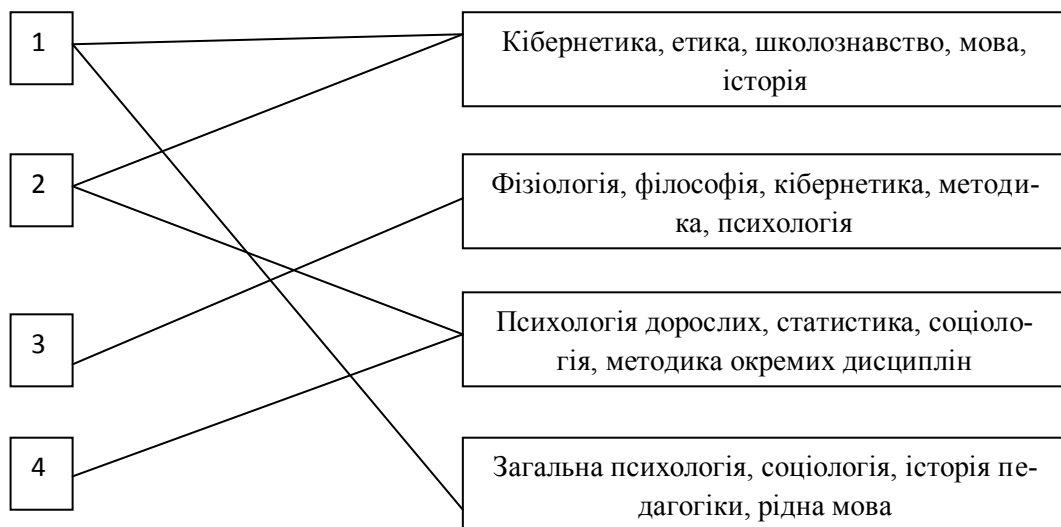
**Додаток Д – Перелік питань до змістового модулю 2
"Теорія навчання (дидактика) і виховання"**

1. Визначить поняття педагогічної діяльності.
2. Поясніть, у чому полягає сутність педагогічної діяльності.
3. Укажіть, що вивчає дидактика у педагогічній діяльності.
4. Поясніть, що вивчає методика, яка досліджує педагогічну діяльність.
5. Укажіть, що вивчає теорія виховання, яка досліджує педагогічну діяльність.
6. Назвіть головну мету педагогічної діяльності у вузі.
7. Охарактеризуйте структуру педагогічної діяльності.
8. Назвіть і розкрийте суть основних психолого-педагогічних якостей викладача вищої школи.
9. Охарактеризуйте найважливіші педагогічні вміння викладача вузу.
10. Поясніть, що розуміють під педагогічною технікою.
11. Назвіть основні компоненти педагогічної техніки.
12. Охарактеризуйте внутрішню техніку викладача вузу.
13. Поясніть, у чому полягає зовнішня техніка викладача вищої школи.
14. Поясніть, якою мірою ви володієте навиками педагогічної техніки.
15. Наведіть приклади виявлення викладачем елементів педагогічної техніки.
16. Обґрунтуйте, якою мірою діяльність викладача-вихователя впливає на Соціальний розвиток українського суспільства.
17. Поясніть, який зміст ви вкладаєте у поняття "педагогічна майстерність".
18. Перелічіть елементи педагогічної майстерності.
19. Визначить поняття "самовиховання викладача вузу" та поясніть, у чому воно полягає.
20. Поясніть, у чому різниця в діяльності викладача-майстра і викладача-початківця.
21. Визначить поняття "педагогічна ситуація" і "педагогічна задача".
22. Назвіть витоки педагогічної майстерності.
23. Визначить поняття "педагогічне спілкування".
24. Перелічіть особливості педагогічного спілкування.
25. Назвіть функції педагогічного спілкування.
26. Охарактеризуйте структуру педагогічного спілкування.
27. Визначить поняття "стиль педагогічного спілкування".
28. Поясніть, у чому полягає сутність контакту у педагогічному діалозі.
29. Визначить поняття "конфлікт у педагогічній взаємодії" та охарактеризуйте його суть.
30. Перелічіть психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії у педагогічному спілкуванні.
31. Охарактеризуйте перцептивну сторону педагогічного спілкування.
32. Охарактеризуйте способи комунікативного впливу в педагогічному спілкуванні.

33. Поясніть, у чому полягає інтерактивний компонент педагогічної взаємодії
34. Назвіть стратегії взаємодії у педагогічному спілкуванні.
35. Поясніть, у чому полягає технологія організації педагогічної взаємодії у процесі індивідуальної бесіди.
36. Охарактеризуйте забезпечення психологічного контакту на початку індивідуальної бесіди зі студентом.
37. Поясніть роль невербальних засобів.
38. Охарактеризуйте методику контактної взаємодії як технології забезпечення контакту.
39. Назвіть техніки педагогічної взаємодії у процесі аналізу проблеми та пошуку її вирішення.
40. Охарактеризуйте прийоми педагогічної взаємодії.
41. Поясніть, у чому полягає майстерність організації педагогічної взаємодії у навчанні.
42. Охарактеризуйте майстерність побудови діалогічної взаємодії на практичних заняттях

Додаток Е - Перелік тестових завдань до змістового модулю 2 "Теорія навчання (дидактика) і виховання"

1. Що називається дидактикою? Із пропонованих відповідей оберіть правильну, пояснивши помилковість інших.
 - а) Дидактика вивчає методи навчання конкретних дисциплін;
 - б) дидактика – це наука, що досліджує особливості діяльності викладача;
 - в) предметом дидактики є методи навчання студентів;
 - г) дидактика – це галузь педагогіки, яка розробляє закономірності, принципи, форми і методи навчання та освіти.
2. Вкажіть, до якої групи віднесено основні категорії дидактики:
 - а) освіта, знання, клас, підручник, комп'ютери, викладачі, навчальні програми;
 - б) навчання, освіта, методики, принципи, форми, засоби навчання, вміння, навички;
 - в) принципи, засоби навчання, студенти, практичне заняття, письмове приладдя, режим роботи, вміння, здібності.
3. З якими науками пов'язана дидактика? Вкажіть цифру, до якої сходяться лінії від обраних вами груп. Поясніть сутність зв'язку.

4. Що називається навчанням? Із наведених відповідей оберіть одну правильну, довівши неповноту або помилковість інших.
 - а) навчання передбачає озброєння студентів методами навчальної діяльності, в результаті якої буде здійснюватися їх розумовий розвиток;
 - б) навчання – це цілеспрямована і систематична робота викладача, скерована на озброєння студентів знаннями, уміннями, навичками, підготовку їх до активної професійної діяльності;
 - в) навчання – це діяльність студентів, під час якої здійснюється розвиток

інтелектуальних можливостей особистості;

г) під навчанням варто розуміти систему впливу викладача на особистість студента з метою всебічного виховання.

5. Що ви розумієте під рушійною силою навчання? Із пропонованих відповідей виберіть адекватну сутності цього явища:
- а) рушійною силою процесу навчання є наявність взаємозв'язку між знанням і незнаннями;
 - б) протиріччя між бажаннями і знаннями у процесі навчання і виступають основною рушійною силою;
 - в) рушійна сила – це рух від початкового рівня знань до бажаного;
 - г) сенс рушійної сили полягає у спонукальній діяльності викладача;
 - г) правильної відповіді немає.
6. Що відноситься до функцій навчання? Із наведених відповідей оберіть одну правильну, довівши неповноту або помилковість інших:
- а) ознайомча;
 - в) освітня;
 - б) пізнавальна;
 - г) регулятивна.
7. Якій зв'язок між навчанням і розвитком? Виберіть правильну відповідь:
- а) навчання і розвиток – процеси, не залежні один від одного;
 - б) розвиток визначає успіх навчання. Але розвиток не залежний від навчання. Його протікання визначається завчасно біологічними факторами;
 - в) навчання повною мірою визначається розвитком. Рівень розвитку обумовлює характер і зміст навчання. Але навчання не впливає на розвиток;
 - г) навчання і розвиток – процеси взаємообумовлені, навчання залежить від розвитку, але, в свою чергу, сам розвиток стимулюється навчанням. Навчання веде за собою розвиток.
8. Яка із наведених схем відображає пізнання наукою істини?
- а) абстрактне мислення < - > живе споглядання < - > практика;
 - б) живе споглядання < - > абстрактне мислення < - > практика;
 - в) корисність знань < - > істинність знань;
 - г) закони природи < - > розум діяльність.
9. Виберіть ознаки, які характеризують процес наукового пізнання, і ознаки, які характеризують пізнання у процесі навчання:
- а) ставиться задача відкриття нових істин;
 - б) вимагається творче засвоєння раніше відкритого;
 - в) забезпечується прискорений темп пізнання явищ дійсності;
 - г) змінюються форми та методи пізнавальної діяльності;
 - г) активний процес пізнавальної діяльності;
 - д) неперервне накопичення відносних істин, які наближаються нескінченно до абсолютної істини в ході відкриття нових законів, теорій;
 - е) відбувається стрибок, що полягає в переробці одиничного в загальне, в обмежені необхідного від випадкового, суттєвого від несуттєвого, головного від другорядного;
 - е) від кількісного накопичення окремих наукових фактів думка іде до гіпотези, до її доведення, до висновку і узагальнення;

- ж) спіралеподібний розвиток, що зумовлюється запереченням;
- з) заперечення проявляється в забезпеченні наступності та поглибленні наукових уявлень про виучувані явища на базі нових даних.

10. До якої групи належать компоненти структури процесу навчання? Розмістіть їх в логічній послідовності.

А	Б	В	Г
Сприймання	Практика	Застосування	Проблемна ситуація
Розуміння	Проблемна ситуація	Розуміння	Практика
Мислення	Розуміння	Сприймання	Вправи
Відчуття	Тренування	Узагальнення	Наочне сприймання
Діяльність	Формування	Систематизація	

11. Визначте послідовність виконання дій у структурі діяльності викладача (біля опису кожної дії поставте її порядковий номер):

- а) попередня організація навчальної роботи викладача;
- б) аналіз досягнутих результатів;
- в) стимулювання активності студентів;
- г) планування діяльності;
- г) поточний контроль, корекція;
- д) організація діяльності студентів.

12. Серед запропонованих нижче положень виберіть ті, які характеризують дії викладача на кожному етапі:

- а) постановка перед студентами навчальних завдань;
- б) організація взаємоконтролю студентів і розумової допомоги при виконанні лабораторних та практичних робіт;
- в) спостереження за діяльністю студентів;
- г) складання планів занять;
- г) створення сприятливих умов, за яких студенти сприймають навчальні завдання;
- д) своєчасне надання допомоги студентам у виконанні навчальних завдань;
- е) складання навчальних планів робіт;
- є) підготовка необхідних технічних засобів навчання, наочних посібників, дидактичних і роздавальних матеріалів;
- ж) визначення прогалів в знаннях та вміннях студентів;
- з) попереднє проведення дослідів, демонстрацій, перегляд відеоматеріалів;
- и) постановка навідних запитань, виконання більш конкретних вправ;
- і) підбір навчально-методичної літератури, яка буде використана на занятті;
- к) визначення ступеня знання студентами фактів і визначень;
- л) встановлення уміння використовувати отримані знання для розв'яз-

- зання практичних завдань;
- м) виконання вправ;
 - н) відповіді студентів на контрольні запитання;
 - о) встановлення рівня усвідомлення студентами знань;
 - п) короткий і зрозумілий інструктаж студентів про способи діяльності, що передбачаються;
 - р) формування пізнавального інтересу;
 - с) оцінка раціональності обраного студентами варіанту організації навчальної діяльності;
 - т) розвиток почуття обов'язку і відповідальності;
 - у) додаткове пояснення;
 - ф) визначення засобів, спрямованих на подолання прогалів в знаннях студентів.
13. Що ви розумієте під мотивами навчання у вузі? Із наведених відповідей оберіть правильні:
- а) фахові;
 - б) місце навчання;
 - в) методи навчання;
 - г) пізнавальні;
 - д) соціальні;
 - е) спонукальні;
 - є) професійно-ціннісні;
 - ж) меркантильні.
14. У чому сутність проблемного навчання? Із наведених відповідей оберіть правильні, довівши неповноту або помилковість інших:
- а) викладач повідомляє студентів певний обсяг знань у готовому вигляді без пояснення;
 - б) викладач пояснює сутність явищ, процесів, законів, правил та ін. з використанням ілюстративного матеріалу;
 - в) студенти самостійно оволодівають певною сумою знань, умінь, які є передумовою успішної пізнавальної діяльності;
 - г) викладач пропонує широкий спектр застосування набутих знань на практиці;
 - д) застосування знань на практиці в різноманітних видах;
 - е) від студентів не вимагають застосування знань на практиці.
15. Що ви розумієте під оптимізацією навчального процесу? Із наведених відповідей оберіть правильні:
- а) зменшення аудиторного часу навчання;
 - б) збільшення аудиторного часу навчання;
 - в) організація навчального процесу на достатньому науковому рівні з погляду розуміння сутності навчання, його рушійної сили, логіки навчального процесу, методів, форм, типів;
 - г) забезпечення високого рівня психолого-педагогічної підготовки викладача;
 - д) скорочення чисельності студентів у групі;
 - е) збільшення чисельності груп у лекційному потоці.
16. До якої групи ви відносите привідні фактори, спрямовані на інтенсифікацію процесу навчання?

А .

Ретельна підготовка до занять
Використання наочності
Спостережливість викладача
Активність студентів

Б.

Організація самостійної
пізнавальної діяльності
Формування пізнавальних
мотивів навчання
Забезпечення зворотного
зв'язку
Використання комп'ютерів

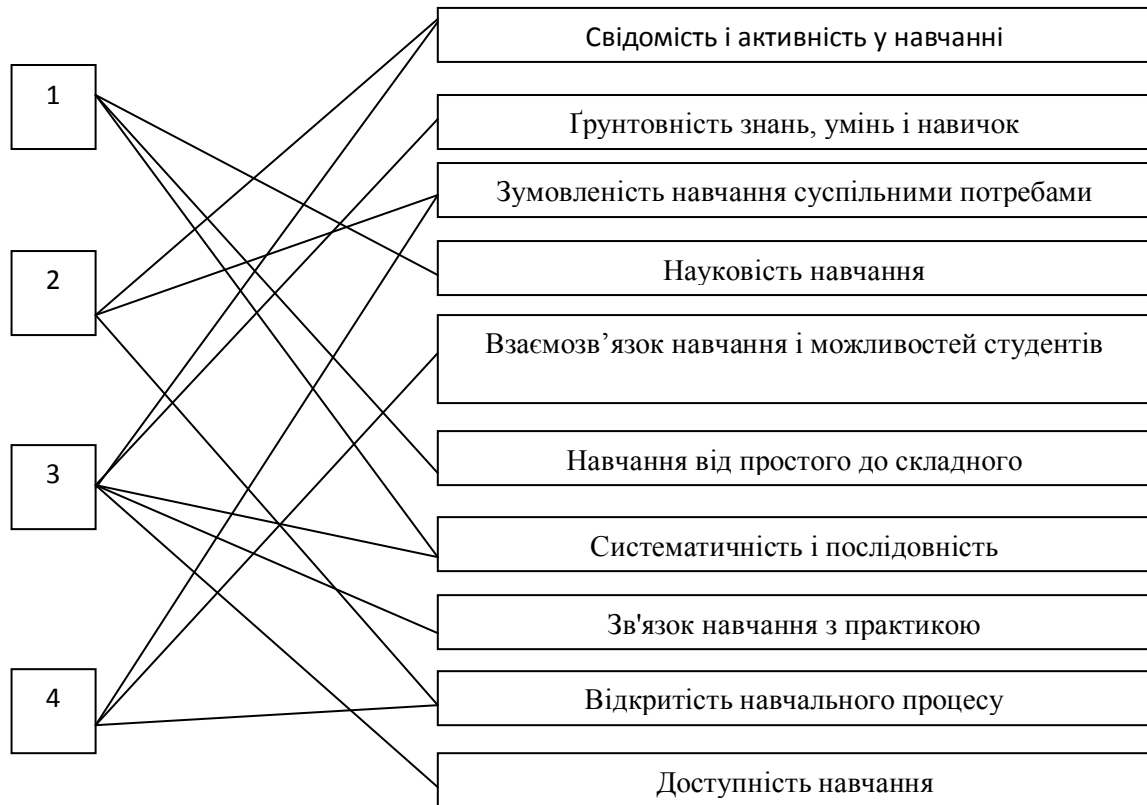
В.

Використання технічних засобів
навчання
Індивідуальна робота зі студента-
ми
Забезпечення зворотного
зв'язку

Г.

Залучання студентів до
колективної діяльності
Активна самостійна робота
Забезпечення контролю за
роботою студентів

17. Що ви розумієте під принципами навчання? Із запропонованих відповідей виберіть правильну. Проаналізуйте помилковість інших.
- а) Принципи навчання виражають загальні закономірності і методи викладацької роботи викладача відповідно до потреб суспільства;
 - б) під принципами дидактики треба розуміти вихідні положення, які визначають зміст, організаційні форми і методи навчальної роботи відповідно до мети навчання і виховання;
 - в) принципи навчання – це правила і закономірності, які вказують на шляхи організації пізнавальної діяльності студентів;
 - г) правильної відповіді не має.
18. У чому ви вбачаєте відмінність дидактичних правил від дидактичних методів? Знайдіть правильну відповідь:
- а) правила конкретизують принцип. Принцип має характер загальної закономірності, правила, впливаючи із вимог принципу навчання, відображають дії, що використовуються у певній педагогічній ситуації. Правила вказують викладачеві, як необхідно у практичній роботі реалізувати дидактичний принцип;
 - б) правила є відображенням загальної закономірності. Дидактичний принцип підпорядкований правилу і виходить з правила;
 - в) правила, на відміну від принципу, має суб'єктивний характер. Викладач у кожному окремому випадку формулює правила, виходячи із суб'єктивних бачень. Принцип є продовженням правила.
 - г) правильної відповіді не має.
19. Виділіть поняття, які визначають принципи навчання, вкажіть цифру, до якої сходяться лінії від обраних вами відповідей:

20. У кожній групі визначені правила реалізації вимог певних принципів.
Вкажіть ці принципи:

А.

1. Заохочуйте студентів учитися пояснювати застосування законів у виробництві.
2. Використовуйте екскурсії.
3. Поєднуйте розумову діяльність з практикою.
4. Спирайтесь на досвід студентів.
5. Знайомте студентів з новими технологіями.

Б.

1. Дбайте про переведення знань у довготривалу пам'ять.
2. Озбройте студентів технікою навчальної роботи.
3. Залучайте студентів до виконання вправ.
4. Учíte студентів учитися.
5. Нові знання включайте у нові ситуації.

В.

1. Вивчайте вікові й індивідуальні особливості розвитку студентів.
2. Враховуйте рівень навченості студентів.
3. Домагайтесь достатньої фізичної і психічної напруженості студентів у навчанні.
4. Не повідомляйте наукову істину, а ведіть до неї.
5. Використовуйте диференційовані завдання.

Г.

1. Посміхайтесь на занятті.
2. Підтримуйте мажорний тон.
3. Пам'ятайте: «Боги і діти живуть там, де їх хвалять»
4. Дотримуйтесь демократичного стилю спілкування.
5. Не здавайтесь до погроз, залякувань

21. Що необхідно розуміти під методом навчання? Із наведених відповідей оберіть правильну, довівши неповноту або помилковість інших:
- а) метод навчання – це не що інше, як шлях руху від викладача до студента з метою передачі знань останньому;
 - б) під методом навчання варто розуміти такі вихідні положення, які визначають організацію навчального процесу;
 - в) метод навчання є тією логічною категорією, яка вказує на шлях організації пізнавальної діяльності студентів;
 - г) правильної відповіді не має.
22. Виберіть положення, які характеризують умови ефективного використання: А) евристичної бесіди; Б) репродуктивної бесіди:
- а) постановка запитань перед студентами всієї групи;
 - б) обговорення спірних і помилкових відповідей;
 - в) орієнтація запитань на всіх студентів;
 - г) врахування настрою студентів;
 - д) стимулювання і схвалення пізнавальної діяльності студентів при розв'язанні задачі;
 - е) прості, чітко сформульовані запитання, що не містять готової відповіді;
 - є) постановка запитань в логічній послідовності;
 - ж) відповідність дидактичній меті.
23. Оберіть ознаки, які характеризують два типи задач - проблемні і навчальні:
- а) викликає повне нерозуміння;
 - б) спонукає до оволодіння новими знаннями, методами роботи;
 - в) вимагає пригадати раніше вивчене;
 - г) спонукає застосовувати отримані знання для розв'язання практичних завдань;
 - д) вимагає використання раніше набутих знань, умінь, навичок;
 - е) організує мислительні операції людини.
24. Доведіть істинність висловів. Доберіть приклади, які ілюструють названі положення:
- а) проблемне навчання розвиває аналітичне мислення;
 - б) проблемне навчання забезпечує міцність знань;
 - в) проблемне навчання робить процес навчання більш привабливим і цікавим;
 - г) проблемне навчання спонукає до застосування знань у практичній діяльності;
 - д) проблемне навчання стимулює творче зростання викладача.
25. У чому полягає суть виховання? З наведених відповідей оберіть правильну, проаналізувавши помилковість інших:
- а) під вихованням слід розуміти озброєння студентів сумою знань;
 - б) виховання – це залучення студентів до професійних ситуацій, які забезпечують оволодіння певними якостями;
 - в) сутність виховання полягає у стимулюванні особистості до певної діяльності;

- г) правильної відповіді не має.
26. Що ви розумієте під рушійною силою виховання? Із запропонованих відповідей виберіть правильну, обґрунтувавши помилковість або неповноту інших:
- а) рушійною силою виховання є така сила, яка примушує рухати вперед до досконалості;
 - б) результат протиріччя між набутими знаннями і досвідом у поведінці і новими потребами;
 - в) під рушійною силою процесу виховання варто розуміти не що інше, як протиріччя між рівнем конкретних знань, якими володіє людина, і методами запровадження їх в життя;
 - г) рушійною силою процесу виховання є результат протиріччя між життєвими потребами у вихованні людини, з одного боку, і наявним рівнем сформованості в неї певних якостей – з другого боку.
27. Із наведених стверджень оберіть ті, які позначають закономірності виховного процесу:
- а) врахування вікових й індивідуальних особливостей вихованців;
 - б) виховання в колективній діяльності;
 - в) доступність виховних впливів;
 - г) дотримання вимог у спілкуванні;
 - д) єдність і взаємообумовленість біологічних і соціальних чинників;
 - е) провідна роль діяльності у вихованні;
 - ж) визначальна роль сім'ї у вихованні;
 - з) пріоритет загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей;
 - і) оволодіння знаннями норм і правил поведінки.
28. Що ви розумієте під методами виховання? Із запропонованих відповідей виберіть правильну, вказавши на помилковість інших:
- а) метод виховання – це спосіб впливу вихователя на свідомість і волю вихованця з метою формування у нього бажаних якостей;
 - б) метод виховання – це діяльність вихователя, в результат чого вихованці засвоюють необхідні правила поведінки;
 - в) під методами виховання слід розуміти діяльність викладача й студентів з метою активізації їх громадської діяльності;
 - г) правильної відповіді немає.
29. Що таке заохочення? Із запропонованих відповідей виберіть правильну, обґрунтувавши помилковість або неповноту інших:
- а) заохочення – це метод виховання, який передбачає винагороду студентів;
 - б) під заохоченням слід розуміти такий метод виховання, коли викладач заохочує студента до певної дії;
 - в) заохочення має викликати у вихованця інтерес до певного виду діяльності, озброїти його методами розв'язання певних завдань;
 - г) правильної відповіді немає.

Додаток Ж - Перелік питань до змістового модулю 3 "Педагогічна майстерність"

1. Визначте поняття "спілкування".
2. Охарактеризуйте взаємозв'язок моральності і спілкування в сучасному суспільстві.
3. Охарактеризуйте сучасні погляди на місце етики у діловому спілкуванні.
4. Перелічіть загальні етичні принципи та поясніть, як вони пов'язані з характером педагогічного спілкування.
5. Визначте поняття "педагогічне спілкування".
6. Виділіть основні види спілкування та охарактеризуйте їх.
7. Перелічіть ознаки педагогічного спілкування.
8. Назвіть функції педагогічного спілкування.
9. Поясніть мету, сутність та зміст педагогічного спілкування.
10. Назвіть та охарактеризуйте основні сторони педагогічного спілкування.
11. Визначте поняття "комунікативна компетенція".
12. Визначте поняття "стратегія і тактика педагогічного спілкування".
13. Назвіть та охарактеризуйте види педагогічного спілкування.
14. Охарактеризуйте механізми педагогічного спілкування.
15. Поясніть, у чому полягає сутність зараження як механізму спілкування.
16. Охарактеризуйте сутність навіювання та його умови.
17. Поясніть, у чому полягає наслідування як механізму спілкування.
18. Охарактеризуйте переконання як механізм педагогічного спілкування.
19. Перелічіть принципи педагогічного спілкування.
20. Поясніть сутність педагогічного спілкування як обміну інформацією.
21. Назвіть засоби педагогічного спілкування та охарактеризуйте їх.
22. Охарактеризуйте невербальні засоби педагогічного спілкування.
23. Назвіть основні елементи невербального спілкування.
24. Охарактеризуйте вербальні засоби педагогічного спілкування.
25. Назвіть основні елементи вербального спілкування.
26. Поясніть, як треба і не треба слухати.
27. Назвіть види і техніки слухання.
28. Перелічіть правила слухання.
29. Назвіть техніки активного слухання.
30. Поясніть роль фільтрів "я-слухання" у педагогічному спілкуванні.
31. Укажіть, у чому полягає вміння говорити.
32. Назвіть та охарактеризуйте основні етапи педагогічного спілкування.
33. Перелічіть основні компоненти (елементи) комунікації.
34. Визначте поняття соціальної перцепції.
35. Перелічіть функції сприйняття в процесі педагогічного спілкування.
36. Перелічіть механізми соціальної перцепції.
37. Поясніть, у чому полягає сутність ідентифікації.
38. Визначте поняття емпатії.
39. Визначте поняття атракції та перелічіть прийоми атракції.

40. Розкрийте зміст рефлексії.
41. Визначте поняття настановлення та назвіть його ефекти.
42. Поясніть, у чому полягає зміст каузальної атрибуції.
43. Визначте зміст стереотипізації.
44. Охарактеризуйте ефект ореолу та ефект первинності.
45. Назвіть помилки нерівності у педагогічному спілкуванні.
46. Охарактеризуйте "вікно Джохарі".
47. Визначте роль зворотного зв'язку у педагогічному спілкуванні та назвіть його види.
48. Перелічіть фактори переваги, привабливості і становлення до нас.
49. Перелічіть бар'єри на шляху до взаєморозуміння.
50. Охарактеризуйте соціально-психологічні бар'єри на шляху до взаєморозуміння.
51. Виділіть основні організаційно-психологічні бар'єри на шляху до взаєморозуміння.
52. Назвіть засоби комунікації і як ефективно ними користуватися в процесі педагогічного спілкування.
53. Охарактеризуйте ділове спілкування з погляду взаємодії.
54. Визначте поняття інтеракції.
55. Назвіть етапи процесу взаємодії і фази педагогічного спілкування.
56. Перелічіть стратегії міжособистісної взаємодії.
57. Охарактеризуйте співробітництво як стратегію педагогічного спілкування
58. Назвіть ознаки суперництва.
59. Поясніть, у чому полягає сутність стратегії не впливовості в педагогічному спілкуванні та наскільки вона ефективна.
60. Обґрунтуйте ефективність стратегії компромісу в педагогічному спілкуванні та в чому її зміст.
61. Поясніть співвідношення педагогічного спілкування і конфлікту.
62. Визначте поняття конфлікту, його види, структуру та динаміку у педагогічному спілкуванні.
63. Охарактеризуйте природу педагогічного спілкування в умовах конфлікту.
64. Назвіть правила поведінки у конфліктній ситуації.
65. Перелічіть варіанти мовного реагування.
66. Назвіть варіанти мовного реагування, що допомагають розв'язанню конфліктів.
67. Перелічіть та наведіть приклади вербальних конфліктогенів та вкажіть переживання, що вони викликають.
68. Поясніть, які переживання викликають погрози та наведіть приклад їх використання.
69. Охарактеризуйте переживання, що викликає негативна критика та наведіть приклад.
70. Назвіть переживання, що викликає діагноз мотивів поведінки та наведіть приклад його використання.

71. Перелічіть фактори, що детермінують людську поведінку в педагогічному спілкуванні.
72. Перелічіть, у чому полягає алгоритм трансактного аналізу педагогічного спілкування.
73. Перелічіть технології ефективного педагогічного спілкування.
74. Розкрийте зміст технології справжнього спілкування (за Е.Берном).
75. Визначте поняття психологічної корекції стилю педагогічного спілкування.
76. Перелічіть елементи потенціалу плідного педагогічного спілкування.
77. Обґрунтуйте, у чому полягає відповідальність у педагогічному спілкуванні.
78. Перелічіть психологічні техніки успішного педагогічного спілкування.
79. Визначте поняття атракції та поясніть психологічну природу формування атракції.
80. Складіть перелік якості, навичок та умінь ефективного педагогічного комунікатора.

Додаток И - Перелік питань до заліку

1. Охарактеризуйте історію становлення і розвитку вищої школи й освіти в Україні.
2. Поясніть, у чому полягають функції педагогіки як науки.
3. Поясніть, як розуміти вирази "педагогіка як функція прикладної науки", "педагогіка як мистецтво".
4. Як ви вирішите суперечку між тими, хто вважає педагогіку наукою, й тими, хто вважає її мистецтвом? Аргументуйте свою позицію.
5. Проаналізуйте вплив особистості викладача вищої школи на становлення особистості майбутнього фахівця.
6. Назвіть функції викладача.
7. Охарактеризуйте якості викладача-вихователя.
8. Перелічіть педагогічні вміння викладача вищої школи.
9. Поясніть, у чому полягають дидактичні вміння викладача вузу.
10. Перерахуйте перцептивні вміння викладача вищої школи.
11. Назвіть вміння в галузі педагогічної техніки.
12. Охарактеризуйте предмет педагогіки вищої школи, її основні категорії.
13. Визначить поняття "навчання", "освіта".
14. Поясніть співвідношення понять "навчання" і "освіта".
15. Поясніть сутність педагогічного процесу у вищій школі.
16. Перелічіть закономірності педагогічного процесу.
17. Охарактеризуйте цілі навчання і виховання у вищій школі.
18. Проаналізуйте закономірності процесу розвитку індивіда.
19. Визначить особливості студентського віку.
20. Визначить поняття дидактики.
21. Назвіть основні дидактичні ідеї, обґрунтовані Я.А.Коменським, К.Д.Ушинським.
22. Окресліть основні завдання реформування змісту освіти й організації процесу навчання, визначені Державною національною програмою "Освіта" ("Україна ХХІ століття").
23. Охарактеризуйте сутність навчання у вищій школі.
24. Проясніть методологічні основи навчання у вищій школі.
25. Перелічіть рушійні сили навчального процесу у вузі.
26. Розкрийте головну соціальну функцію навчання у вищій школі.
27. Поясніть, у чому полягає логіка навчального процесу у вузі.
28. Поясніть, що ви розумієте під мотивами навчання. Назвіть основні мотиви, поясніть їх сутність.
29. Охарактеризуйте типи навчального процесу в сучасному вузі.
30. Визначте обсяг поняття «психологічні основи процесу навчання».
31. Поясніть, у чому полягає головна функція проблемного навчання.
32. Визначте роль і місце проблемного навчання на різних етапах навчального процесу у вищій школі.
33. Розкрийте зміст проблемного запитання, проблемного завдання і проблеми.

34. Сформулюйте принципові ідеї, що визначають спільність навчального і наукового пізнання.
35. Поясніть, у чому полягає принципова відмінність процесу навчання від наукового пізнання.
36. Розкрийте наукові засади проблемного навчання.
37. Визначить поняття оптимізації навчального процесу у вузі.
38. Назвіть вимоги та шляхи оптимізації навчального процесу.
39. Визначить поняття "принципи навчання" та назвіть їх.
40. Визначте функції принципів навчання та їхню номенклатуру.
41. Поясніть, у чому полягає регулятивна функція принципів навчання у вузі.
42. Розкрийте зміст методологічно-евристичних функцій принципів навчання у вищій школи.
43. Наведіть приклади дії динамічних і статичних законів (закономірностей) навчання.
44. Охарактеризуйте основні принципи навчання у вищій школи.
45. Поясніть, чим відрізняються принципи і закономірності навчання.
46. Окресліть принцип емоційності навчання.
47. Поясніть, яке значення має для практичної педагогіки вчення про вікові й індивідуальні особливості студентів.
48. Охарактеризуйте сутність методів, прийомів і засобів навчання у вузі.
49. Охарактеризуйте основні види методів навчання у вузі.
50. Поясніть, у чому ви вбачаєте відмінність між поняттями "методи навчання", "прийоми навчання", "засоби навчання". Наведіть приклади.
51. Згрупуйте перераховані нижче методи навчання: лекція, демонстрація, синтез, лабораторна робота, аналіз, дедукція, частково-пошуковий і дослідний методи.
52. Перелічить основні форми організації навчання у вищій школи.
53. Визначте достоїнства і вади форм організації навчального процесу у вітчизняній вищій школи.
54. Поясніть, у чому полягають переваги лекційного викладання.
55. Проаналізуйте, чим зумовлюється зростання ролі лекцій у сучасній вищій школи.
56. Проаналізуйте основні недоліки у проведенні лекційних занять.
57. Визначте найважливіші загально дидактичні вимоги до побудови вузівського лекційного курсу, його структури.
58. Розкрийте поняття науковості змісту лекційного курсу. Чи згодні ви з категоричним твердженням, що лекція є основною формою організації навчання у вищій школи? Обґрунтуйте свою позицію.
59. Проясніть, у чому полягає педагогічний зміст проблемного викладу лекції, а також частково-пошукової її організації.
60. Розкрийте організаційні аспекти лекційного викладання у вузі.
61. Охарактеризуйте систему контролю за якістю засвоєння лекційного матеріалу студентами і якістю викладання.
62. Поясніть, чи є різниця між методикою і технікою читання лекції.

63. Лекція монолог чи діалог? Обґрунтуйте свою позицію.
64. Пояснить, що таке структура лекції.
65. Визначте основне коло питань, що характеризують подання викладачем нового матеріалу на лекції. Розкрийте їх зміст.
66. Охарактеризуйте сучасні проблеми лекційного викладання, які потребують ще свого вирішення.
67. Чи поділяєте ви твердження про те, що лекція дає загальний напрям самостійної роботи студентів?
68. Обґрунтуйте свою позицію у питанні вільного відвідування лекцій студентами.
69. Роз'яснить, яке місце посідає лекція у структурі так званого модульного навчання.
70. Дайте визначення самостійної роботи студентів.
71. Пояснить, чому Я.А.Коменський так високо цінував самостійну працю.
72. Назвіть основний документ, що регламентує співвідношення аудиторної і поза аудиторної роботи студентів у вузах України.
73. Що, на вашу думку, гальмує ефективну організацію самостійної роботи студентів у сучасної вищої школи.
75. Охарактеризуйте основні форми самостійної роботи студентів.
76. Що вам відомо про передовий досвід вузів в організації самостійної роботи студентів у поза лекційний час?
78. Визначте позитивні сторони і недоліки в організації науково-дослідної Роботи студентів на вашому факультеті.
79. Які заходи, на вашу думку, могли б сприяти поліпшенню самостійної навчальної і наукової роботи студентів.
80. Назвіть основні принципи контролю навчальної роботи студентів.
81. Пояснить, у чому полягає значення попередньої перевірки знань, умінь і навичок студентів.
82. Визначте сутність і основні завдання поточної перевірки успішності студентів у вузі.
83. Пояснить, у яких формах організації навчального процесу здійснюється поточна перевірка успішності студентів.
84. Розкрийте зміст поняття "підсумкова перевірка успішності студентів".
85. Визначте головні завдання заліків та курсових іспитів.
86. Охарактеризуйте наявні недоліки в організації контролю навчальної роботи студентів, виходячи зі свого власного досвіду. Обґрунтуйте свою позицію з цього питання.
87. Розкрийте зміст понять "критерії оцінки" і "норми оцінки" знань, умінь і навичок студентів.
88. Визначте, коли виставляється оцінка "відмінно", "добре", "задовільно", "незадовільно".
89. Визначте поняття "виховання" та розкрийте його сутність.
90. Назвіть основні структурні елементи системного підходу до виховання студентів.

91. Розкажіть, яку роль у розвитку особистості відіграє активність самої особистості? Розкрийте це питання, спираючись на ваш власний досвід вузівського життя, теорію і практику сучасних педагогіки й психології.
92. У чому полягає сутність колективу? Які закономірності його розвитку?
93. Яку роль відіграють лідери академічної групи, курсу, факультету у формуванні, розвитку студентського гурту? Які недоліки в розвитку вашого колективу ви бачите? Що потрібно зробити для їх усунення?

Додаток К – Аналіз педагогічних ситуацій (за Г.П. П'ятакової)

Вся педагогічна діяльність складається з ланцюга педагогічних ситуацій. Їх створюють як викладач, так і студенти, спонтанно і спеціально. Це не завжди конфлікти, але завжди суперечність між очікуваним і реальністю.

Завдання розв'язання педагогічних задач:

- допомогти знімати бар'єри у спілкуванні;
- навчити відрізняти педагогічну задачу від педагогічної ситуації;
- сформуванню вміння аналізувати конкретні педагогічні задачі.

Педагогічна ситуація – це фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнем вихованості учнів і колективу, що їх враховує викладач, добираючи способи впливу, стимулюючи розвиток особистості.

Майстерність викладача полягає в умінні перетворити ситуацію на педагогічну задачу, тобто спрямувати умови, що склалися на перебудову стосунків, наближаючись до поставленої педагогічної мети. Ситуація може не стати педагогічною задачею, якщо викладач її не помічає, або ігнорує.

Таким чином, ситуація стає задачею за умови цілеспрямованості педагогічної діяльності – **ситуація + мета = задача**

Педагогічна задача – це виявлення в навчально-виховному процесі суперечностей, які враховує викладач, стимулюючи розвиток особистості, це педагогічна мета, поставлена за певних умов. Можна вважати, що розв'язання її – основна клітина педагогічної майстерності, яка відбиває рівень професіоналізму педагога.

Етапи розв'язання педагогічної задачі

1. Аналіз ситуації: усвідомлення мотивів, вчинків, специфіки умов, особливостей і взаємин між викладачем і студентами тощо.
2. Усвідомлення проблеми і формування задачі. Цей етап часто пропускають викладачі – початківці, не усвідомлюючи її важливості.
3. Розробка проекту рішення: висунення гіпотез, вироблення проекту майбутньої педагогічної взаємодії.
4. Практична реалізація запланованого рішення: відбувається взаємодія, організація діяльності вихованців.
5. Аналіз результату: педагог порівнює наслідки розв'язання задач з поставленим завданням.

Якщо розв'язання педагогічної задачі наближає до спільної мети – взаємодії викладача і студента, результат можна вважати позитивним, а обране рішення продуктивним.

(П'ятакова Г.П. Практикум зі спецкурсу "Основи педагогічної майстерності": для студентів педагогічних спеціальностей. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 40 с.)

Додаток Л - Професіограма викладача вузу (за А.К.Маркової)

"Професіограма" - детальний опис психофізіологічних, психологічних, ергономічних, виробничих, технічних вимог до даної спеціальності, професії, яке дозволяє оцінити відповідність працівника цим вимогам (<http://hotjob.ru/blog/840.html>) (Фиглин Л.А. "Профессиограмма" // Социология труда. Теоретико-прикладной словарь /Отв. ред. В.А.Ядов. - Спб.: "Наука", 2006. - С. 230-231.)

У найзагальнішому вигляді професіограма визначається як "описово-технологічна характеристика різних видів професійної діяльності", зроблена за певною схемою і для вирішення певних завдань. Важливим поняттям в психології праці є психограма, трактується як виділення і опис особливостей людини, необхідних для успішного виконання певної трудової діяльності. Дані властивості називаються професійно важливими якостями (ПВЯ).

На підставі цілей і завдань, для вирішення яких призначені ті або інші описові системи професій, Є.М. Іванова виділяє наступні типи професіограм:

- інформаційні (призначені для використання в профконсультационной і профорієнтаційній роботі з метою інформування клієнтів про професії, які викликали у них інтерес);
- орієнтовно - діагностичні (використовуються для виявлення причин збоїв, аварій, низької ефективності праці і організуються на основі зіставлення реальної роботи даної людини або робочої групи з необхідними - ефективними - зразками організації трудової діяльності);
- конструктивні (застосовуються для вдосконалення ергатичної системи, на основі проектування нових зразків техніки, а також підготовки та організації праці персоналу);
- методичні (служать для підбору адекватних методів дослідження даної ергатичної системи, тобто спрямовані на рефлексію і подальшу організацію праці самого фахівця, що становить професіографічний опис конкретної роботи).

А.К. Маркова аналізує і виділяє такі основні підходи до змісту та структури професіограм:

1. Комплексна професіограма (по К.К. Платонову, Ю.В. Котеловой та ін.) враховує широке коло характеристик (соціальних, технічних, економічних, медико-гігієнічних та ін.), а також вказує предмет, цілі, спосіб, критерії оцінки результатів і т.п.
2. Аналітична професіограма (по Є.М. Іванової) розкриває не окремі характеристики компонентів професії, а її узагальнені нормативні показники і показники психологічної структури професійної діяльності. При цьому спеціально аналізуються об'єктивні та психологічні характеристики праці, що дозволяє в підсумку виділяти ПВК, необхідні для вирішення поставлених завдань.
3. Психологічно орієнтована професіограма (по Є.І. Гарбер) містить:
 - опис зовнішньої картини праці, трудова поведінка: "фотографія" робочого дня, хронометраж робочого часу при виконанні конкретних завдань, тимчасова динаміка виробничої активності, типові помилки та ін.;
 - внутрішня картина праці: типові реакції особистості на певні професійні ситуації, інтегральні освіти особистості працівника (здатності, структури навчання й досвід), психічні стани (інтелектуальні та емоційні процеси, емоції, воля, увага, пам'ять, психомоторики).

Заслуговує на увагу "модульний підхід" в професіографірованії, розроблений В.Є. Гавриловим: психологічний модуль - це "типовий елемент профе-

сійної діяльності, властивий ряду професій і виділяється на основі спільності вимог до людини". Структура модуля:

- а). об'єктивні характеристики типового елемента (наприклад, для робітника вимір об'єктів без допомоги інструментів та приладів - це ліва частина модуля);
- б). психологічні характеристики вимог до людини, які пред'являються цим елементом (наприклад, для робітника - об'ємний і лінійний окомір, точність - це права частина модуля).

Кожна професія складається з декількох модулів. Число можливих модулів менше, ніж число всіх професій, тому доцільніше (і біль економічно) вивчати ці модулі і вже з них складати опис самих професій.

Розвиваючи ідеї "модульного підходу", А.К. Маркова пропонує оригінальний "задано - особистісний модульний підхід" до професіографіювання. Загальна схема заданого - особистісного професіографіювання передбачає аналіз професії (на основі виділення професійних завдань). "Модуль професії" розуміється в даному випадку як "сукупність одиниць об'єкта і суб'єкта трудової діяльності". До складу модуля входять, таким чином, "з'єднання не просто окремого нормативного трудового дії та бажаного психологічного якості, а поєднання певної задачі праці та пов'язаних з нею предмета, умов, дій, результатів (ліва частина модуля) з низкою психологічних якостей (права частина модуля)". При цьому доцільно виділяти :

- а) пріоритетні, ключові, стрижневі професійні завдання;
- б) похідні, допоміжні завдання.

А.К. Маркова формулює також основні вимоги до професіограми:

- чітке виділення предмета і результату праці (на що спрямовані головні зусилля людини);
- не виділення окремих компонентів і сторін праці, а опис цілісної професійної діяльності;
- демонстрація можливих ліній розвитку людини в даній професії;
- показ можливих перспектив зміни в самій професії;
- спрямованість професіограми на вирішення практичних завдань (професіограма як основа профвідбору, професійного навчання, раціоналізації праці тощо);
- виділення і опис різних професійних психологічних якостей (ПВЯ), які не можуть бути компенсовані, а також тих якостей, які можуть бути компенсовані.

(Маркова А.К. Психология профессионализма. – М. : Изд-во: Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 312 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://psyera.ru/ponyatie-professiogrammy-i-ee-vidy-450.htm>)

Приклад складання професіограми менеджера освіти:

(Дудкевич Т.И. Конфліктологія з основами психології управління. – К.: Центр навчал. літератури, 2005. - С. 252- 255).

Сукупність та опис всіх вимог, змісту знань, умінь, навичок, необхідних для успішного виконання управлінської діяльності у галузі освіти, зведені у **професіограмі** керівника освіти.

Психограма керівника освіти — це частина професіограми, в якій сформульовано вимоги до його психіки. У психограмі подається перелік рис особистості та властивостей індивіда, професійних здібностей, які забезпечують оволодіння управлінської діяльністю (професією) та удосконалення в ній. Психограма керівника освіти розкривається у таблиці 2.

Таблиця 2 - Психограма керівника освіти (за Н.Л. Коломінським, 1996)

Психологічні вимоги	Психічні процеси, якості особистості	Зміст професійних дій
1	2	3
Діагностичні: на основі різноманітних даних щодо розвитку колективу (колективів), установ, окремих людей та всіх факторів, що них впливають, встановлювати та об'єктивно оцінювати вихідний рівень освіти в масштабах своєї компетенції.	Мислення: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування	Аналіз роботи установи для розробки плану роботи школи (відділу, управління освіти тощо). Підготовка та прийняття управлінських рішень. Здійснення контролюючої діяльності: оцінка роботи — поточна та підсумкова. Цілепокладання
Прогностичні: передбачати тенденції, майбутні умови та стани розвитку освіти і факторів, що на неї впливають	Уява; антиципація — здатність випереджувачого відображення явища; педагогічна уява; проектування особистості, своїх дій, дій інших людей та ін.	Розробка стратегічних напрямів діяльності колективу (колективів), планування
Проектувальні: конкретизувати зміст майбутньої діяльності колективу (колективів) у вигляді схем, моделей, письмової ділової мови тощо	Стратегічне мислення: визначення головних суперечностей як проблем для роботи установи (установ) освіти. Логічна пам'ять	Оформлення управлінських рішень: планів, програм з чітким визначенням змісту роботи, термінів виконання, відповідальних тощо
Організаторські: усвідомити завдання та зміст роботи, що треба виконати для досягнення мети в освітніх установах; реалізувати сплановані рішення в житті, інтегрувати людей	Дидактичні здібності: вміння пояснювати; Перцептивні здібності: психологічна та соціально-психологічна спостережливість	Підготовка та прийняття управлінських рішень, інструктування людей, контроль, підбір кадрів та розподіл обов'язків згідно з їх психологічними особливостями, проведення інструктажу під час здійснення рішень, проведення педагогічних рад, нарад, зборів тощо, проведення ділового спілкування під час прийому встановлення ділових контактів з підлеглими, партнерами.
Комунікативні: встановити доброзичливі стосунки з усіма, хто має відношення до реалізації мети та завдань управління, з усіма людьми	Практично-психологічний розум: знаходити найкраще застосування людини згідно з її психологічними особливостями	Створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі
Мотиваційні: стимулювати діяльність людей, формувати в них позитивні спонукання до роботи	Емпатія: співчуття, психологічний такт; міра впливу на людину згідно з індивідуально-психологічними особливостями	Формування індивідуального стилю діяльності, що оптимально відбиває особливості колективу, яким керує менеджер

Продовження таблиці 2

1	2	3
<p>Емоційно-вольові: формувати та підтримувати в людях високий емоційний тонус, впевненість у досягненні мети, успішному вирішенні поставлених завдань</p>	<p>Товариськість, суспільна енергійність: здібності адекватно відбивати відповідні почуття, думки тощо</p>	<p>Цілепокладання, прийняття управлінських рішень, здійснення поточного та підсумкового контролю</p>
<p>Оцінювальні: об'єктивно оцінювати ступінь досягнення мети управління, виконання розроблених управлінських рішень, якість роботи колективу установи (установ) освіти, окремих виконавців, виявляти позитивне та недоліки, їхні причини</p>	<p>Практичність розуму — вміння застосовувати свої знання, досвід для вирішення практичних завдань, самостійність, рішучість, ініціативність, наполегливість, цілеспрямованість, впевненість у собі, адекватна самооцінка, глибина розуму. Критичність і гнучкість розуму, рефлексія: самоаналіз, уміння зрозуміти точку зору інших людей. Адекватна самооцінка, реалістичний рівень домагань</p>	<p>Самоорганізація діяльності, розробка шляхів самовдосконалення та нових цілей, завдань</p>
<p>Гностичні: бути компетентними в питаннях управління освітою та інших проблемах, що мають відношення до мети, завдань, змісту роботи, а також причетних до неї людей; мати широкий науковий та культурний світогляд. Знання філософії, всесвітньої історії та історії України</p>	<p>Академічні здібності до самоосвіти, постійного підвищення кваліфікації</p>	<p>Ефективне виконання всіх функцій управління в освіті</p>
<p>Мовні: добре володіння мовою ділових паперів, усним мовленням; красномовність — вміння переконливо виступати перед людьми, вільно спілкуватися</p>	<p>Мовні здібності — змістовність, зрозумілість, виразність, дієвість мови</p>	<p>Формулювання управлінських рішень, здійснення письмового та усного ділового спілкування, використання різноманітних організаційних форм управління (нарад, педрад, зборів тощо), проведення дискусій, "мозкових штурмів", ділових рольових ігор тощо. Мовне оформлення діалогічного спілкування. Ефективне виконання всіх функцій управління, особливо у критичних умовах, стресових</p>

Продовження таблиці 2

1	2	3
<p>Моральні: вимоги, що відбивають ставлення керівника до загальнолюдських цінностей та цінностей народу, суспільства України, а також ставлення до управлінської діяльності як професії, до самого себе, любов до батьківщини, намагання принести своєю роботою користь своєму народу; любов до людей, до дітей, намагання зробити їм добро, зокрема своєю діяльністю; розвинуте почуття власної гідності та повага до гідності інших людей, чесність, правдивість, принциповість, дисциплінованість, скромність</p>	<p>Альтруїзм - безкорислива турбота про благо людей; гуманістична спрямованість особистості; схильності до управлінської діяльності (лідерства): а) організаторська; б) комунікативна; в) схильність брати на себе відповідальність; г) заповзятливість, розвинуті духовні потреби, потреба в самоактуалізації, досягненні</p>	<p>Змістова та емоційно-мотивуюча спрямованість управлінської діяльності, забезпечення етичних критеріїв менеджера освіти, виховний вплив на оточуючих</p>
<p>Фізіологічні: Здатність нервової системи бути фундаментом для забезпечення відповідного психічного та фізіологічного напруження</p>	<p>Висока працездатність, сильний тип нервової діяльності; нервова стійкість</p>	<p>Ефективне виконання навантажень управлінської праці, лідерський вплив на людей, формування позитивного ставлення та оптимізму в оточуючих</p>

Професійно-важливі якості викладача ВНЗ (за Н. Є. Скринник [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.t21.rgups.ru/archive/doc2009/1/11.doc)

Розгляд діяльності викладача вищої школи з точки зору професіографічного підходу передбачає її опис за допомогою аналітичної професіограми.

Аналітична професіограма, по Є.М. Іванової, це розкриття не окремих характеристик компонентів професії, а узагальнених нормативних показників професії і показників психологічної структури професійної діяльності. При цьому спеціально аналізуються об'єктивні та психологічна характеристика праці, що в результаті і дозволяє виділяти професійно-важливі якості, відповідні даним завданням [1].

Перелік основних професійно важливих якостей, що використовуються при складанні аналітичної професіограми:

1. Мислення, інтелект:

- продуктивне (творче) - репродуктивне;
- наочно - образне;
- наочно - дійове;
- словесно - логічне (вербальне і невербальне);
- практичне і теоретичне;
- інтуїтивне - логічне;

- загальна ерудиція;
 - спеціальні (конкретні) знання і розумові вміння.
2. Сприйняття, пороги чутливості:
- зорове;
 - слухове;
 - тактильне;
 - кінетичне;
 - смакове;
 - міжособистісне, соціальне.
3. Пам'ять, обсяг пам'яті, швидкість запам'ятовування:
- довільна і мимовільна;
 - довготривала, короткочасна;
 - сенсорна (до 1 секунди): зорова і слухова;
 - логічна;
 - подібна;
 - емоційна;
 - сенсомоторна (рухова).
4. Увага, переключення, обсяг уваги:
- довільне (концентрація уваги) і мимовільне;
 - стійкий і нестійкий.
5. Властивості нервової системи:
- сила;
 - рухливість;
 - врівноваженість;
 - лабільність і динамічність.
6. Рухові характеристики:
- координація рухів (по конкретних руховим органам);
 - тремор рук;
 - швидкість реакції.
7. Комунікативні характеристики:
- екстравертірованность - інтровертірованность (пов'язано з властивостями нервової системи);
 - організаторські здібності, готовність до лідерства;
 - комунікативні здібності, чарівність;
 - мова: зовнішня - внутрішня, вербальна - невербальна, усна - письмена; висота, сила, тембр голосу;
 - комунікативна вихованість і такт;
 - почуття гумору, дотепність.
 - мотивація:
 - професійні інтереси і схильності;
 - стійкість мотивів;
 - узгодженість, несуперечність мотивів.

8. Ціннісно - моральні характеристики:

- співвідношення професійних і поза професійних цінностей;
- ієрархія цінностей (загальна і професійна);
- смисли професійної діяльності та їх відповідність загальним життєвим сенсів; рівень усвідомлення цих смислів;
- доброта;
- безкорисливість;
- чесність, порядність;
- обов'язковість, відповідальність, старанність;
- самокритичність.

9. Вольові характеристики:

- сміливість, рішучість;
- цілеспрямованість;
- осмисленість відповідальних дій;
- емоційна стійкість;
- схильність до ризику.

10. Естетичне почуття, художній смак:

- конкретні естетичні здібності (музичні, художні, моторні та ін);
- продуктивна і репродуктивна художня орієнтація .12 . Професійний і життєвий досвід;
- здатність розумно осмислювати важкі життєві і професійні конфліктні ситуації;
- здатність розумно діяти у важких ситуаціях.

11. Психофізіологічні характеристики людини:

- фізична сила;
- витривалість;
- стомлюваність.

У науковій літературі виділяються наступні професійно - важливі якості педагога:

- емоційність (А.О. Прохоров, Т.Г. Сириця, В.П. Трусков);
- товариськість (Н.В. Кузьміна, В.І. Геніцинській);
- ідейно - політична активність (М. Ачилов, Ф.Н. Гоноболін);
- пластичність поведінки (Н.В. Кузьміна);
- здатність розуміти учнів і керувати ними (Е.А. Гришин, Ф.Н. Гоноболін);
- володіння досконало методами викладання (Л.М. Портнов);
- любов до дітей (Ш.А. Амонашвілі, Н.І. Поспелов);
- емпатія (В.Н. Козієв, А.Е. Штейнмец);
- соціальна зрілість особистості (І.А. Зязюн, Н.П. Лебедик) [3].

Перелік використаної літератури

1. Анцупов А.Я., Баклановский С.В. Конфликтология в схемах и комментариях: Учеб. пособ., 2 – е изд., перераб. – СПб.: Питер, 2009. – 304 с.
2. Вітвицька С.С. Практикум з педагогіки вищої школи: Навч. посіб. за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
3. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии. 2-е изд., доп. и перераб. – СПб.: Питер, 2004. – 400 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mirpozitiva.ru/lib/obshenie/praktikum-po-konfliktologii/praktikum-po-konfliktologii.html>
4. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М. : Изд-во: Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 312 с.
5. Методичні вказівки до підготовки і проведення семінарських занять
6. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/praktyka/5sem.pdf>
7. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: Навч. посіб. – К.: Академ-видав, 2010. – 200 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/16170701/pedagogika/vstup_do_pedagogichnoyi_profesiyi_-_meshko_gm
8. Навчально-методичний комплекс дисципліни "Педагогіка та психологія вищої школи" для підготовки фахівців напряму 0708 "Екологія" зі спеціальності 8.070801 "Екологія та охорона навколишнього середовища" / Складено: Стахневич В. І. – К.: Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2010. – 66 с.
9. Навчально-методичні матеріали до вивчення курсу "Методика викладання у вищій школі" (для студентів-магістрів У курсу факультету міжнародних відносин) / Укладач доц. Герцюк Д.Д. – Львів: Изд-во Львівського нац. університету ім. І.Франка, 2012. – 20 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/resources/mizhn5m_metod.pdf
10. Основи риторики: Методичні рекомендації і практичні завдання для студентів гуманітарних та економічних спеціальностей / Укл.: Куньч З.Й., Голубінка Н.І., Шмілик І.Д. – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2011. – 36 с.
11. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии, Активное обучение. - М. : Издательский центр "Академия", 2009. - 192 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nashol.com/2012091266931/innovacionnie-pedagogicheskie-tehnologii-aktivnoe-obuchenie-panfilova-a-p-2009.html>
12. Педагогіка і психологія вищої школи: Навчально-методич. посіб. Вид. 2-е, допов. і перероб. / Руснак І.С., Іванчук М.Г. – Чернівці: "Букрек", 2011. – 176 с.
13. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навч. посіб. для магістрантів і аспірантів. – К.: ТОВ "Філ-студія", 2006. – 320с. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

- [http://www.psyh.kiev.ua/Подоляк_Л.Г.,_Юрченко_В.І._Психологія_вищої_школи_\(навчальний_посібник\)](http://www.psyh.kiev.ua/Подоляк_Л.Г.,_Юрченко_В.І._Психологія_вищої_школи_(навчальний_посібник))
14. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. - К.: Каравела, 2008. - 336 с.
 15. Практикум педагогічної майстерності: Навчальний посібник /Кол. автор.: Сергеева Л.М., Молчанова А.О., Пашенко О.В. та ін./ За ред. В.В. Олійника – К.: ТОВ "Етіс Плюс", 2008. – 184 с.
 16. П'ятакова Г.П. Практикум зі спецкурсу "Основи педагогічної майстерності": для студентів педагогічних спеціальностей. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 40 с.
 17. Робоча навчальна програма з дисципліни "Педагогічна майстерність викладача вищої школи" для освітнього-кваліфікаційного рівня "магістр" зі спеціальності "Педагогіка вищої школи" /Автор-укладач Махія Т.А. – К.: Національна Академія педагогічних наук України. Університет менеджменту освіти, 2011. – 22 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mp2.uio.edu.ua/wp-content/uploads/2011/12/Робоча-програма-пед-майт-новая.pdf>
 18. Робоча програма, методичні вказівки та індивідуальні завдання до вивчення дисципліни "Педагогічні технології у вищій школі" для студентів спеціальності 7.01010401 - професійна освіта (металургія). /Укл. О.П. Лучанінова. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2013. – 37 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CC8QFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.dmeti.dp.ua%2Ffile%2Fpedagogichni_tehnologiyi_u_vischiy_shkoli_u_.doc&ei=LiLdUob4EK6y7Aa2wYCwAQ&usg=AFQjCNFD84zUYJAzzY5H zuL7C7EG4IVCrQ
 19. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2011. – 628 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/13680808/pedagogika/pedagogika_vischoyi_shkoli_-_turkot_ti
 20. Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності. — Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д., 2008. – 140 с. . [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bookre.org/reader?file=1338683>
<http://bib.convdocs.org/v24065/?cc=1&view=pdf>
 21. Філоненко М. Психологія спілкування: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-163.html>

Зміст

Вступ	3
I. Навчальна програма курсу	4
II. Методичні вказівки з підготовки до семінарських занять та контролю знань	13
III. Плани семінарських занять	21
Тема 1 – Педагогіка вищої школи як наука	21
Тема 2 – Методолого - теоретичні основи процесу навчання у ВНЗ	26
Тема 3 – Студент в педагогічному процесі та його навчально-пізнавальної діяльності	34
Тема 4 – Професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою	42
Тема 5 – Теорія і практика виховання студентів в вузі	49
Тема 6 – Діяльність та особливості викладача ВНЗ, його педагогічна майстерність і педагогічна техніка	57
Тема 7 – Майстерність педагогічного спілкування	66
Тема 8 – Технологія організації педагогічної взаємодії	86
IV. Додатки	106
Додаток А – Орієнтовна схема аналізу лекційного заняття	106
Додаток Б – Структура семінарського заняття	107
Додаток В – Основні критерії оцінювання якості семінарського заняття	108
Додаток Г – Тестові завдання для самоконтролю	109
Додаток Д – Перелік питань до змістового модулю 2 "Теорія навчання (дидактика) і виховання"	116
Додаток Е – Перелік тестових завдань до змістового модулю 2 "Теорія навчання (дидактика) і виховання"	118
Додаток Ж – Перелік питань до змістового модулю 3 "Педагогічна майстерність"	126
Додаток И – Перелік питань до заліку	129
Додаток К – Аналіз педагогічних ситуацій	133
Додаток Л – Професіограма викладача вузу	134
Перелік використаної літератури	141